

HRVATSKA MLADOST

XXVII — 4-5

HRVATSKA MLADOST

LIST ZA SREDNJOŠKOLSKU MLADEŽ

SADRŽAJ:

IZDAJE DRUŽTVO HRVATSKIH SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA

hrvatska mladost

GOD. XXVII. ZAGREB, PROSINAC-SIEČANJ 1943.-44. BROJ 4-5

BRANKO KLARIĆ:

MIR VELIKOM BOLU

Mir oblacima srebrnim što u modrini plove,
leptiru što oko zlatne svjetiljke kruži,
crkvici na briegu koja k nebu zove
i ko čista djeva Bogu u samoći služi.

Mir vodama podnevnim, u kojima borovi rone
i o neizmjernim prostorima sanjaju,
zvonovima što nad pučinom u zanosu zvone
i zviezdama što svu noć Gospodu se klanjaju.

Mir čovjeku što s posla vraćajuć se, moli,
starcu što čeka, da Gospod k sebi ga pozove,
srdcu što razkajano krčag mržnje proli,
mislima što biele u daljine plove.

Mir čempresima crnim izpod moga sela
što nad dvorovima milih mojih bdiju,
polju nad kojim šume žita zrela,
urama zvjezdanim što zlatnim batom biju.

Mir pučinama koje za tišine se bore,
molitvama što sliju u korove se skladne,
srdcima koja se ne smiruju do zore,
mir velikom bolu ove zemlje jadne.

IVAN MEŠTROVIĆ: NAVJEŠTENJE

ANTE ŠIKIĆ:

SINTEZA OGNJIŠTA

Ravni protegnute oko rieka osjetiše na sebi nove stope novih ljudi. Šume nisu samo šumile od treperenja lišća na stablima i zujanja vjetra iznad krošanja, nego i od vike novih glasova, hrzanja konja i lomljave suhih grana. I na vrhovima planina pojaviše se ti novi ljudi. Stope došljaka priljubile su se kao čvrsti pečati majci zemlji i tlo na kojemu su ucrtani ti pečati sasvim se je ponovilo. Došljaci su gazili i gazili, penjali se i spuštali, dok nisu s planinskih vienaca pred sobom opazili plavu pučinu s fluidnom maglicom, u kojoj su omotane crvenkasto-sive izbočine. To su školjevi na plavom Jadranu škiljili na ta začuđena i zadivljena lica i svojim golim rumenilom, kao da su se zasramili što ne mogu tim prijaznim došljacima dati ništa drugo nego tvrdo kamenito tlo i po koju uvalu obraslu travama i drvećem.

Život na tome tlu počeo je prometejskom iskrom; prijašnje noći puste i hladne, prazne i tamne osvietlile su se žuto crvenim svietlom, koje plamti k nebu da zahvali što su našli zemlju svojih sanja i tajnih želja. Večernje vatre sjale su na daleko i široko pokazujući početak novog života. U isto se je vrieme Prometejeva domovina Helada prestrašeno zgurila uz grobnicu Egejevu, dok je zemlja, na kojoj je Romul izorao prvu brazdu, ležala s rezigniranim licem mrtvaca, koji je u histeričkim grčevima ostavio ovaj sviet i pružio se nemoćan i nepomičan kao lješina. Od Kvirinala uz obronke Apenina raširio se, kao fluidni veo, misterij Janusovog božanstva i u svom je totalitetu tu postao i ostao životnim simbolom do današnjeg dana. Zapadno rimsko carstvo je izdahnulo pod pritiskom sjevera, a degenerirani potomci Katona prisvojiše si kao najsvojstvenije oružje dvoličnost i himbu.

Bezbroj vatri je prekrilo Zemlju i osvietlilo planinske vrhunce uz more, te međurječja Panonske Nizine i ono visočje između mora i ravnice. Pogled je hvatao sve te prirodne točke od Učke do Orjena; na moru se je ljeskao odraz vatre, a u riekama blistali odraženi plameni jezici. Mura i Drava su jednako vedro izgledale kao i ono more, koje je u nadolaženju plime zapljuskivalo obalne stiene najudaljenijih otoka Visa i Lastova.

Nestade tako jedne noći fizičke tame, a sliedećih dana nestade i duševne tame, koja je dočekala došljake u obliku protrnulih, smetenih, te od prije blaziranih dotadanjih stanovnika. U taj kaos unesen je novi smisao i uz fizičku Prometejevu luč razsvietlio je kozmos novim životnim optimizmom. Na razvalinama materialne i duhovne naravi, došljaci su počeli izgrađivati dušu zemlje u stilu svoje duše, srdce zemlje u taktu kucaja njihova bila. Zemlja je disala smislom, elanom i pokazivala napredak. Tlo je s kišama upilo novi poziv, koji na njega stavlja taj novi narod i tako su zrnca zemlje postala zrnca hrvatske zemlje, kapi mora stvoriše hrvatski Jadran, a ostale vode rieka, potoka i jezera ljube i natapaju hrvatsku zemlju.

Došljaci Hrvati tu dođoše, stadoše i ostaše, zemlja posta nova životna gruda, nova domaja. I glagol postati, koji izriče zbivanje i pokazuje stvarnost kod izbijanja genetičke iskre, postaje suvišan, kad se je događaj već zbio. Ostati je glagol, koji označuje stanje i nasuprot prvog ima značenje duge trajnosti. I ako je uz postati zgodan izraz iskra, to u istom smislu ostati zahtieva svietlo.

Jednom, dok svemirom vladaše tama, a zemlja bješe pusta i prazna reče Gospod Bog: »Fiat lux« — »Neka bude svietlo!« »I svietlo bi«; razsvietlio se svemir i

razvedrio se kozmos. Ali zemljom — malenim djelićem neizmjernog svemira — vlada izmjenično dan i noć, izmjenjuje se svietlo i tmina. Tu muklu noćnu tamu povezanu sa studeni nadvlada Prometej ukravši bogovima zapaljenu luč i davši zemlji prvu vatru. Čovjek je donio svietlost blizu i osjetio je blagotvorni utjecaj topline, koja je vezana sa svietlom goruće luči. Vatra posta i osta zajednička svojina Adamovih potomaka. Iskra i plamen — postati i ostati — trenutno i trajno su značajke novog poređenja poviestnog imenovanja jednog tla. Vatre su grijale, svietla su svietlila, kad je narod zaposjeo novu zemlju. Ta iskra, koju je tu izkresala hrvatska ruka, ta vatra, koja je postala od hrvatskog kresiva, tu je i ostala. Ugrijano je to novo tlo nove domaje i udomaćena posta zemlja novih posjednika. A onda nestade epiteta »novog«, jer je vrieme pisalo trajnost i stalnost, a duh narodni našao na ovom zemljištu svoje plodno polje rada. Tu je izvršeno stapanje tla, klime i ljudi u povezanu i dinamičnu cjelinu skale života, borbe i pregaranja. Voljna aktivnost poletnog naroda stvorila je snažni životni elan, kojim je uviek vladao etos grijan na suncu nadvremenskih, absolutnih i vječnih vrjednota.

Odlučivši ostati na obali i otocima Jadranskog Mora, odlučivši zadržati vrhove Učke, Velebita, Dinare, Mosora, Biokova, Orjena i svu zemlju do Mure i Drave na sjeveru i do kanjona Drine na iztoku, ostade ova zemlja prava poviestna i etnička hrvatska svojina. To je zemlja hrvatskog naroda i zato je ona hrvatska domovina, posuta hrvatskim zavičajima, hrvatskim selima i grijana hrvatskim vatrama. Ostatak u ovoj zemlji tražio je oblik obstanka, zahtievao je prilagođenje klimi, tlu i svim ostalim činbenicima, koji trebaju služiti životnom razvoju hrvatskoga naroda. Stalnost i trajnost zahtieva stapanje duše sa tlom i tlo sa dušom posjednika zemlje. Zemlja je dobivala novi izgled, jer se na njezinoj površini odigravao proces borbe za život. Ta, u elementarnim svojim stanjima, osobito surova borba svršavala je svagdje pobjedom čovjeka u kome je tekla hrvatska krv i kucalo hrvatsko srdce.

Od nevremena je zaštićeno mjesto, gdje se nakon mučnog dnevnog rada odmaraju umorne obitelji. Na ravnima nizinskog područja podignuti su domovi ili od samog blata isprepletena prućem, ili od izpečene opeke. Negdje je na tvrdom i oporom tlu izkopan temelj za kameni dom, jer je zemlja obilovala surim kamenim stienama. Šumski proplanci oživjeli su od novih domova na šumskim čistinama; posječeno drvo dalo je građu za uzpostavljeni dom. Umrla su visoka stabla bez jauka, koga bi moglo čuti ljudsko uho i pomogoše kao mrtvi balvani pojačati i razviti život čovjeka. Smrt je pomagač života za jedne, a ništavilo za druge; takva je narav zbivanja: stvaranje jednoga uključuje raztvaranje drugoga.

Krov nad glavom je podignut. Nevrieme sa svojim mokrim i hladnim darovima ne može se domoći jednog malog diela zemlje, jer na tom komadiću tla živi jedno ognjište. Tu je podignut dom. Krov kuće ima otvor u obliku pačetvorine, te mjesec uspije gdjekad diskretno proviriti i nečujno pogledati zaspalu čeljad, koja u ležećem stavu upotrebljuje tmicu, da si stekne nove snage za sutrašnji novi dan. Ali taj otvor — vidjelica — nije ni za spuštanje podnevnih sunčanih zraka na zemljani pod kuće, nije ni za diskretno zavirivanje indiskretne mjesečine, a niti za gledanje čeljadi na nebeski svod. Sve ovo može biti, ali je ipak glavna svrha vidjelice omogućiti dimu izlazak u slobodni svemir. Dim, koji je — svoga sudruga u drvu — pepeo ostavio na ognjištu, polazi u svoju nirvanu u vidu malih oblačića. On je izpunio svaki kutak kuće, prodro je kroz svaku drvnu paru i sve je omotao crnim

čađavim plaštem. Nesmiren je kao nestašno diete, te hoće da vidi i zaviri u čovjekove oči iz najveće moguće fizičke blizine. Djedovi su se tokom života priučili dimu i njegovu sivu omotaču, dok su oči mladeži, još nenavikle na takovu atmosferu, spuštale kristalne kapi kao žrtvu pomirnicu. Dim se je usjekao u čitavo čovječje biće i zato je to, shvaćeno u normativnom obliku, hrvatski narodni genije izrazio rečenicom: »Tko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrije«. A usjekao se je u sviest naših ljudi tako snažno, da oni ne broje veličinu sela po broju kuća, nego po broju dimova, koji se iz svake vidjelice diže prema nebu.

U sredini same kuće je nadignuto, četverokutno, od kamena ili opeke podignuto postolje — ognjište. Vatra plamsa na njemu, upija u sebe dah kuće i s dimom drži vezu sa svemirom. Ognjište nije uviek razplamsano; posebna hladnoća, neka prozračna studen kao da vlada u tome prostoru, koji je omeđen crnim čađavim zidovima i krovom bez stropa. Mir, spavanje i ukočenost govora smetaju svakom onom, tko bi htio osjetiti razbuktalo ognjište. Zapretano ognjište umiruje; pepeo u svojoj sivoći u obliku stožca govori za sebe. Nema na vidjelu živo crvenog žara i narančastog plamena i kuća daje dojam sivosti i hladnoće. Živi žar je ipak živ, on neprestano živi prenošen drvenim cjepanicama i panjevima od danas na sutra. Žar se je žario na ognjištu i onda kad nije bilo žigica, nego kad se je trljanjem dobila prva vatra, koja više nije umirala. Jednom stvorena vatra se je umnažala diobom, kao najmanja živa jednostanična bića; od jedne stanice postaju dvie, od jedne vatre dvie. Saživljen s biti ognjišta osnivao je hrvatski narod nova ognjišta naročitom formulom. »Blagoslov Svemogućega Boga Sabaota neka sađe na ovo sveto ognjište. Nikada se na njemu vatra ne utrnula, dok bude svita i vika, i nikad gospodare ne prominila, već neka iđe od dice unucim i praunucim i od njijovi' praunuka praunucim, od kolina na kolino. U ime našega Razpetoga Gospodina Isusa Krista. Amen«. (M. Budak: Ognjište I. str. 23) Ovo su rieči, koje izgovara otac kad osniva sinu novo ognjište ili stariji brat mlađemu. »Pater familias«, gospodar zadruge u ime svih pokojnih djedova i u Ime Svemogućega Boga označuje »... novo ognjište znakom svetoga Križa i na njega je svojim rukama prenio stare vatre, koja je gorjela za njihova oca, za njihova djeda, za njihova pradjeda i za njihova šukundjeda, (...) a možda gori i još prije, a da se nikada nije ugasila«. (M. Budak: Ognjište I. str. 24.)

Vatra je živjela sa čovjekom. Ujutro, kad je domaćin ustao, razgrnut je pepeo i pod njim se pokaže živa crvena žerava. Ognjište se budi ranim jutrom sa svojim gospodarom; ono ide na noćni počinak i spava cielu noć. Žeravica pod pepelom živi smanjujući svoje izgaranje do nule i dočekuje novi dan i novo vatreno razplamsalo osvježenje. Ljudi se umotaju u sive ogrtače, pokrivaju se sivim pokrivačem, a životinjama je siva boja krzna najprikladnija zaštita. Rumenoj žeravici je sivi pepeo najbliži i najprirodniji ogrtač, jer je nastao od bivše žeravice, jer veže tako prošlost sa sadašnjosti. Žar je granica živoga i mrtvoga, a izgaranje je prielaz. Ognjište živi, jer vatra na njemu živi, na njemu se iskra svietla i topline stvara i na njemu žar izgara. Na ognjištu je »ta ista nepromjenljiva sveta žiža, koja uništava drva, da sama vječno žive; ta tajna Božije Mudrosti vidje i ogrija sve njihove predke, pa, evo, i njih same. Doživi do njih, da je oni živu dalje predadu svojoj dici od koljena na koljeno.« (M. Budak: Ognjište I. str. 24.)

Jednom u početku rođena vatra živi svoje viek uporedo sa kućnom čeljadi, koja se kod nje rađa, grije, okuplja, razgovara, premišlja, boluje i umire. A ako vatra osluškuje život kuće i udiše dah doma, onda taj dah prenosi dalje vremenom.

»Ta ista sveta iskra, taj isti život, ta ista tajna — baš ta ista koja tu sada plamsa — to je iskra njihova zajednička duša, njihova vječna krv, njihov neprekidni život. Svi su oni, koji su tu bili i koji jesu, rođeni pri svietlu te vječne Majke; svi su oni, koji umrieše, umirali pri njezinu žaru; svi su kraj nje nebrojeno puta sklopili ruke na molitvu; ona je vidjela svaku njihovu suzu, ona je osvietlila svaki njihov osmieh i pjesmu — bez nje nije bilo ni pirovanja ni tugovanja, ni rađanja ni umiranja. Ta tajanstvena Iskra, na stoljetnom ognjištu, na tom dlanu tvrde, crne zemljice — to je njihova zadruga, to je njihov Dom, to je njihova Domovina, to je ona nerazjašnjiva, nepobjediva, vječna veza, koja ih vrhunaravnom, inače nerastumačivom ljubavlju na život i smrt veže s ovim vrletima, s ovom mršavom zemljicom, s ovim neprohodnim snjegovima, s ovim orkanskim burama i olujama. Draga, vječna, sveta Iskra, koja vidje i šukundjeda i njegova šukundjeda.« (M. Budak: Ognjište I. str. 24.)

Tu je, na tome toplome ognjištu uzidana poviest Doma, poviest duša, koje su već otišle, a upisuju se i životi onih, koji se sada oko toga plamena okupljaju. Kolobari dima dižu se u slobodni svemirski prostor, razplinjuje se u osnovne dielove etera, ali objektivni smisao ognjišta stečen subjektivnim izkustvima pokoljenja ostaje sačuvan. U vremenu žive ljudi; u obće fizičkom smislu oni izgaraju kao i drva na ognjištu, koja hrane nepresušnu rieku žuto crvene boje, a visoke temperature što teče vremenom. Griju se ljudi uz ognjište, a vrieme ih veže, život spaja, izgaranje ih zbližuje. Dah ognjišta je sivkasti dim, koji veže ognjišta sa ljudskim očima, jer preko njih bi htio uzpostaviti vezu ognjišta i bivstva čovjeka. To spajanje je bolno, jer oči suze i peku. Ta je bol, roditeljica misterija, a kći realnosti. Doživljavanje toga bola i samo pomišljanje na njega izgrađuje kult ognjišta. Sječenje drva je fizička domena, spaljivanje je kemijsko područje. Izgaranje je analiza i plod njezin su novi spojevi, koji su nastali na ruševinama organizma. Fizika i kemija se približuju ognjištu, ali njih ne zanima ništa drugo do li pojave njihovog specifičnog gledišta. Misterij, koji smo spomenuli polazi od čovjekova doživljaja. U čovjeku se rodio smisao, koji u sebi uključuje pojedine misli u njihovu zajedničkom usmjerenju. Ovdje je ključna točka novog svieta, koji se proteže u misaonim sferama i iz svoje objektivnosti nadahnjuje svaki subjekt. Ognjište je u ovom smislu postalo pojam, koji u svojoj idealnosti povezuje sva ognjišta i koji u sebi uključuje sve zajedničke oznake ognjišta. Ta idealnost u ovom mističnom ruhu traži njegovatelje i tada se pretvara u idealnu tvorevinu ljudske duše. Stvarno ognjište i pojedino ognjište, što ga gledamo i uz koje se grijemo, ostaje i dalje u svom svemirskom trajanju, dok pojam ognjišta poprima nadvremenski značaj. Smisao toga pojma mi osjećamo, i ti doživljaji vraćaju nas opet k stvarnom ognjištu, koje leži u sredini neke hrvatske seoske kuće.

Ognjište diše i ljudi dišu — jedno pokraj drugoga; čeljad se kreće oko nepomičnog stožera doma; ognjište i čeljad dišu zajedno. Crveni žar i plamsaj vatre uviek živi, samo se mienjaju drva, koja izgaraju. Čeljad oko ognjišta se izmjenjuje, a porodica ili zadruga i njihov duh uviek živi. Goruće drvo predaje vatru svome drugu donesenom iz šume. Ta vatra širi toplinu oko sebe i okuplja ljude oko ognjišta. Čovjek predaje svojim potomcima vatru života. Analogija se može postaviti i po njoj izkače simbolika ognjišta u svojoj osnovnoj crti. Ognjište živi, diše, spava i opet živi. Kroz vidjelicu se diže dim i izlazi znak života kuće, života obitelji skupljene oko plamsaja ognjištne vatre.

Pojedinačno i slikovito uzeto, ognjište je određeno ognjište i imenovane porodice. Njegova poviest je poviest te porodice, poviest života one čeljadi, koja se kraj njega rađala, živjela, bolovala, veselila i umirala. Tu nije vatra ložena svako jutro, niti je prva zapaljena šibicom. Vatra je po danu gorjela običnim plamenom, a po noći je bila zapretana lugom; ona je nastala od vatre očevog ili bratovog ognjišta i stara vatra se je pretvorila u dvie vatre i uz pobožne ceremonije prenesena na novo ognjište. Tako je niknula nova samostalna porodica i počela se okupljati oko stožerne točke iz koje suklja vatra i dim, koja zagrijava kuću i privlači u svoju ugodnu blizinu umorna tiela domaće čeljadi. Vatra je nastavila život na novom ognjištu i sa sobom je poniela poviest svoju i u njoj poviest onih, koji su se oko nje okupljali. Nova čeljad u toj vatri gleda na prošlost svoju u djedovima svojim, na krv svoju, koja je u porodicama prije mnogo godina tekla i grijala se oko tog istog ognjišta.

Dim kraj dima ponosno se diže. Mislimo na seoce, zaselak ili selo. Po ovim dimovima znamo njegovu veličinu ili bolje životnu jačinu hrvatskog života na tome prostoru. Na polju seljak radi; na pašnjaku čoban čuva stado; cestom kola voze; na ognjištu se vatra diže prema nebu i svojim plamenom omata komaštre — željezni debeli lanac na kome visi kotao iz koga se puši vodena para. Sve odiše toplinom i životom. Pa i kraj crkvice je nešto što baš pristaje ovoj atmosferi očitovanja seoskog života. Tamo se pružilo groblje; grobni humci skrivaju bivše živote, bivše ljude, bivše seljane, bivše obitelji, bivše Hrvate. Smrt je otela životu neke radikalne suradnike, ali su mnogi od njih svoj život prenieli dalje. Iskra života je prenesena na potomke i krv nije prestala teći, a s njom ni duševna veza potomaka sa pređima. Pojedinci su otišli u zemlju, ali djela njihova ostala su u duši i krvi kao objektivacija subjekta u kozmosu. Mienjaju se osobe oko ognjišta, množe se grobni humci na poljani bivšega života — groblju —, a plam vatre i života ljudskoga gori i traje. Život se obnavlja, on je vječan, samo su članovi uviek novi. Dolina, gdje počivaju lješine, posuta je znacima, koji govore, da je nestalo tielo u prahu zemskome, ali da je ostalo nešto nadvremensko i neprostorno iz njegova života. Smisao čovjekovih djela i njihovo vrjednovanje je u misaonom svietu, svietu duha. Prepričava se poviest bivšega života procjenjivano po objektivnim vriednostnim načelima.

Iz kuće gdjekad ne izbija dim; mahovina je obrasla rubovima zidova i krova, prozori su izgubili nekadašnju prozirnost, a na ognjištu vatra nije zapretana, ali se ni dim ne diže k nebu kroz vidjelicu. Vatra je ugasla — ognjište je hladno Kuća je prazna, dah ljudski u njoj ne diše, zrak je težak i hladan; života tu nema. Ugasnulo ognjište, ugašen život jedne obitelji, dolazi pustoš, hladnoća; kuća nestaje, a razkuće postaje. Nit se je jednog ogranka života prekinula i na tom mjestu se nastanila smrt.

Ognjište znači život, ognjišta živote. Groblja nisu poljane smrti, nego poljane bivših života, koja podsjećaju na one, koji su otišli s ovoga svieta. Sjećanje na njih čuvaju topla ognjišta i krv, koja teče u potomcima. Na ognjištu živi žar svojim životom, a čeljad oko njega svojim. Ognjište ih oboje obuhvata, jer ono ne znači samo vatru i toplinu, nego i sve ono što se odigravalo i odigrava oko vatre. Tu su djedovska izkustva urasla u ljudske živote; pradjedovska snaga izbija na mišicama unuka, a pamet na mislima i djelima potomaka. Iste su norme vezale savjest šukundjeda, pradjeda, djeda kao i unuka. Uz ognjište se je pjevala pjesma o drevnim događajima u kojima su predci svoj obol ulagali i na njih utjecali. Duša je hrvatska

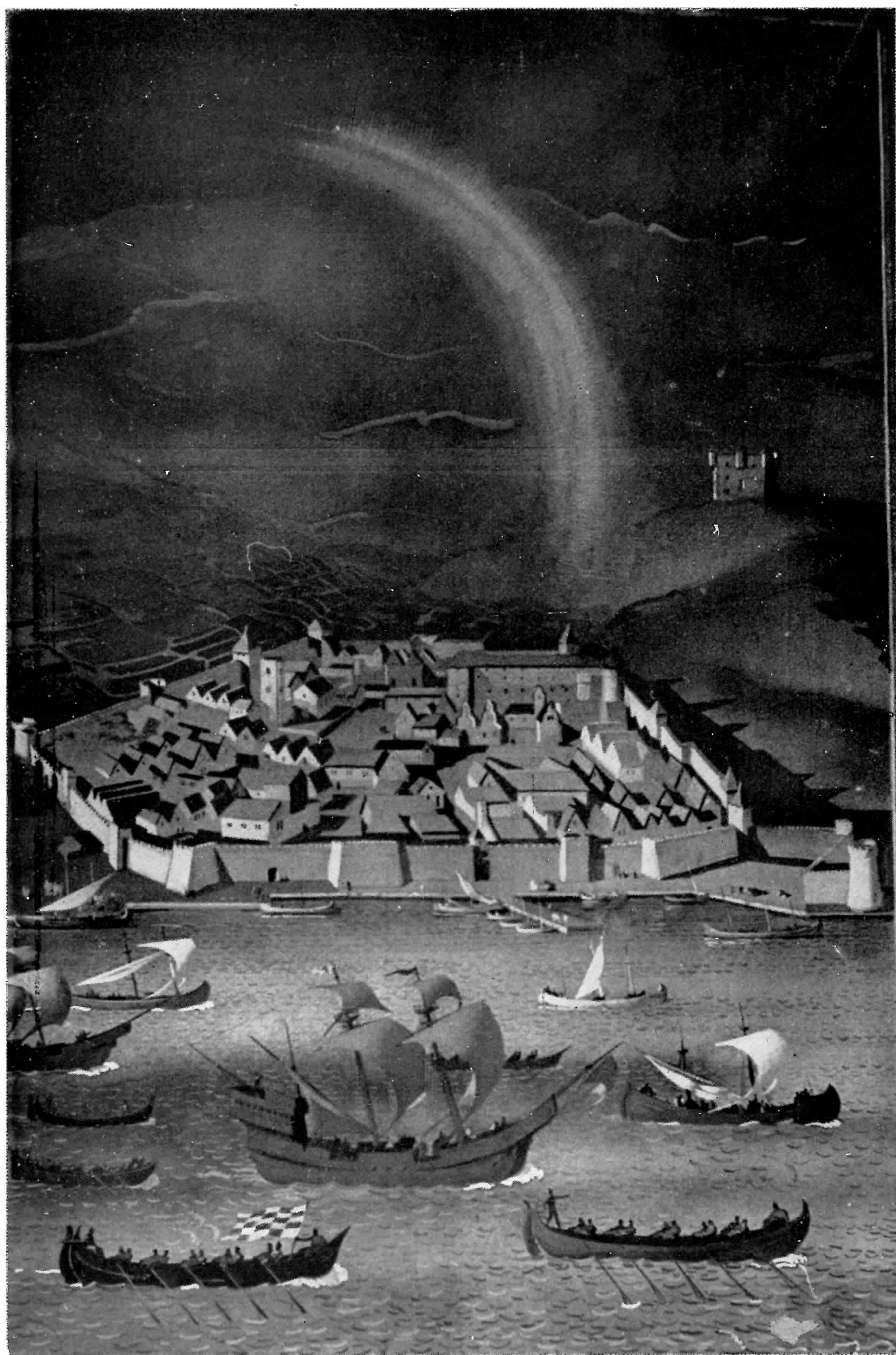
pjevala u vedrini i zanašala se životnom snagom, koja izbija iz mladenačkog bića Ona je pjevala ipak najljepše i najdublje iz bola i tuge, jer je tu našla najjači korien svojih nadahnuća. Tu je poziv ponovnog vitežkog duha boraca našao dostojan izraz. Iz bugarštica bruje plemeniti tonovi osjećajne, duboke i ponosite, ali bolne i prepaćene duše. Deseterac narodnih pjesama znači najprikladniji oblik pjesničkog izraza u hrvatskom jeziku. Poslovice, zagonetke i mudre rieči znače izražaj plemenitih etičkih doživljaja, visinu umnih određivanja, zornost poređenja slika života. Ručni rad je snažno i zorno ostvarenje liepoga na predmetima, koji su neposredno vezani uz čovjeka i dom. Šare izrezanih haljina, odtkanih šarenica i sagova prikazuju širinu i složenost duše naroda, koji je našao i na ovom području svoj hrvatski narodni estetski izraz. Uz udaranje trešnjeva pera u tanke žice tamburice prenosili su momci životni polet u vedroj pjesmi, te uz pjev djevojaka dali zvučni izraz mladenačkog oduševljenja. Gusle su značajni eksponent narodne duše i one su prenosile slavu i ponos naše krvi, bol i tugu naše duše, hrabrost naših vojnika, izdržljivost i odlučnost naših junaka, krepost i zanos naših mučenika. Izraz naše duboke, plemenite i ponosite duševnosti je sintetički vezan s pojmom ognjišta i u smislu toga pojma nalazi svoj totalni izraz. Sva ova objektivacija narodne duše, je izraz naročite vrsti u svim mogućim kategorijama i njihovim niansama. Središnja kopča u neposrednom i posrednom smislu je ognjište u totalnom svom određenju. Tu je izraz nadahnuća, gdje je patnja i veselje, bol i radost, pregaranje i oduševljenje našlo svoj vriednostni izraz. Pojedinačna ognjišta su zasebno doprinosila svoj duševni ulog u oblikovanju ovog obćeg izraza, koji predstavlja srdce i dušu čitavog hrvatskog naroda. Uz čisti životni elan što ga simbolizira vatra ognjišta dolazimo i do vriednostnog određenja narodne duše, koja udiše dah naših hrvatskih ognjišta.

U početku prikaza zahvatili smo s vremenske strane hrvatski narod i njegovo zaposjedanje današnjeg područja. U područnom pogledu smo obuhvatili cjelokupnost teritorija na kojemu se lila hrvatska krv i na kojem se objektivirala hrvatska duša. Na zahtjevu posjedovanja svih hrvatskih pokrajina u najvriednijoj hrvatskoj zajednici — hrvatskoj državi — temelji se hrvatsko državno pravo. Izvor njegov je opet u žaru toplih ognjišta razasutih diljem hrvatske domovine. U samostalnoj i nezavisnoj državi nalazi hrvatski narod svoje poslanje, jer je tu izražen njegov bitak u najvišoj vriednostnoj formi. Hrvatstvo obuhvata u podpunom smislu postignuće hrvatskoga poslanja temeljeno na stabilnim i vjekovnim našim ognjištima. Kod shvaćanja svrhovitog uređenja svieta dolazi i hrvatsko nastojanje do znatnog ugleda, jer smo mi pozvani da objektiviramo vrjednote na našem području i u tom nas ne smije nitko sprječavati. Ovo poslanje je zov svjetlosti u simbolici života, a neprijatelji naši sinovi su mraka. U tome je i vjekovno teženje narodnog bića našlo svoje vriednostno opravdanje. Borbeni elan je u duši narodnoj našao svoj smisao i hrvatska je borba za samostalnom državom pravedna i sveta. Dvie neprolazne i neuništive vrjednote: hrvatski narod i hrvatska država, trebaju topline i tu dobivaju samo od vječno toplih hrvatskih ognjišta.

Prostorno i vremenski obuhvaćeno u svoj svojoj podpunosti, hrvatstvo počiva na svome iskonskome žaru, odakle ima i svoju životnu snagu. Taj iskonski žar je klica našeg hrvatskog narodnog života, koja hrani snažno narodno stablo. To je postolje, koje čvrsto i sigurno leži na zemlji i hladnokrvno pušta vjekove, da iznad njega huje. Njegova vatra gorjet će s vremenom, a sjaj i toplina njezina plama odrazuje se i izvan vremena i prostora. Tu realnost nadilazi samu sebe; duša ljud-

LJUBO BABIĆ: DUBROVNIK

BABIĆ-MUJADŽIĆ: SENJ

ska u svome proživljavanju svega ovoga nadvisuje svoje moći i stupa u stanje ekstaze. Ognjište je tako obavito mističnom aureolom i svaka misao na njega upodpunjuje njegov mistični smisao. U tom je snaga kulta hrvatskoga ognjišta i u tom je njegov mistični smisao. Ognjišta su svietla iskonskoga hrvatskoga žara i ona razsvjetljuju tminu, koja se prostorno i vremenski nastoji nadvući nad Hrvatskom. Svietlo ognjišta je najsigurnija uporištna točka hrvatskog života i tko se toga svjetionika drži toga ne će orkan i strani vjetrovi baciti na otvorenu pučinu i sigurnu smrt. Sva tvarna i plamsajuća ognjišta teže u svome smislu k jednom središnjem, ali mističnom ognjištu hrvatskom i svi, koji se griju i nadahnjuju njima, njeguju mistično poslanje središnjeg hrvatskog ognjišta. Ognjište u sebi ima centripetalnu silu, a središte te sile je hrvatstvo u svome svehrvatskom obliku. Stvarna podloga hrvatstva je cjelokupnost hrvatskog područja i hrvatskog naroda, a stvarna težnja je ojačati i učvrstiti na tom području samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu. U tom obliku je ostvaren smisao hrvatske narodne samobitnosti i na tome se jača u svome bitku hrvatska narodna samosviest.

IVAN MEŠTROVIĆ: RОĐENJE

TON SMERDEL:

SVOM UČENIKU

U sivom svietlu dana krošnje breza plamte
i venu u magli tiho, te ne pamte
da smo se zbog boli i patnja često sreli,
dok ti dječak bješe, a ja čovjek zreli.

Još tad, kad ljepota u te uđje Homera,
ti nasluti sjetu blagu svog kanzoniera,
te ode stazom svojom trnja i cvieća.
Otad oka tvoga duša moja se sjeća.

U sivom svietlu dana
krošnje breza plamte.
Grobljem lutam i nadpise tupo čitam.
Ne pitam sebe, zašto u krilo tuge hitam,
kad baš vidjeh ime kroz osmieh lica tvoga
i dva svježa cvieta do drvenog križa.

SUMRAK I SJEĆANJE U GRADU

U mom rodnom kraju
zima je na smiraju.
Valovlje jugom uzbunjeno bukti.

Tako selo i more u srdcu vidim.

Zima je u ovom gradu.
U peći drvo ne hukti.
Od pisanja zebu mi nokti·
Pišu prsti o sanjama i nadama.

Vidim u srdcu, motrim kroz okno,
da sunce zapada.

Ali stakala na kućama sela moga nema,
da bliešte ko jednom liepa i rumena,
ko oči nasmijane, kaplje vodopada.

Sve su kuće popaljene
i okna ko oči umrloga zjape.
Majke u molitvi same vape.
Tupo gledaju valovlje i sutone
sliepe duplje
i strše čađom opržene
ponad popaljene konoplje.
Sunce duplje zlati.
Selo je mrtvo. To sluti i moja mati.

MARIN BEGO:

NAŠI LJUDI I KRAJEVI

»Liepa naša domovina« himna hrvatskog naroda plamti divnim zanosom, kojim vanredna ljepota hrvatske zemlje napunja dušu čovječju. U srcu Europe, u žarištu njene kulture, kao golemi nasip prema Jadranskom moru strši Dinarsko gorje. Slikovito gorje prema moru pada strmo i sliči fantastičnim kazalištnim kulisama, pripremljenim za neku čudesnu priču. S druge strane, prema kopnu, veličanstvene planine, obrasle šumama, spuštaju se u osam gorskih talasa sve niže i niže, što dublje ulaze u kontinent, gdje se drobe u tisuće sjenovitih brežuljaka preko ciele Bosne i Hercegovine sve do hrvatskog Zagorja, da se konačno smire i ustupe mjesta bezkrajnim žitorodnim ravnicama Hrvatske, Slavonije i Sriema.

Iz ptičjeg lieta, iz velike visine, ovako se prikazuje zemlja, koju su Hrvati, prigodom utrke naroda, za vrieme obće seobe početkom VII. stoljeća za se osvojili, kroz vjekove mačem branili i zadržali do danas. Na cielom tom prostoru, po vrletnim planinama, među šumovitim brežuljcima, u dolinama i plodnim nizinama žive Hrvati. I kao što je njihova zemlja pod blagim podnebljem liepa, raznolika i obdarena svakim Božjim blagoslovom, takovi su i ljudi, koji tu zemlju punih četrnaest stoljeća nastavaju. Razumije se, da kod toga ima veliki udio i arijevska rasa, kojoj Hrvati pripadaju. Hrvati kao narod čiste i snažne rase posjeduju prirodnu nadarenost, spremnost na žrtvu, ljubav za cjelinu, za družtvenost i uljudbu.

Ali, kao što je raslinje pod južnim podnebljem bujno i raznoliko, tako se i ljudi iz različitih krajeva Hrvatske razlikuju po ćudi i temperamentu, po navikama i sklonostima, akoprem ih ista krv, isti jezik i vjekovna sudbina, spaja u jednu nerazdjeljivu zajednicu, koju nikad ni najezde divljih horda, ni družtvovni kataklizmi, ni najveće nesreće, nisu mogli razbiti.

PRIMORSKI KRAJ

Primorski Hrvati, u neprestanom dodiru sa kulturnim svietom tipični su predstavnici uljudbe i pozitivnih vrjednota hrvatskog naroda. Nije bez važnosti, da je najmoćniji hrvatski kralj Petar Krešimir (1058.—1074.) upravo iz Dalmacije proširio svoju vlast na Neretvansku nizinu i Bosnu i tako već sredinom jedanaestoga stoljeća pod svojim žezlom zahvatio cieli teritorij, koji je danas priznat Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Sve, što je hrvatski narod dao u kulturnom i družtvovnom pogledu, sve njegove težnje i nastojanja kroz dugi niz vjekova, najbolje se odrazuju na Primorju, u Istri i Dalmaciji, posebno u Splitu i Dubrovniku kao središtima Hrvatskog Primorja.

U Splitu kao u otvorenoj knjizi odrazuju se svi vjekovi: stari, srednji, i novi viek. Od 128 egipatskih sfinga, koliko ih u svietu ima, u Splitu su 4. Tu je palača cara Diokleciana, do danas najbolje sačuvana građevina staroga vieka, tu su sredovječne kurije i tornjevi i novovjeke zgrade, u svim stilovima, kojima se može podičiti Europa. Ali za Hrvate je najvažnije, da je Split kolievka hrvatskih kraljeva; tamo su njihove zadužbine i grobovi. U Splitu je god. 1076. izabran prvi hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir; tu se rodio god. 1450. otac hrvatske umjetne poezije, filozof svjetskog glasa, Marko Marulić. Split je, kako Marulićev suvremenik Hektorović pjeva »sreću

imil, da je vavik gnizdo razumnih ljudem bil«. U zadnje doba, do prije ovog rata, postao je Split omiljelim ciljem turista cielog europskog kontinenta. Nema stranca, koji je jednom posjetio Split, da se nije opet u nj navratio.

U drugom središtu hrvatskog primorja, u Dubrovniku, osjeća se bilo cielog hrvatskog naroda, od onog vremena, kad je taj narod došao u ove krajeve. Na negda goloj litici, pred licem bezkrajne površine morske, podigoše Hrvati grad, kojemu je po ljepoti težko naći premca, ogradiše ga visokim mirima, tvrđama i kulama, zasadiše u njemu i oko njega sve cvieće i južno raslinje tako, da se on danas izdiže kao iz velike cvjetne bašte vanredan i divan u živoj izmjeni boja. Svaki stil i svako novo nastojanje na polju arhitekture zastupano je u Dubrovniku. Na polju privredne aktivnosti i kulturnog stvaranja Dubrovnik je postigao vrhunac još u doba renesanse (oko god. 1500.). Hrvatska književnost cvala je tu u XVI. stoljeću i takmičila se najnaprednijim narodima. Marin Držić još prije Moliera pisao je svoje drame, koje su i danas na razporedu; Ivan Gundulić spjevao je prvi epos slobodi. Tisuću godina samostalnog života dokaz je izvanredne diplomatske vještine i državničke mudrosti, a veliko bogatstvo i sjaj, plod su zamašitih pomorskih podhvata i uspješnog trgovanja po svim morima svieta. Dubrovački trgovci dovažali su robu iz svih kontinenata i promećali onu iz svog hrvatskog zaleđa. Dubrovački bankiri snabdjevali su Habsburge zajmovima u Beču i Madridu. Pjesnici s dubrovačkih žala pjevali su hrvatskim jezikom narodu, koji je u grad donosio plodove svojih ruku, obavještavali ga i upućivali u sva najnovija pregnuća ljudskog duha, dajući tako vidljiv dokaz, da književnost nije zabava, nego koristni i ozbiljni narodni posao.

Hrvatski pomorci odlikuju se vedrim pogledom na sviet, hitrim mišljenjem, duhovitošću, oštroumnim zapažanjem, odlučnim i sigurnim nastupom. Imaju svoje određeno naziranje na sviet i njegove probleme. Svoju Hrvatsku domovinu, a napose svoj primorski krš, koji rodi izvrstnim vinom, maslinom i svakojakim južnim voćem, vole iznad svega. Hrvati iz ostalih krajeva obično smatraju primorje siromašnim, budući je u narodu 80% poljodjelaca, oni bogatstvo ocjenjuju prema plodnosti zemlje u žitaricama. Primorci naprotiv drže svoj kraj najbogatijim, obzirom na neizmjerne privredne i ekonomske mogućnosti, koje daje more.

I kako drugčiji mogu da budu ljudi iz kraja, gdje sve trepti i blista u sjaju žarkih boja, gdje oblici visokih gora, otoka, poluotoka, morskih uvala i dražica odskaču u tako živim obrisima, kao da će propjevati, gdje bezkrajno more odsjeva, ziba se i uzdiše vlažnim uzdasima, gdje sve titra kao u priviđenju i začarano se smieši od neke nutarnje duboke radosti . . .

LIČKI KRAJ

Prielaz iz Primorja u Liku po strmoj gorskoj kosi Velebita nije lagan; krajobraz se mienja, ali ipak osjeća se blizina mora. Primorci i Ličani, po prirođenoj bistrini duha, oštroumlju, razvijenoj osjećajnosti i odlučnosti, sasvim su slični. Ali Ličani razlikuju se od Primoraca upornošću, većim samoodricanjem i odlučnom voljom, koja ja nepokolebiva kao masiv Velebita. Disciplina i samostega razvila je kod Ličana do najveće visine njihove vojničke sklonosti i osobine. Požrtvovnost, marljivost, smisao za red i rad, stvorila je od Ličana ljude jakog karaktera i morala. S druge strane, čednost i skromnost njihovih žena pojačava kod njih ljubav za obitelj, za ognjište. Kod Ličana je ognjište podignuto na oltar, veće svetinje od ove on ne pozna.

Nema sumnje, da idilična tišina Velebitskog gorja, neobična šumovitost i izvanredna romantičnost Plitvičkih jezera utječu na ćud i karakter Ličana.

Plitvička jezera nalaze se između planine Male Kapele i Plješivice. Nastala su spajanjem dviju rieka, koje tvore Prokljansko jezero. Iz Prokljanskog jezera ruši se voda vodopadom u drugo jezero, iz drugoga u treće i tako se nižu jedan za drugim šestnaest čarobnih jezera, sva obrasla u bujnom zelenilu grmlja i stabala. Zadnje jezero iz kojega izlazi voda potokom Plitvice tvori vodopad visok 68 metara i teče dalje pod imenom poznate rieke Korane· Tlo, na kojem se nalaze Plitvička jezera od nepropustivog je granita. Dok nebrojene špilje, pećine i rieke ponornice, koje teku po vapnenom kršu, neprestano mienjaju oblik i tok, podliežući djelovanju atmosfera i vode, ovih 16 jezera ostaju od izkona na svom mjestu, nepromienjena u svoj razkošnoj ljepoti. Ljepotu kraja povećavaju prašume. Drvlja i stoke ima u Lici na pretek. Svuda naokolo rastu vitke jele, hrast, omorika, borovi. Masiv Velebita, prašume sa svojim tajanstvenim šumom daju ovom kraju neobični čar, koji upodpunjuje velebna pjesma hrvatskih voda iz 16 Plitvičkih jezera. Plitvička jezera liepa su kao hrvatska duša. Toj duši, njenoj netaknutoj mladosti i djevičanstvu, čarobni vodopadi iz 16 granitnih jezera pjevaju vječitu himnu.

BOSANSKI I HERCEGOVAČKI KRAJ

Bosanski i Hercegovački kraj je nepregledno more slikovitih brežuljaka najrazličitih oblika i veličine, između kojih vijugaju potoci i rieke, zelene se dubrave, polja i doline. Stvarajuća moć prirode pokazuje se i u ovom dielu Hrvatske u svoj svojoj veličini i sjaju. Izvanredan primjer prirodne krasote, njezine neizmjerne pronalazačke snage i duhovitosti je romantični grad Jajce, koji se nalazi u srcu Bosne. Ugniezdio se na visokom, šumovitom briegu između rieke Vrbasa i Plive. Jajce je više nego ikoji drugi grad sačuvao orientalni karakter. Nekoć je bio priestolnica bosanskog kraljevstva, sjedište slavnog bosanskog kralja Stjepana Tomaševića. Pod samim gradom ruši se rieka Pliva niz golemu liticu ravno u Vrbas, koji je proždire. Prekrasni slap pjeni se među zelenilom grmlja i stabala, pružajući jedinstvenu sliku neviđene prirodne krasote. Veličanstvena riedkost koju ovdje tvori priroda, kao da ima neke dublje značenje: karakter Bosanaca i Hercegovaca, njihova legendarna hrabrost, nesebičnost, samopriegor, spremnost na žrtvu, sve se to na mah, u zanosu, žrtvuje idealu, bez kojega ponosna duša ne može biti. Energični, živog temperamenta, bistri kao suza u oku, sačuvali su Bosanci i Hercegovci borben duh i neviđenu uztrajnost. Dugo, neprestano ratovanje očeličilo je njihov značaj. Otac Domovine Dr· Ante Starčević s pravom je kazao, da se je na teritoriju Bosne i Hercegovine sačuvao rasno najčišći hrvatski elemenat.

Romantičnost bosanskog kraja odrazuje se najbolje u divnim lirskim pjesmama »sevdalinkama«. Takove tankoćutnosti, takovog ljubavnog zanosa nema u svietu. Sladka omama završava podpunom predanošću sudbini, pokornošću Bogu i višim silama »kismetom«, da opet odjednom plane neviđenom preduzimljivosti i skrajnom odvažnosti u slučaju rata. Vojničke vrline Bosanaca i Hercegovaca na daleko su poznate Disciplina i poslušnost, uztrajnost, neograničeni samopriegor i požrtvovnost uz prirođenu inteligenciju i žarko rodoljublje čine od njih vojnika, pred kojim svaki neprijatelj drhti i sve zapreke padaju.

HRVATSKO ZAGORJE

Jesu li mali, ubavi brežuljci Hrvatskog Zagorja oni, koji su se najdalje odkotrljali od Velebitskog masiva ili pripadaju srednjeeuropskom subalpinskom gorju, težko je u prvi mah odgonetati. Svakako oni su vrlo liepi i vrlo plodni. Rode obilato grožđem, svakojakim voćem i povrćem. Posvuda žubore brzi gorski potoci, obilje vode natapa gredice u polju i vrtovima, gdje je savka stopa zemlje brižno obrađena. Zagorje je najnapučeniji kraj Nezavisne Države Hrvatske, dapače jedan od najnapučenijih krajeva Europe.

Zagorci su vrlo vješti zemljoradnici i vrtljari, trudbenici od jutra do mraka. Plodna zemlja obilato nagrađuje njihovu marljivost i trud. Čista, biela nošnja hrvatskih Zagoraca, njihovih žena i djevojaka, koja na gradskim ulicama djeluje upadljivo, ovdje, u Zagorju, u zelenom okviru stabala i vrtova doimlje se vrlo ugodno i ukusno. Posvuda odskaču svježi mlazovi vode. U sjeni stabala mali potočić okreće mlinsko kolo, zastaje uz zelenu ogradu vrta i dvorišta, kao da se želi ukopčati u gazdinstvo, po kojem se igraju djeca i trči domaća živad. Ljeti, kad voćke dozrievaju, vide se posvuda ljudi u polju: među zelenim granjem, koje se savija pod težinom ploda, kao da su se zapleli veliki bieli leptiri...

Kao vojnici poznati su Zagorci po svojoj srčanosti i uztrajnosti. Varaždinska »vražja divizija« proslavila se u svjetskom ratu i stekla neumrlu slavu. Zagorje je koljevka hrvatskog plemstva. Njihovi otmeni dvorci i klieti vide se na daleko. To plemstvo u zajednici s narodom vjekovima se borilo i sačuvalo »stare hrvatske pravice«, ono je sudjelovalo u svim narodnim pokretima i dalo značajan prilog stvaranju kulturnih i materialnih dobara.

SLAVONSKI KRAJ

Velebno primorsko i velebitsko gorje, prašume, tisuće zelenih brežuljaka, čarobna jezera, vodopadi rieka i brzih gorskih potoka odpjevali su svoju pjesmu, tlo zemlje spustilo se i smirilo zauviek. Iztočno od Zagreba pa kroz cielu Slavoniju i Sriem prostiru se nepregledne žitorodne ravnice, kojima nema ni kraja ni konca. Ova vrlo plodna najbogatija nizina, žitnica je Hrvatske. Rubom nepregledne ravnice teče s južne strane rieka Sava, sa sjeverne strane Drava, koje obe utječu u središnju europsku rieku Dunav. Izvanredna plodnost zemlje omogućuje lagan i bezbrižan život Slavonaca i ublažuje u njima Dinarsku žustrinu. Nigdje nije vidjeti kamena unaokolo. Seoske male drvene kućice poredale se uzduž ceste: tiču se jedna druge ramenom. Visoki, oštri krovovi, čisti bieli zastori iza stakala na prozorima dočaravaju izvana intimni nutarnji ugođaj. Neizmjerna je prostranost slavonske ravni! Čitava putanja sunca, kad jutrom izađe na jednoj strani, dok uveče zapadne na drugoj, kreće se na njoj. Za dugih ljetnih dana sve se privиđa kao u snu: neosjetljivost tvrdih predmeta unaokolo, titrava izmjena bojâ i zvukovâ, plača i smieha. U tom prostranstvu sve naše tuge i žalosti, sve brige i obziri morali bi izgledati bezkrajno smiešnim, ali nije tako. Pustopašnost, širokogrudnost i ekspanzivna suosjećajnost Slavonaca prelazi kadkad u slabost, koja je bez sumnje odraz bezkrajne jednolične nizine, što sve daje, a ništa ne traži. Samo kad popodnevni vjetrić uzbiba valove dozrelog žutog klasja, sumorni pogled oživi i zadovoljno kruži u nedogled po bezkrajnoj ravnici, koja se sva prenemaže od težkog ploda...

Ali uza svu plodnost i bogatstvo tla, nije kod Slavonaca zamrla djedovska ratnička krv, zajednička svim Hrvatima· Tko drugčije misli, neka se sjeti ratničkih čina, koje su slavonski Trenkovi panduri počinili za vrieme sedmogodišnjeg rata, neka se sjeti Vojne krajine sa sjedištem u Požegi i napose svećenika-junaka fra Luke Imbrišimovića, koji je mačem u ruci sa svojim Slavoncima toliko puta u krvavim okršajima suzbio biesne navale Turaka.

Ne, ni plodnost zemlje, ni obilje, ni lagodan život, ništa ne može odviknuti od borbe onoga, koji se borbi raduje, jer ju je u krvi nasliedio i na nju navikao.

»Velje gore, veli ljudi,
rujna lica, rujna vina,
silni gromi, silni udi,
to je naša domovina!«

ERNEST TOMAŠEVIĆ: BOL NA BRAČU

JOSIP TURSAN:

MOJA ZEMLJA

U prostoru svieta stojim sam,
gibanje vage sudjenja slušam.
Na ulazu svoje zemlje čekam,
vremena sudce što dolaze.
Saznati hoću ime osude naše,
vidjeti želim sliku razdvoja toga.

U suzama gasnu najljepši dani,
purpurom krvi okalja se ruho,
u prelomu čežnje dobra i zla,
moja je Zemlja prokleta i sveta.

Nevina ko diete, kaljava do strave,
radja jadnike, lopove, ubice,
izdajnike strašne i robove vječne,
jaganjce krotke, duhove velike,
heroje slobode i kraljeve buna,
radja junake časti, pjesnike ljepote.

Moja je Zemlja malena i velika silno.
O, jadna je ona, divlja i pijana,
liepa je ona, dobra i ponosna.
U razkrižju putova, u lomu misli,
u tami ponora, u svietlu visova,
zanesen tajnim šaptom mistika,
prenesen žarom plamenih vidika,
izpunjen sramom, očajem i čašću,
izpunjen zanosom sveljudskih gibanja
tužan ko jesen predvečerjem smrti,
užaren radošću sjevera i juga,
živim ja, diete njeno, živi narod njen.

Kad uzmete mjesta u dvorani svieta,
zatvorite knjige, sudci vremena,
U zemlju dodjite bez gnjeva,
upoznat je i shvatiti za uviek.

I puštajte da vagu sudjenja gledam.

ERNEST TOMAŠEVIĆ: KRALJEVICA

ERNEST TOMAŠEVIĆ: KRALJEVICA

DR. TON SMERDEL:

SUVREMENOST ANTIKE

Suvremeno je uviek ono, što je aktuelno, zatim ono, što je puno vriednosti za problematiku našeg vremena i na kraju ono, što nas vezuje s predajom,[1] te što može skrenuti naš duh na izvore, koji su stvorili prve pobude, a ovi imaju u sebi toliku snagu, da mogu pokrenuti najbolje našu stvaralačku duhovnu aktivnost.

Ipak, aktuelno je uviek ono, što može probuditi naš duh, dati mu svježinu i tako odkriti dio tajni ljudske duše. Toga u antici ima vrlo mnogo. Vriednosti antike za problematiku našeg vremena odkrivaju se svakom oštroumnom promatraču, budući da su neki elementi, uzmimo za primjer tragike, Tukidida, Platona, Tacita, Seneke i druge antikne stvaraoce u svojoj izvornoj biti i suštini izraza vječni, jer u sebi kriju tajne pretvorbe duhovnih lica za sva vremena, pa i za naše.

U antici se je očitovala istina, da kultura ima samo onda svoj pravi smisao i suvislost razvoja na bolje, ako nas ona ne udaljuje od prirode, nego, ako nas dovodi k njoj bliže i mi je onda produbljujemo.[2]

U njoj je, osobito u najboljim umjetničkim i filozofskim djelima helensko-rimskim, izražena najjasnije vriednost prirode i kulture, stvarnosti i simbola, ličnosti i svieta. Poslije ovoga značaj je antičkog duha u osobitoj vrsti paideje, da u pokretljivosti i promjeni života odredi smjernice života, koje bi značile mogućnost ostvarenja ljepote i dobrote.

U našem vremenu, kad mnogi sumnjaju, nije li homo oeconomicus viši i značajniji, nego li je homo historicus, zaboravljaju se zaista duhovne strane pravog humanizma, komu je, što je sigurno, uviek bio cilj cjelokupna čovjekova ličnost. Humanizam, kao potreba stanovitog izraza i gledišta obrazovanja nekog naraštaja, uviek se je razvijao u: a) umjetničkom, b) filozofskom i c) znanstvenom pravcu.[3]

U ovom smislu hrvatski je narod u prošlosti u djelima Marulića, Gundulića, Boškovića, Kunića i Katančića, da spomenemo najznačajnije predstavnike ostvarenog idealnog humanizma, bio na pravom putu. I za kasnija vremena, kao i za nas suvremenike, prema riečima Ronsarda, humanizam postaje djelo radoljublja, on postaje kroz larizam narodne duše težnja, koju ne možemo drugčije ostvariti, nego, ako nastavimo oponašajući na suvremeni način upijanje i primanje antiknih vriednosti u svoj duh.

I neznatnije, ili bolje, površnije poznavanje starije hrvatske književnosti, može nas uvjeriti, da je helensko-rimska kultura našla u Hrvatskoj stvaralačkoj duši najbolji nastavak i osobitu stvaralačku simbiozu duhovnih energija.

Podsjetimo se, kako se humanizam različito očituje kod Crievića (Lampridius Caerva) i kod Šižgorića. Kod prvog on nije toliko povezan sa našom dušom, jer je patetičan i izražen u težnji skučenosti našeg kruga u zemljopisnom smislu, dok je kod Šižgorića podpuno u smislu spomenutih Ronsardovih rieči.

[1] Uzp: Eschmann: Antike als Gegenwart, Berlin 1942., str. 9. — W. Jaeger: Hum. Reden und Vorträge, 1937., passim.

[2] Ludwig Curtis: Die antike Kunst und der moderne Humanismus, u knjizi: Deutschland und Antike, 1931., str. 110. i sl.

[3] Vidi moj esej: O humani zmu u knjizi: Susreti s knjigama i piscima 1943., str. 89. i dalje.

Ipak su Hrvati bili oni, koji su europskim narodima, uza sve svoje narodne težkoće, omogućili čitanje Homera na latinskom jeziku u prievodima Boškovićevog učenika Rajmunda Kunića (Homeri Ilias latinis versibus expressa, Rim 1776.) i njegovog učenika Zamanje, koji je preveo Odiseju sliedeće godine, kad je poznavanje grčkog jezika kod drugih naroda bilo dosta slabo.

Ovo je napisano u ljetopisima starije naše književnosti, ali ta činjenica jasno govori u prilog našem razmatranju, kad kažemo, da je antika uviek budila smisao za agonistiku (utakmicu) duhovnih vriednosti, pa nastajala ona i u najzabačenijem dielu Hrvatske.

Kroz ovu agonistiku duh je svakog pojedinog europskog naroda, ali preko antiknih pobuda, pokrenuo u sebi izvorne spoznaje i to ne u statičkom oblikovanju stvaralačtva, nego u dinamičkom pravcu ovog stvaralačtva.

Ovaj duh antike najbolje se očitovao u jeziku njezinih nosilaca i to Helena i Rimljana, pa se jedino i može jakost stvaranja i izražajna umjetnička snaga ovih naroda, kao i dubina njihovih koncepcija naslutiti, a intuitivno osjetiti i spoznati, ako se ti jezici proučavaju i uče, ali sa svim tekovinama suvremene metodologije.

Ovaj duh bio je vrlo širokih zrenika i on se ne očituje samo u poviestnim djelima, nego u svom cjelokupnom stvaralačkom izrazu. Jedino ovako možemo shvatiti dušu antiknog čovjeka, a kroz to shvaćanje i sebe, svoju osobnu i narodnu problematiku, koja ima šire dimenzije.

Taj duh uviek teži, da se razvije uzpravno i vodoravno, drugim riečima, u samom sebi spaja ostvarenje vječnog i prolaznog.

Često se zaboravlja u tumačenju antike, da je na pr. Horacije bio čovjek sa istim vrlinama i manama, kao i mi suvremeni ljudi. Onda, često se pisac i filozof iz istog doba odvaja iz okvira vremena, te se tako grieši protiv temeljne biti antiknog doba, »budući da nas antikna pitanja, u toliko moraju i mogu zanimati, u koliko su to danas i naša pitanja. U njima opet nalazimo klice zrelih spoznaja i najširijih koncepcija do kojih je naša misao mogla doći. U ovom krazisu, prema tome, i za naše je duhovne snage nuždno, a i liepo je priznati te klice i osjetiti široki zamah, te na kraju spojiti ovu tekovinu i priznati vriednost prošlosti u vezi s budućnošću.«[4]

Na ovom putu, priznajmo trnovitom putu, ne će nam pomoći ni najbolji prievodi, budući, da je svaki prievod osobna travestija misli i osjećaja, osobnog tumačenja i doživljavanja, te tim neuvjerljivije, jer mi suvremeni ljudi osobito toliko naglašujemo autonomiju svoje osobe i osobne spoznaje.

Naš dodir s Platonom bit će uviek skoro netočan, ako ga doživimo u prievodu, jer u njemu tek naslućujemo dušu pisca, ali ne doživljujemo njegov prirodni izraz i stvarnost njegove misli izravno.

Djelo Sv. Augustina: Izpoviesti i Marka Aurelija: Razmišljanja sa samim sobom samo u izvorniku djeluju izravno točno, kao i nabujali i elementarno uviek svježi stih Homera. Ali ovo je dano, ili bolje, ovo je duhovna sreća izabranih. Pomislit ćete, da je ovo samo izabranima udieljeno. Da, priznajem, izabranima, a izabrani će omogućiti i neizravna tumačenja doista najbolje u izvrstnim prievodima dodavajući i drugu građu, koja dopunjuje smisao napisane rieči. Ta druga građa su različita i mnogostruka očitovanja antiknog čovjeka.

---

4 Rostagni A.: La poetica di Aristotele, 1934., Uvod str. VIII. U. od istog pisca: Classicita e spirito moderno, 1939., str. 67.

Ipak, kad priđemo piscu ili filozofu sami bez tumača, tek onda osjetimo dah i zamah njegove osobe i u našoj je ruci tek tada zlatni ključ, kojim otvaramo tajne dveri piščevog i svog srdca.

Drugo je sve ostalo dobro tumačenje, a nažalost više puta to su duhovne štake za šepave duhove.

Naš odnos prema nekom antiknom stvaralačkom djelu mora biti određen istom duhovnom znatiželjom, istim duševnim razpoloženjem, kao što je određen i usmjeren prema nekom suvremenom djelu. Shvatiti na pr. Homera, ili nekog drugog antiknog proznog pisca, možemo jedino tada dobro, ako mu se približimo onako, kao što se približujemo Cervantesu ili Tolstoju, Kranjčeviću i nekom drugom našem piscu. U praktičnom odgoju drugoga, ili samog sebe, to znači, da moramo uviek tražiti bitno, a to je ono glavno, premda je najteže.

U ovom je smisao za sklad duha, u ovom je izražaj antikne vedrine i ljepote skladnosti duše i tiela. U ovom je naglašena ravnoteža osjećajnog i spoznajnog, na koju nas upućuju antikni pjesnici, filozofi, prozaisti i likovni umjetnici.

Kroz ovu problematiku lako možemo shvatiti prielaz antike u kršćanstvo, njegovu asimilaciju i druga njegova stvaralačka očitovanja kroz stoljeća do naših dana.

Antika nas isto tako uči duhovnoj stvarnosti veličine čovjekove duše, ona nas uvodi na fini i nježni način u stvaralačke tajne našeg duha, jer ne bismo inače mogli razumjeti i opravdati doista idealno luda oduševljenja humanista i stvaralaca iz doba Renesanse.

Antika nas uči kroz svoja stvaralački oblikovno savršena djela, kako možemo shvatiti napor duha, da se obrani od životinjskog, koje je uvjetovano u nama zbog tiela. Ovaj napor i njegovi izrazi nisu prezir tiela, nego traženje sklada duše i tiela.

To je dinamično stvaranje, to je duhovna stvarnost, koja pokazuje različite oblike preporoda i u duhovnoj biti hrvatskog stvaralačkog duha, a taj stvaralački duh duguje vrlo mnogo antici i on nas više puta jedini uvjerava, da smo zajednica, koja ne će nikad stvaralački umrieti.

Činjenica je, da je u suvremenom naraštaju mnogo toga u ovom smislu poljuljano, premda je to časovita pojava. Činjenica je, da je za trenutak zbog suvremene problematike prekinuta zlatna nit, koja je vezivala životvorne snage antike i hrvatskog duha kroz stoljeća, ali je opet činjenica, da postoji u suvremenom naraštaju kod izabranih žar duha predaka, a ovaj će učiniti, da se razgrne pepeo sadašnjice sa žara, pa će staro oduševljenje oživjeti u novom izrazu i ruhu u hrvatskom suvremenom duhu.

KRUNO QUIEN:

MOLITVA ZA MOJU ŽENU

Bože, smiluj se daru njene ljepote.
Zašto uživaš razbiti najljepše svoje vaze?
Sve djevojačtvo moj joj život ote,
a Ti sad puštaš patnje da je gaze.

Zašto nam otimaš svako svoje najljepše djelo.
Zar nije njena dobrota dio Tvoje dobrote?
Pa zašto sad bolešću mučiš ovo izpaćeno tielo,
koje izgara plamom Tvoje kobne ljepote.

Bože, smiluj se čudu svojih svemogućih ruku.
Zar nisam vriedan sreće da živi trajno uza me?
Zašto puštaš bez rieči da gasne u krotkome muku,
da s ljubavlju nosi Tvoj križ, što žulja nježno rame.

Mnogo si njenog udesa sasuo sa neba u me,
pa pošto je sad to moje, ne oduzimlji taj život.
O daj nas skupa izvedi u svježeg zraka šume,
gdje Tvoja rieč je vedri, s rosne grane ćivot.

Jer ona se uła u zdravlja izvor iz Tvojega dlana;
pa dakle polij tu glavu kišom milosti svoje!
Sve se i onako vraća u vječni praizvor dana.
i, kao što jest i sada, i opet bit će Tvoje.

FRANO ALFIREVIĆ:

TROGIR

Kao brod usidren u tjesnacu, zaustavljen i privezan između dvie obale na mirnom sjenovitom moru, tako grad Trogir leži na dva morska rukava, čudno ostrvo, koje s kopnom spajaju dva mosta: s jedne strane s pustim i bezvodnim otokom Čiovom, a s druge sa čvrstim kopnom, odakle se k njemu spuštaju blagi, zeleni brežuljci u polukrugu prelazeći u polja puna starih loza, maslinjaka, stabala smokava i badema. Nad bujnim padinama i docima penju se u sve većoj goloti oštra, suha i opora brda, i taj kontrast je vrlo slikovit. To je stara slika kamenja, koje spuštajući se k moru postaje sve blaže i nestaje polako, da ga zamiene vrtovi, u ovome predjelu, koji je nazvan vrtom Dalmacije.

U dnu Kaštelanskog Zaliva, prekrasne riviere, koja nam je svojim dugim putem punim zelenila sve više zanosila pogled, grad Trogir je sakriven, da se odrazi u nama čarobnim izgledom na kraju vožnje. Ta slika podpuno, određene ljepote zaustavlja nas svojim skladom kao nešto konačno, što smo očekivali, da nam podpuno uđe u dušu i da je osvoji.

Na vodi nepomičnoj, kao površina venecijanskih kanala, miruje u svietloj, dugoj crti grad kamene tišine. Vitki zvonici, stare kule, visoke kuće zrače bjelinom, gotovo kao odraz nekog drugog života, kad ih gledamo iz daljine. Pomišljam na jednu veliku, bijelu pticu, koja je klonulo spustila krila. Pun sunca, svietao i uspavan u dahu podnevnog sjaja, Trogir nas prima u toplinu svoje osamljenosti. Čini se tako ostavljen, kao da produžuje samo za sebe san vjekova, koji su stvarali njegov sanjarski lik odražen u vodama. To je grad omeđen, zatvoren, povučen u se, i kad uđemo u nj, izgleda nam, da smo prekoračili prag jednoga velikog, starinskog samostana. Iz starih sivih i požutjelih zidova diše duboka tišina. Iz zidova raste trava, u nutrini kuća bez krova divlja stabla pružaju krošnje pune sumornog hlada. Hodamo prepušteni kamenju, koje u nas spušta nezemaljski mir. Zaboravljamo sadašnjost i ljude u njoj. Trogir kazuje toliko sam po sebi, da jedna šetnja po njegovim uzkim, krivudavim ulicama postaje nezaboravan doživljaj. To je stapanje s jednim velikim prošlim životom, uranjanje u stoljeća, uživanje u osobitom dahu jednoga zamrlog grada.

Ima velikih gradova, koji nas ostavljaju ravnodušne svojom arhitekturom, a tradicija se ne može sakriti. Trogir ima drevnu prošlost i njegova poviest jasan slied. Svako doba je ostavilo ovdje nesumnjive tragove. To je jedan od najstarijih gradova na kontinentu. Ne treba tražiti njegovo postanje u maglovitim legendama o Argonautima. Grci ga osnovaše u III. vieku pr. Kr. Sačuvani su iz grčke epohe žrtvenik božice Here i relief Kairosa, umiljatog dječaka, koji predstavlja trenutak sreće, povoljne prilike, što prolazi i ako je odmah ne uhvatiš, kasnije je ne ćeš stići.

Kršćanska era počinje radom sv. Dujma, splitskog biskupa, koji je djelovao i u Trogiru. Poslije bizantinske vladavine, a to vrieme je najtamnije, Trogir se našao u hrvatskoj državi. Njegovo starosjedilačko stanovništvo, Romani, već je bilo prilično izživljeno, izcrpljeno. Dolazak Hrvata unosi svježinu u taj oronuli život. Mlad, jak, zdrav narod dolazi iz okoline u ovaj grad donoseći svoju krepčinu. U VIII. stoljeću Trogir se pomlađuje. Njegov položaj je privukao Hrvate prije nego ostali gradovi u Dalmaciji. U okolici Trogira nalazila se prva hrvatska zadužbina, sv. Marta na Bijaćima, ali ta drevna crkva velikog značenja, koja je stoljećima stajala skromna i za-

vučena među maslinama, porušena je, a na njezinom mjestu sagrađena je nova spomen-crkva. Ploča na njoj govori, što je to crkva u poviesti Hrvata, koji su ovdje imali jedno od prebivališta svojih vladara i koji su tako rano ušli u sklop zapadne kulture. 852., knez Trpimir je dao splitskom nadbiskupu povelju o crkvi sv. Jurja u Putalju. To je prvi hrvatski diplomatski dokumenat. Hrvatski vladari i župani boravili su u zaseoku Bijaćima, ali su dolazili u Trogir: sin kralja Držislava, Svetoslav Surinja, sastao se u Trogiru s duždom Orseolom. Poslije propasti hrvatskog kraljevstva Trogir je bio dugo pod vlašću ugarsko- hrvatskih kraljeva, ali je imao dosta povlastica, pa je mogao sam birati vlastite knezove, koji su autonomno upravljali svojim područjem.

Najznatniji su bribirski knezovi. Poviest Trogira u XIV. i XV. stoljeću puna je šubićevskih tradicija. Između bribirskih knezova ostao je osobito u uspomeni naroda Mladen III., o čijem junačtvu govore latinski stihovi nepoznatog pjesnika, urezani na nadgrobnoj ploči, koja se nalazi u katedrali.

XV. viek je doba, kad je Venecija razvila svoj najveći sjaj. Gospodarica mora osvojila je Trogir, pošto je bio bombardiran četiri dana. Od god. 1420. sudbina Trogira povezana je sa sudbinom Venecije, koja je u svim gradovima, što ih je dugo držala u vlasti, ostavila neizbrisiv trag. U Dalmaciji su Trogir i Kotor gradovi, u kojima se duh Venecije očitovao jaše nego u ostalim dalmatinskim gradovima, a njihov osamljen položaj na moru, tihom poput kanala, čini se, kao da je i vanjskim izgledom stvorio između njih i Venecije neku tajanstvenu srodnost.

Toplina boja, težki, zlatni tonovi na pročeljima kuća, snen sunčan mir sumornih palača, melankolija kamenja, koje je primilo poeziju oblika od ruku davnih umjetnika, drevna tišina ulica, koje se zapliću i sretaju prisno u zatvorenom krugu, kao zagonetna bića, ili se zaustavljaju u neprolazu — sve to čini, da na jednoj šetnji kroz Trogir neprestano pomišljamo na Veneciju, iako osjećamo snažno i hrvatski duh. Trogir je, kao što je prirodno, podržavao Veneciju. U građevinama je taj utjecaj najvidniji, iako oblici imaju neku osobitu jednostavnost crta. I u životu i običajima duh Venecije se jako osjećao. Trogir je grad, u kojemu nas srednji viek obuzima jače nego i u jednom drugom dalmatinskom gradu. I danas, na Veliki četvrtak i Veliki petak oživljava to doba u starinskim nošnjama članova raznih bratovština, kojih je u srednjem vieku bilo petnaest. Postojale su, na primjer, bratske udruge kožara, cipelara, mornara i ribara. Ta su udruženja karakteristična za srednji viek. Osobito u Trogiru ona su imala posebno značenje, jer u tome gradu, gdje su plemići imali svu vlast i često su, kao svuda u Dalmaciji, zbog svojih nepravda dolazili u sukob s narodom, s pukom, takva bratstva su dizala svoju rieč u obranu prava nižih staleža. U XIV. vieku pučani pripadnici tih bratovština krvavo se pobuniše protiv plemića. Te su ustanove imale mnoge socialne samilosti i čisto čovječnu svrhu, da pružaju pomoć ondje gdje treba.

Gradom je upravljao knez, to jest načelnik grada. Do propasti mletačke republike tih knezova je bilo 167. Dolazkom Napoleonovim nastaje doba velikih nemira i krvavih buna.

Kroz dostojanstvena sjeverna vrata, sa kojih visoki lik zaštitnika grada, sv. Ivana, blagosivlje prolaznike, ulazimo kao u kamenu tišinu jedne velike palače, u splet sutonskih tihih ulica. Svuda nalazimo crkve, a stare, pognute žene s brojanicama, kao da svojim hodom daju ritam ovoga umornog grada. Iz tiesnih ulica, koje spuštaju u nas sjenu kao zvučni hodnici nekog samostana, izlazimo na male trgove, u svjetlost. Sunce je tako blago u odsjaju sa visokih kuća i palača. Na Gradskom

Trgu je Obćinski Dom iz XV. vieka s divnim, gospodskim stepenicama. Tu je i Loža, stara javna sudnica, s ukrašenim stupovima i velikim lavom· To je triem, kojega je unutrašnjost puna simboličnih ukrasa: na vrhu zida je relief Pravde, žene sa zavezanim očima.

Nedaleko je katedrala sv. Ivana. Ona vlada nad gradom svojim vitkim zvonikom i čuva sjaj njegovih stoljeća. Započeta u XIII. vieku ova crkva je dovršena tek poslije četiri stotine godina, po prilici kao što svjedoči nadpis. Portal je djelo domaćeg majstora, Radovana, i pokazuje čiste i originalne forme hrvatske dalmatinske umjetnosti. Ovo je dokaz stvaralačke snage hrvatskog duha. Ta starinska vrata djeluju neobično fantastično srednjevjekovnom simbolikom, puna čudnih prizora; likova. U tim bujnim reliefima i skulpturama sadržan je velik zanos. U divnom, dragocjenom kamenu umjetnik je s neobičnim smislom za dekoraciju znao da na svoj način izrazi motive uzete iz Apulijske umjetnosti. Radovanov portal predstavlja ideju grieha i odkupljenja, izražava religiozna osjećanja srednjega vieka, po uzoru na portale crkava u Italiji i Francuskoj. Na jednoj strani vrata stoji Adam nad lavom, a na drugoj Eva nad lavicom. Pored njih se nižu reliefi, koji prikazuju apostole i evanđeliste, prizori iz domaćeg i seoskog života, slike borbe čovjeka sa zvierima. To je borba dobra i zla. U dnu vratiju, pritisnuti stupovima, likovi pogana, koji stenju pod teretom: to predstavlja ljude u mraku neznanja. Vidimo prizore iz života Isusova, čete anđela, koje nose duše u nebo. Tu je ostvarena pobožna ekstaza jedne vizionarske duše. Taj portal je vanredna kamena slikovnica, plastična srednjevjekovna enciklopedija, koje izrada pokazuje u nekim pojedinostima, osobito u formama tiela, izvjesnu primitivnost, nedovoljnu zrelost, ali djeluje snažno kao cjelina poetskom dekorativnošću, i to djelo srednjevjekovnog mističnog zanosa puno je osobitog umjetničkog zamaha. Uđimo kroz ta veličanstvena vrata u polumrak crkve, gdje srednja lađa djeluje silnom ozbiljnošću gotskih lukova, a druge dvie lađe, romanskog stila, ublažuju duboku i mističnu jezu, što nas obuzima pod tim sumrakom, što su ga stvarala četiri stoljeća pobožnosti.

Stari kanonici izmjenjuju dubokim glasom svoje molitve sjedeći na divnim, tamnim drvenim sjedalima, punim rezbarija. Načinio ih je domaći drvorezbar Budislavić u XV. vieku.

Sa strane, kapela sv. Ivana, djelo velike ljepote, započeto 1168., dovršeno oko 1497. Tu je oltar sa sarkofagom sv. Ivana, trogirskog biskupa. Kapela je prvo djelo renesansne umjetnosti u Dalmaciji, građena po zamisli Nikole Firentinca. On je bio Donatelov učenik. Sa strane izlaze, kao iz grobnice, iz podzemlja, mali, vanredno ljubki debeljkasti dječaci. U rukama su im podignute baklje. Svaki od njih je drukčiji po izrazu i pokretu, i u toj njihovoj igri bakljama ima toliko živosti, svježine i dražesti, da ostajemo niemo zadivljeni pred njihovim kretnjama. Njihove baklje su znak uzkrsnuća, a njihov izlazak iz kamena, kao da se pomaljaju kroz poluotvorena vratašca, znači pobjedu kršćanstva nad mrakom, teškom noći podzemnog svietla, iz kojega izlaze u radostnu svjetlost.

Trogirska crkva ima mnogo dragocjenih stvari i slika u riznici. O toj crkvi postoji obilna literatura. Iztaknut ću u krstionici nad oltarom lik sv. Jeronima, pustinjaka. Suhoća isposničkih udova, pred kojima nas hvata zebnja, izaziva nam cio srednji viek, i taj tamni lik zamišljen nad svetim pismom umjetnički je vrlo potresno ostvaren u svojoj predanosti Bogu.

Svuda se u Trogiru osjeća, da je ovo grad crkava i samostana, gdje su stoljećima živjeli brojni redovnici različitih redova.

Uđimo još u jedan hram ovoga grada punog uspomena, gdje su ulice tako svečane i tihe, kao da će sada proći sprovod nekoga starog biskupa. U crkvama trogirskim tako nas obuzima osjećanje prolaznosti i ispraznosti svega, tu čovjek kao da i sam gubi ime dok korača po grobnicama davnih plemića, a noga briše rieči pohvale i slave. Tišina nad tišinama. U crkvi sv. Dominika zastajemo pred grobnicom obitelji Sobota. Pravnik Ivan Sobota, glasovit humanista iz XV. vieka, umro je nasilnom smrću, a tako isto i njegov sin jedinac Šimun, koji je ubijen nožem od ruke kapetana Marina Andreisa, iz zasjede, čini se, zbog ljubomore. Nadgrobni nadpis spominje tužnu sudbinu otca i sina. Majka i žena Katarina Sobota, koja sebe naziva u nadpisu najjadnijom ženom, podigla je jedinstven spomenik svojim mrtvim. Dva lava plaču pred likom Kristova Oplakivanja (Pietà), i izraz tih lavova je nezaboravan, osobito ljudski. U njihovu pogledu je najdublja tuga puna suza pomiešana s bolom ranjene duše, koja vapi za osvetom. To je djelo Nikole Firentinca, već spomenutog velikog majstora dalmatinske renesanse. On je dao jednu Pietà i trogirskom groblju. Na tome reliefu jako djeluje jedna žena očajnički priljubljena uz križ, s očima uprtim u nebo. Ona je simbol čovječanstva, koje traži odgovor i utjehu za svoje patnje.

Kroz izprepletene ulice trogirske šetamo kroz stoljeća, i svaki čas nas zaustavi neka osobita pojava, kao glas nepovratnog vremena. Stare opatije, zidovi bez krova, iz kojih rastu divlja stabla i žbunovi samostanski, prozori s rešetkama, ruševna dvorišta gospodarskih zdanja, kutovi puni hlada, gdje nas obuzima želja za asketskom povučenošću, za biegom od svieta.

Trogir ima nekoliko očuvanih plemićkih palača, među kojima je najljepša palača Ćipiko na glavnom trgu, u stilu mletačke kićene gotike. Koriolan, humanista iz XV. vieka, bio je i vrstan pomorac, zapovjednik trogirskih galija. Trogir je imao svoje brodove. Ćipiko je napisao knjigu uspomena iz pomorskog života, prvu u XV. vieku i povjestničko djelo »O azijskom ratu« (De bello Asiatico). Taj pisac odgojen u klasičnom duhu u svojim opisima spominje hrvatske mornare i iztiče ih. U njegovoj biblioteci je nađena »Trimalhionova večera«, ulomak iz romana Satyricon Libri od Petronija, pisca iz doba rimske dekadence, čuvenog arbitra elegancije. Taj se primjerak, jedini na svietu, nalazi u parižkoj Narodnoj Biblioteci pod naslovom Codex Traguriensis.

Znamenita je palača Lučić s arkadama i terasama, dosta sačuvana, sa svodovima i prolazima. Tu se rodio Ivan Lučić (1604.), pisac glasovitog djela »O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske« (šest knjiga), na latinskom. U toj zgradi su s njime stanovale i njegove nećakinje, njih pet, sve neudate.

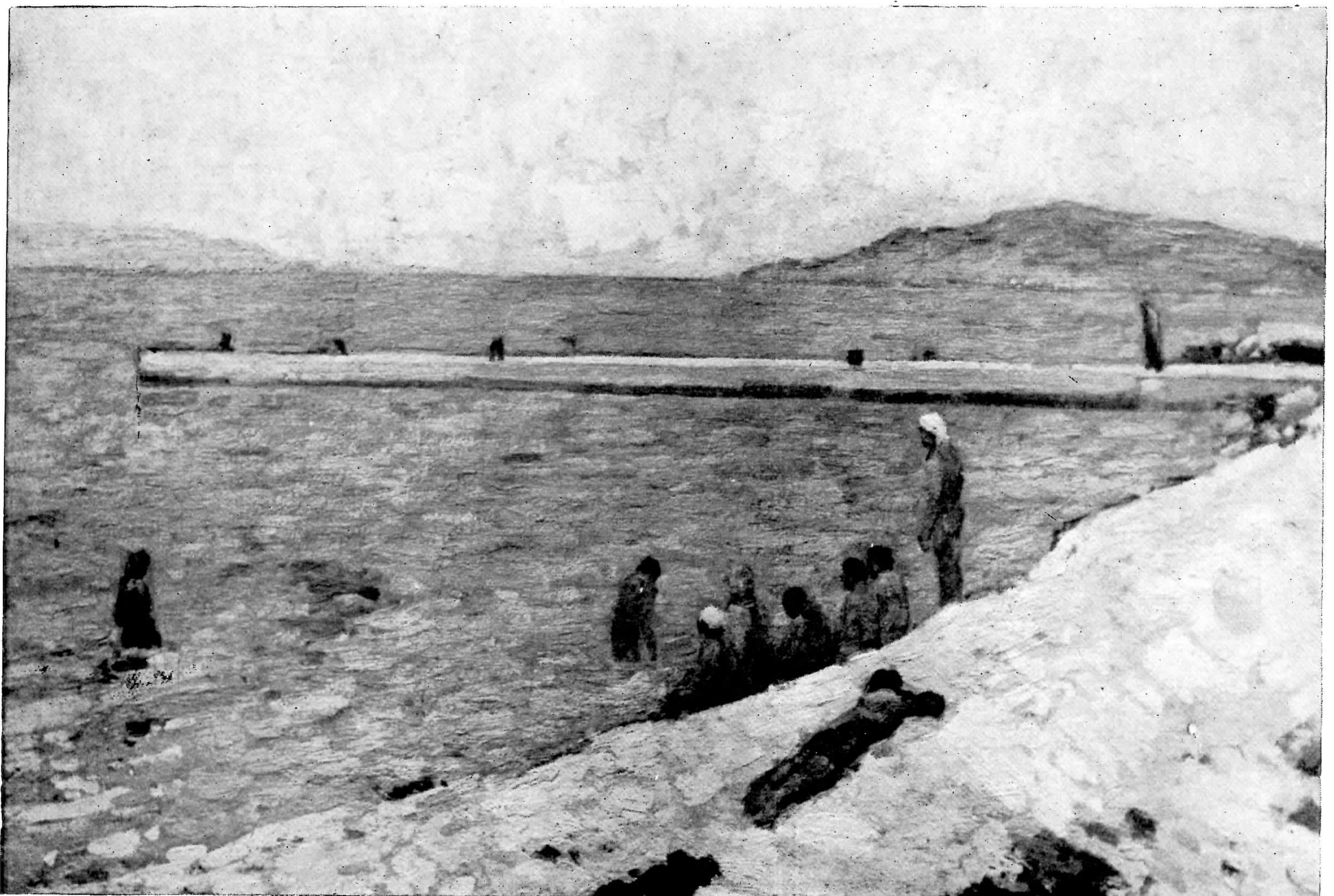
Treba spomenuti i palaču Garanjin (Fanfogna) s poznatom bibliotekom. U toj kući su se okupljali kroz čitavo jedno stoljeće, a i duže, najugledniji ljudi Dalmacije, a dolazili su i strani odlični gosti kao na primjer car Maksimilijan. Vrlo je liep park ove porodice, izvan grada. Star i tih i on čuva blagost i pitomost izčezlih dalmatinskih perivoja, koji su pripadali gospodskim kućama.

Među starim kućama iztiče se ona Berislavića. Tu se rodio Petar Berislavić, diplomata i velik junak. Pao je u boju s Turcima, a papa Lav X., cieneći u njemu cieli narod, naziva Hrvate predziđem kršćanstva.

Trogir je dao znatnih ličnosti, više ili manje poznatih, koje su se iztakle na različite načine. Taj grad djeluje osobitom ozbiljnošću; on je omeđen, zatvoren i određen, i čini se kao da je crtama svoga arhitektonskog sklopa slika nekadašnjeg života, razvijenog na poseban način, uslovljenog zakonima duha, što je brižno i savjestno,

HINKO GUDAC: PRIMORSKI KRAJOLIK

VLADIMIR FILAKOVAC: MORE KOD ZAOSTROGA

pod jasnim dalmatinskim nebom, u dodiru sa latinskom kulturom, razpoređivao svoje sklonosti, prema vremenu i prilikama. Taj grad, koji je uviek privlačio pažnju mnogih učenjaka, historičara umjetnosti i umjetnika pokazuje, što može stvoriti jedri duh jednoga mlađeg naroda, oplemenjen u dodiru s jednom starom kulturom, a da opet ne izgubi ništa od svoje plemenite suštine. Snen i bezkrajno tih leži na providnim vodama Trogir u sutonskim bojama vanrednih prielaza iz dana u noć, vizionerski sagledan sa sjenovitim platnima slikara Emanuela Vidovića. I danski slikar Johannes Kragh i bečki grafičar Sauer slikali su ovaj riedki grad, okružen pejzažima punim velike slikovitosti, čempresima, alojama, u mirisu ružmarina i krizantema. On je grad prošlosti, a možda su sretniji od nas oni seljaci, koji dolaze svaki dan iz svojih polja i visokog krša na malim magarcima i trudno, a ipak vedro, vuku svoj život i veselo se smiju jedući o podne jednostavna jela u sjeni nekog stabla. Možda su srećniji od nas oni stari ribari i mornari, koji prolaze s lulom u zubima večernjim pristaništem pored spuštenih jedara, i idu da pričaju o svojim običnim poslima, o svojoj jednostavnoj svakodnevnosti, ne znajući kakve je sve bure doživio njihov grad, ne znajući ni šta su Vergil, Katul, Terencije, Petronije i svi klasici skupa i svi stilovi kuća i crkava. Bolno je i liepo u poetskoj nasladi uranjati u tamu vremena, ali zacielo su srećniji oni, koji ne osjećaju prošlost i prolaznost, sve težke borbe i krvave puteve poviesti, ovi mirni, blagi ljudi opora i opaljena lica, potomci onih davnih zanatlija, bačvara, mornara, koji su uz smieh i šalu pored ribe, vina i kukuruznog kruha provodili večer, kao što kažu stihovi stare hrvatske komedije Ljubovnici, nađene u biblioteci Garanjin:

»Gdi se peče, gdi se vari
Gdi se jidu slane stvari
Gdi razumni moji pari
Desputuju na bukari.«

I u ovome gradu, gdje pučki život ima nečega prisnog, vrlo kratkog u pomirenju sa redom života, u smirenosti, koju spušta divno nebo, zavidim tom snažnom narodu, gledajući žene, koje uz pjesmu beru buhač ili steru po pločnicima bademe za sušenje.

EDO MURTIĆ: CRTEŽ

AUGUST ĐARMATI:

NAŠA DJELA

Neka rastu naša djela,
Svietlog smieha, vrelih suza,
Kao divna želja smjela:
Razkinuti teret uza.

U stremljenju bezkonačnom
Za sunčanim svietlom dana
Štogod driema na dnu mračnom
Traži snagu svih vulkana.

Štogod bljesne sjajem duge
I razbukti žarki plamen,
Nosi pečta jedne tuge,
Nosi jedne sreće znamen.

U neznanom kraju cvieta
I samoćom čednost prima
Ono, što pred okom svieta
Neizmjernu vriednost ima.

Kad uzkrsnu moći skrite
Što površju sa dna streme,
Kao tajne obavite
Prozborit će rieči nieme.

I ko iskre žarkog plama,
Il zastave što vijore,
Ostati će vječno s nama
Da nas tješe, da se bore.

BOŽO KROLO:

JESEN

Huk.
Zvuk.
Muk.
Vjetar pirnu
Listak dirnu.
— Jedan život manje.

DR. MARKO FOTEZ:

PREGLED HRVATSKE DRAMATIKE IZMEĐU 1840. I 1940. GODINE

Kod suvremene izvedbe domaćih dramskih djela često se čuju prigovori, da je hrvatska domaća dramska proizvodnja još vrlo mlada i da je prema tome razumljivo, što ona još ne može hrvatskom kazalištu dati ono, što bi se od nje s pravom trebalo očekivati. Takvi prigovori posljedica su obćenitog mišljenja, koje je opet plod nepoznavanja hrvatske književne poviesti. Iz te poviesti proizlazi, da je hrvatska dramska proizvodnja zaista mlada, ali ne po vremenu svog postanja, već po stepenu svoje izgrađenosti. Tu mladost uzrokovale su prilike, koje su se uostalom odražavale i još se uviek odrazuju u svim granama našeg kulturnog života. Pomanjkanje jednog mirnijeg razdoblja, u kojem bi kulturna nastojanja zadobila prvenstvo, ili barem potrebnu važnost, uviek je priečilo njihov razvoj; dok su opet ere borbenosti — koje također oživljuju kulturu i sve njezine manifestacije — kod nas gotovo uviek bile usredotočene na političko ili priradno polje. Tako je i hrvatska dramatika uviek služila nečemu, čemu je bila podređena i nikad nije mogla doseći onaj čisto umjetnički stupanj, koji bi dramatičarima dao idejnu izgrađenost i poznavanje scenske tehnike, što je oboje — naravno uz talenat pisca — preduvjet za dobru dramu.

Te pojave mogu se osobito pratiti kroz posljednje stoljeće razvoja hrvatske dramatičke tvorbe. Preskočivši razdoblje dalmatinske drame i pustivši po strani kajkavsku, ta stoljetna era počela je s Kukuljevićevom igrom »Juran i Sofija«, izvedenom prvi puta 10. lipnja 1840. Kukuljević je bio prvi hrvatski dramatičar, koji je napisao i izveo izvornu dramu na štokavskom narječju. Uz njega se uzdiže do posebne važnosti Demeter sa svojom »Teutom«, izvedenom 1864. i Josip Freudenreich s »Graničarima«, »Crnom Kraljicom« i »Udmanićem«. Sve su to izdanci ilirske epohe, koji danas imadu samo književno-poviestno značenje (osim »Graničara«, koji su ostali sjajan pučki teatar). Scenski je živ iz tog vremena još jedino Mirko Bogović, kojeg su poviestne drame (»Matija Gubec«, »Stjepan, posljednji kralj bosanski« i »Frankopan«) do danas sačuvale svoju kazalištnu vriednost. Uz navedene pisce izvađana su djela Nemčića, Matije Bana, Ilije Okrugića, Janka Cara, Otona Vitkovića, Jovana Subotića i još nekih, a sva su ta djela nastala u sjeni ilirizma i do danas su sačuvala samo svoju toplu i iskrenu domoljubnu tendenciju.

Sliedeće razdoblje hrvatske književne prošlosti naziva se obično imenom Šenoe, koji je i na hrvatsko kazalište imao izvanredan utjecaj, ne toliko svojim jedinim kazalištnim djelom »Ljubicom«, koliko svojim djelovanjem kritičara, dramaturga i prevodioca, pa konačno i svojim romanima, koji su kao dramatizacije postali popularnim djelima pučkog repertoirea. Ali pravi dramski predstavnik tog razdoblja bio je Franjo Marković. On je uzdigao hrvatsku dramu do umjetničke visine, koju kazalištu daju filozofsko opravdanje i estetske vrjednote. Napisao je tri velika djela: »Karlo Drački«, »Benko Bot« i »Zvonimir«. Scenski to nikako nisu remek-djela, ali misaono ona znače vrhunac hrvatske dramatike onog vremena. Nastala u doba absolutizma ona su svojim grandioznim slobodarstvom bila pravi tumač želja svoje sredine i svog naroda i tim svojim patriotizmom ona su nadovezana

na ilirsku epohu, ali su ipak značila silan napredak, jer su patriotskoj tendenciji dala klasičan stil misli i umjetničke visine. Krsto Pavletić upravo zbog toga uporeduje Markovića s Ibsenom, Hebbelom i Nitscheom.

U hrvatskoj kazalištnoj poviesti značenje Šenoe utvrđeno je njegovom oporbom prema utjecaju njemačke dramatike, što je vladao pod Demetrom i priklanjanjem francuzkoj družtvenoj drami onoga vremena. Igrajući taj repertoir Šenoa je hrvatskim dramatičarima dao nove perspektive i javlja se niz novih dramatičara, koji se okušavaju u družtvenoj konverzacionoj igri, pa salonskoj komediji i konačno u Zolinu naturalizmu. Prvi je tu Josip Eugen Tomić, koji je nasliedio Šenou na položaju dramaturga i kao vrlo plodan dramatičar ostavio nam sedam drama i komedija. Tri dramska djela napisala je i njegova supruga Hermina Tomić. Komedijom su se od uviek najefikasnije šibala družtvena zla i sad se javljaju mnogi komediografi: Janko Jurković, Josip Kozarac, Julije Šenoa — brat Augusta, Ferdo Becić, D. Stošić i glumci Plemenčić, Nikola Milan, Ivka Kraljeva, Fijan i Miša Dimitrijević. Kazalištne komedije pisali su i Gjuro Ester, Ferdo Miller i Vladimir Ivanov-Mažuranić. Svi su oni više ili manje obrađivali domaće prilike bez nekih naročitih književnih pretenzija, što je tim djelima i omogućilo samo trenutačnu aktuelnost.

Pod konac stoljeća javljaju se i dramatičari, koji su se uzdigli nad razinu i koji su se već mogli upoređivati s Europom. Tu je Julije Rorauer, koji je pisao efektne socialne drame, iako pod utjecajem francuzkih dramatičara, pa Evgenij Kumičić, koji je pod uplivom Zole prvi počeo ozbiljno razglabati naše družtvene odnose. Posebno mjesto zauzima Marijan Derenčin, pravnik i političar, koji je stvorio vanrednu političku satiru »Ladanjska opozicija«. U to vrieme javio se i Dinko Politeo, pa Higin Dragošić — vrlo popularnom pučkom igrom »Posljednji Zrinski« — i Milan Šenoa ,sin Augusta, s izvrstnom komedijom po uzoru Shakespearea »Kako vam drago«.

Novi poticaji domaćim dramatičarima dao je Stjepan Miletić, koji se i sam okušao kao komediograf i dramatičar, te je nastojao napose ostvariti hrvatsku kraljevsku pentalogiju, ali ga je u tome spriečila rana smrt. Miletić je kao intendant razpisao natječaj za izvorna hrvatska dramska djela, osvježivao stare hrvatske pisce — on je davao Jelačićevu dramu »Rodrigo i Elvira« i prvi je izveo Držićevu »Novelu od Stanca« — i poticao na rad nove pisce. U Miletićevo vrieme zavladala je hrvatskim umjetničkim životom »Moderna«, te iza Ilirizma drugo razdoblje zanosa i poleta za stvaranje novog i reformatorskog. U drami javljaju se dramatičari Ante Tresić-Pavičić, Milivoj Dežman-Ivanov, Srđan Tucić, Milutin Cihlar-Nehajev, koji su svi u svojim djelima donosili nove ideje i nove načine scenskog izražavanja. Svakako najveći dramatičar Miletićeva razdoblja bio je i ostao Ivo Vojnović, koji je ušao u poviest i o kojem nije potrebno posebno govoriti. Uz spomenute pisce, pozornicom hrvatskog kazališta prošlo je i niz drugih, koji nisu zadobili ono značenje, što ga imaju na pr. Vojnović, Kosor, Begović, Ogrizović i Krleža. Bili su to: Weber, Španić, Ida Fürst, Kamila Lucerna, Gjuro Prejac, Ante Benešić, Iso Velikanović, Adalbert Kuzmanović, Vjekoslav Koščević, Ivo Krnic, pa Marija Jurić-Zagorka.

Posebno mjesto u tom razdoblju zauzimaju Milan Ogrizović, Milan Begović i Petar Petrović-Pecija. Ogrizović je nasliedio Vojnovića na mjestu dramaturga, a kao dramatičar zauzeo je mjesto uz njega. Vrlo plodan i scenski naročito naobražen, Ogrizović je napisao niz drama i dramatizacija, od kojih je »Hasanaginica« postala najpopularnije i najviše izvođeno djelo hrvatskog dramskog repertoirea. On je uzimao teme iz svih razdoblja i svih sredina,išao je od mistike do narodne pjesme, pi-

sao je kratke jednočinke i drame najvećih koncepcija — »Prokletstvo«, napisano u zajednici s Andrijom Milčinovićem, njegovo zacielo najsnažnije djelo, do danas neizvedeno — a nije zazirao ni od lakrdija, što ih je pisao u zajednici sa Zyrom Vukelićem. U toj svestranosti sličan mu je i Milan Begović, koji je počeo s baroknom poezijom, pa renesansnom dramom, da poslije dade i narodni naturalizam i međunarodnu grotesku. Begović je napisao množtvo djela i još uviek radi neumorno, a među svima posebno mjesto imaju njegov: »Božji čovjek«, »Pustolov pred vratima« i »Bez trećega«. Tim je djelima on postao jednim od prvih hrvatskih modernih dramatičara i svakako najvećim virtuozom scenske tehnike, što mu je i pomoglo, da se najviše od svih naših autora plasira u inozemstvu. Pecija Petrović bio je naprotiv u izboru svojih sadržaja uviek vrlo jednostran i nikad se nije maknuo od opisivanja svog ličkog sela, koje je shvatio i dao kao erotičku idilu — smije li se tako reći — i bio u svoje vrieme vrlo popularan.

Ova trojica uz Vojnovića, vladala su hrvatskom pozornicom do pred sam rat, kad se javio Josip Kosor, koji je poput meteora bljesnuo svojim »Požarom strasti«. Kosor je donio hrvatskoj dramatici nove snage, jer je kroz svoja djela dao dah elementarnog života, ali u kasnijim svojim komedijama ta Kosorova elementarnost prešla je granice i postala nerazumljiva i pretjerana.

Bilo je i drugih autora, koji su od vremena do vremena došli na repertoire, da nestanu naglo i nenadano, kao što su i došli. To su Nina Vavra, Viktor Badalić, Milan Mistra, Arnošt Grund, Milan Ćurčin, Eustahije Jurkas, Artur Schneider, Vjenceslav Novak, Srećko Perišić, Z. B. Iljin, Ernest Katić (pod pseudonimom Lukša s Orsana), Vladimir Lunaček, Mirko Dečak, Rudolf Kolarić-Kišur, Fran Galović, Mihovil Nikolić, Zofka Kveder i dr. Nešto više značenja imali su Joza Ivakić sa svojim pučkim komadima, pa Viktor Car-Emin s patriotskom dramom »Zimsko sunce«, koja je još nedavno u interpretaciji Matice Hrvatskih Kazalištnih Dobrovoljaca mogla posvjedočiti sav žar i iskrenost svog domoljublja.

Poslije rata došla je smjena generacija. Mladi osvajaju položaje starih. Javljaju se Ulderiko Donadini, Niko Bartulović, Danko Anđelinović, Mirko Korolija, Tito Strozzi, Josip Kulundžić, da konačno 1922. dođe prvi put na hrvatsku pozornicu Miroslav Krleža i postaje na njoj dominantan. Svojim »Glembajevima« i »Agonijom« on je prodro i u inozemstvo, jer tim svojim dramama Krleža je dao izraz našeg života ne više na rodoljubnoj osnovici, što je našu dramsku proizvodnju već unapried ograničavalo, već ga je dao na osnovici ljudskoj, s proživljavanjem svjetskog intelektualca.

Tih prvih poratnih godina javljaju se i Božo Lovrić, Stjepan Vrtar i Jerko Božić, ali na repertoireu ostaju samo Strozzi, Krleža i donekle Kulundžić, koji poslije napušta hrvatsku pozornicu.

1925. dolazi na pozornicu prvo djelo Kalmana Mesarića i njime se uspješno afirmira mlada generacjia, u koju bi mogli staviti Muradbegovića, Feldmana i Batušića. Muradbegović nastoji dati tip nacionalne drame i to u mnogočemu ograničuje njegove scenske kreacije, dok Feldman naprotiv ide u svojim djelima putem Begovićevim, t. j. reagira na svaku pojavu stvarnosti, povodi se za novim literarnim smjerovima i tako hrani svoju autorsku plodnost. Batušić je dao samo jedno djelo, kao što su u posljednje vrieme samo jednom izvedeni Habeduš-Katedralis, Zlatko Gorjan i Milan Marjanović.

Izuzetno mjesto zaprema Božena Begović, jedna od riedkih hrvatskih ženskih dramatičara, sa svoja dva uspjela scenska djela. Uz nju treba spomenuti i Zdenku Smrekar, kojoj je Hrvatsko kazalište izvelo dramu »U pravom svietlu«.

I konačno, posljednjih sezona nastupila je najmlađa generacija, koju je kronoložki predvodio Geno Senečić, a nastavili Marijan Matković, Nikola Bonifačić, Ante Dean, Ranko Marinković. Od njih je jedini Senečić pokazao dosad svoj profil i njime osvojio svoj položaj u modernoj hrvatskoj dramatici, dok ostali članovi te najmlađe garde još čekaju na svoju pravu scensku afirmaciju.

Prema popisu hrvatskih autora — izloženom od Kalmana Mesarića u »Kazalištnom almanahu 1938.« — vidi se očito, da toj slabosti hrvatskog dramskog repertoirea nije izvor u poviesti hrvatske dramske tvorbe. Izvor je tome u našim prilikama. Izpitivanje tih prilika izpadalo bi iz okvira ovog osvrta, kojemu je jedina svrha utvrditi — koliko je to prema izvorima bilo moguće — broj domaćih dramskih pisaca.

Prema tom popisu bilo bi između 1840. i 1940. godine izvedeno upravo 100 autora domaćih djela. Dvie trećine tih autora sasvim su prolazne vriednosti, a polovina jedne trećine ostaje vriedna spomena samo u književnoj poviesti. Tako bi došli do jednog broja od 15 do 20 dramatičara, koji znače nešto u razvoju hrvatske dramatike i kojih bi se vriednost mogla mjeriti i međunarodnim mjerilima. Te dramatičare nema sada smisla imenovati, jer ovo nije nikakvo definitivno klasificiranje, ali ih svatko može izbrojiti na prste. Došli bi prema tome do tvrdnje, da je samo 20 posto od ukupnog broja izvedenih dramatičara dostojno svoga imena. To nije veliki postotak, ali broj koji on daje, velik je, i za naše prilike sasvim dostatan. Hrvatsko kazalište u Zagrebu živi kao takovo zapravo tek od 1860. Za tih osamdeset godina to hrvatsko kazalište moralo je izpuniti velike praznine u našem kulturnom razvoju i u tom kratkom vremenu doseći visinu do koje su se drugi uzpinjali vjekovima. U tom svietlu mnogo jače blješti značenje dramaturžkog rada Demetra, Šenoe, Miletića i Bacha, u tom svietlu raste i vriednost naših domaćih dramatičara. Čim se javio koji književni smjer, ili je izkrsla kakova vankazalištna potreba, odmah se je našao spretan dramatičar, koji je znao tom htienju udovoljiti na scenski način. Demetrova »Teuta« nije ništa slabija od ma kojeg njemačkog neoklasičnog djela. Bogović je svoj domoljubni zanos znao dati u vrlo dobrim scenskim stihovima, jednako kao što je Franjo Marković velik kao dramski filozof i esteta, a Miletić ravan svakom stranom dramaturgu i intendantu svog vremena. Julije Rorauer nije bio originalan u temama, ali u njihovoj scenskoj provedbi on se uzpeo do originalnosti svakog sebi suvremenog francuzkog dramatičara. Ogrizović je bio savršen poznavalac teorije drame, Vojnović je bio majstor scenske patetike, koji se uzdigao u tom smislu nad sve naše dramatičare. Begović ne zaostaje ni za kojim i nadprosječnim međunarodnim dramskim piscem, koji u svojoj zemlji uživa zacielo bolji položaj, nego Begović kod nas. Pa i danas, koliko svjetskih dramatičara posjeduje scensku snagu Krleže? Zar komediografija Tita Strozzija nije ravna sveukupnom scenskom umieću na pr. Sache Guitrya, pa i Senečić zar ne donosi svoje teme na zreli scenski način, što bi mu drugdje omogućilo, da vodi sâm svoje vlastito pučko kazalište? Prilike su te koje stvaraju velike međunarodne majstore pozornice. U našim prilikama treba tražiti uzrok nemogućnosti njihovog većeg razvoja, jer u takvim prilikama mogu izdržati samo oni najjači i tako dolazimo do prije spomenutog postotka.

VINKO KOS:

DUB

Kad zarastem se u mir poput starog duba
nad menom vjetar grube rieči huji,
i zove on me, da iz dugog mirovanja
izađem čas i predam glas oluji.

Tad dignem ja se, i sve korienje popuca
što oko mene zaraslo se k tlima,
i vičem, zovem vjetrove i bure,
al odgovora nema mojim dozivima.

Pa povratih se opet svome mjestu starom
i pustim u mir još dublje korienje,
i zalud onda vjetar moje granje svija,
ko mudrost zelen po meni se penje.

VLADIMIR UDATNY: SUNČANICA

ERNEST RADETIĆ:

ISTRA U KULTURNOM ŽIVOTU HRVATSKOG NARODA

Istra je bila u davnoj i nedavnoj prošlosti smatrana najsvjestnijim hrvatskim krajem. Ona je to ostala i danas, što naše mlađe pokoljenje nije smjelo znati.

Mi smo Istru izgubili na koncu prvog velikog svjetskog rata, u listopadu 1918. Italija je, uzprkos nebrojenih upravo sramotnih poraza, što ih je u prvom svjetskom ratu doživjela, a od kojih je valjda najsramotniji bio onaj u listopadu 1917. kod Kobarida (Caporetto), vješto vođenom politikom, uspjela nakon sloma Austro-ugarske monarhije, prigrabiti svu Goričku, Trst, Istru i Rieku, te Zadar i Lastovo.

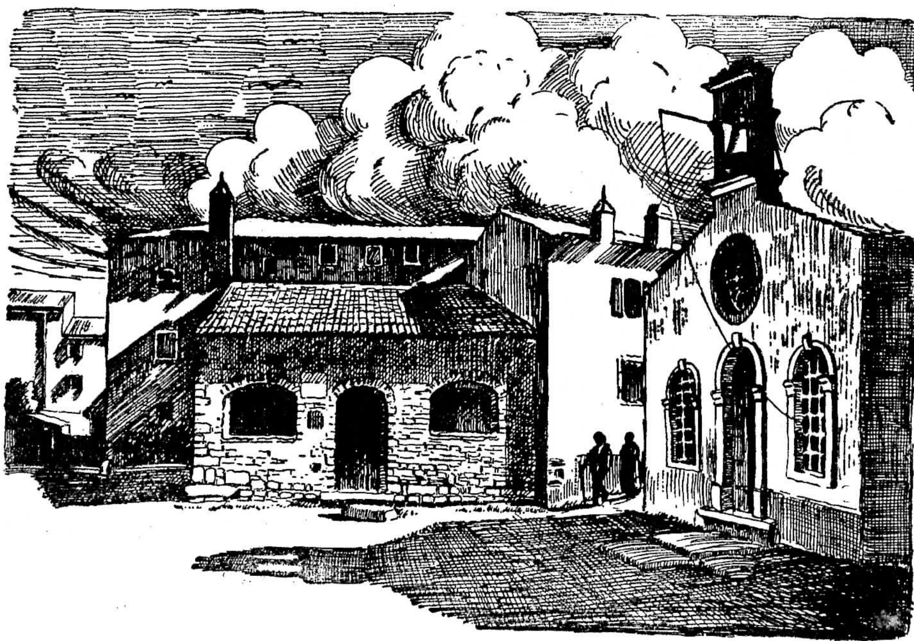
Od toga se dana u Hrvatskoj više o Istri nije smjelo javno govoriti ni pisati. Iz školskih je učbenika moralo biti izbačeno sve, što je moglo dati makar samo i naslutiti, da je Istra hrvatska zemlja. Italija kao novopečena velesila, budno je pazila, da se o tome ni kod nas, ni drugdje u svietu ne govori, smatrajući, da je to nedopušteno uplitanje u njezine unutrašnje političke prilike.

I tako je mlađe hrvatsko pokoljenje, zadnjih 25 godina odgajano u posvemašnjem nepoznavanju Istre, koja je ipak, ako ne najljepša, a ono svakako jedna od najljepših i narodnostno najsvjestnijih hrvatskih pokrajina.

Kako je danas došao ponovno čas, kad se o Istri smije govoriti i pisati, neobhodno je potrebno, navlastito mlađem naraštaju o njoj što više i što izcrpnije progovoriti.

Istra je absolutno hrvatska zemlja!

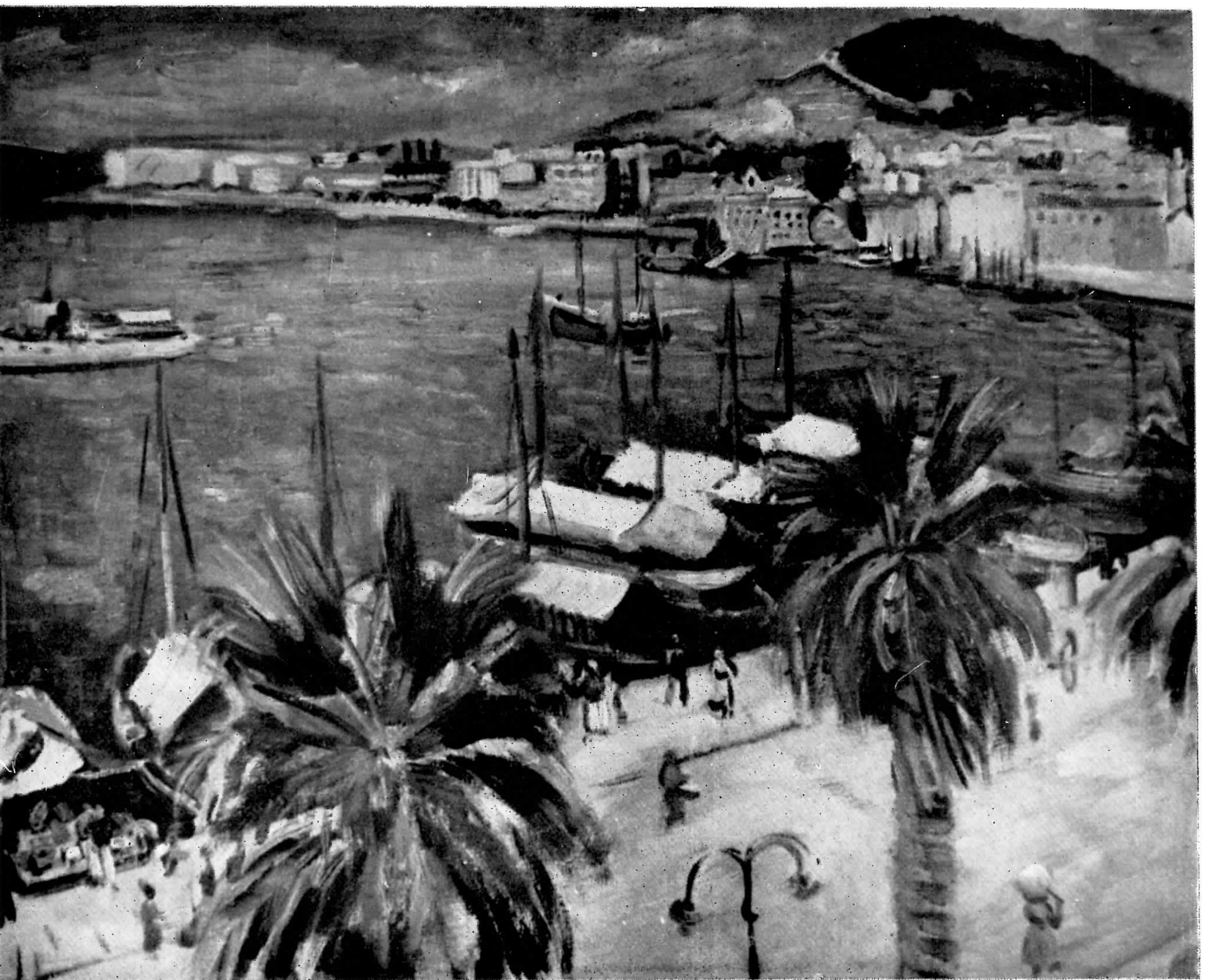
To mora svaki Hrvat uviek i u svakoj prilici naglašavati. Osobito je to potrebno danas, gdje i mnogi hrvatski inteligenat i intelektualac, uslied nepoznavanja prilika, često govori i piše o »hrvatskom dielu« Istre, kao da u Istri ima i nekakav »talijanski dio«.

MEDULIN U ISTRI

ANTE KAŠTELANČIĆ: RIBARI

D. KOKOTOVIĆ: U SPLITSKOJ LUCI

Mi Hrvati graničimo s Mađarima na Muri i Dravi, sa Srbima na Drini, graničimo i sa Slovencima, ali *s Talijanima mi nemamo nigdje zajedničke granice.* Granica između Hrvatske i Italije je Jadransko more, kao što je između Francuzke i Englezke granica mora u Kanalu la Manche, odnosno između Englezke i Amerike Atlantski ocean.

Hrvati žive s jedne, a Talijani s druge strane mora.

S istim pravom, s kojim Talijani u svojim nezasitnim presizanjima svojataju hrvatsku Istru i Dalmaciju samo zato, jer su neki njihovi kolonisti, idući u sviet trbuhom za kruhom, posijali nekoje svoje naseobine uz more po Dalmaciji i zapadnoj Istri – s istim bi, kažem, pravom i mi Hrvati mogli svojatati iztočnu obalu Južne Italije, jer smo i mi, bježeći pred Turcima prije nekoliko stotina godina, posijali svoje naseobine u pokrajini Campobasso, gdje još i danas ima hrvatskih sela. Na Južnu bi pak Ameriku, po toj logici, imali također mnogo prava, jer smo tamo pogotovo digli velike naseobine, gdje su naši zemljaci vlastnici golemih kompleksa zemlje.

Istra je, dakle, hrvatska zemlja. Sav narod u njoj govori samo hrvatski. Iznimku čini okolica Kopra, koju nastavaju Slovenci.

Jezično su u Istri zastupana sva tri hrvatska narječja: kajkavsko oko Buzeta, štokavsko u porečkom i puljskom kotaru i čakavsko u svoj ostaloj, osobito pak iztočnoj Istri.

Svi su Istrani vjere rimokatoličke, izuzevši jedno jedino selo, Peroj, nedaleko Pule, kamo se oko godine 1670. doselilo 70 crnogorskih obitelji sa svojim popom. To su jedini žitelji Istre, koji su pravoslavne vjere.

Osim Hrvata i nešto Slovenaca ima u Istri i talijanskih doseljenika. To su ostatci mletačkih trgovaca, činovnika i građana, koji su se naselili po istarskim gradićima uz zapadnu obalu za vrieme mletačkoga gospodstva. Po gradićima srednje Istre nalazimo po koju obitelj tako zvanih »Krnjela«. To su doseljenici iz Karnije (okolica Tolmezza u sjevernoj Italiji), koji su za vrieme austrijske vladavine u sjevernoj Italiji došli u Istru kao brusači, tkalci, sakupljači krpa (»štraceri«, kako kaže narod), kišobranari i drugi obrtnici, pa se tu i zaustavili, otvorili trgovine i liepo se pomogli.

Posljednjih godina prije prvog svjetskog rata dolazili bi na početku svake zime iz Italije u Istru brojni Furlani kao drvosječe, pa se je i od njih mnogi u Istri zadržao, okućio se i počeo tjerati svoju trgovinu. (Tako je došla u Istru i poznata furlanska obitelj, koja se usidrila u limskom zaljevu i postala glavnim izvoznikom drva u Mletke).

Na taj su dakle način nastale po Istri brojne skupine i skupinice Talijana, koji su među življem u Istri vršile od prilike istu ulogu koju i Židovi u Hrvatskoj.

Hrvat je u Istri samo seljak. On se od pamtivieka nije nikad bavio drugim do li obrađivanjem zemlje. Zemlja je sva u njegovim rukama. On ju strastveno ljubi, ona je njegov život i obstanak, njegovo sve. Zato je se i drži tako grčevito. Ta trinaest je već stoljeća natapa svojim znojem i svojom krvlju!

Talijani su naprotiv trgovci, obrtnici, pisari, činovnici, dakle po svim zvanjima, koja ne iziskuju znoja i žuljeva . . .

Takva su zvanja, nažalost, u poviesti uviek gospodovala nad seljačkim zvanjem, pa je tako i u Istri talijanski gradski elemenat, iako veoma malobrojan, imao svu vlast u ruci. Istom nakon absolutizma poslije 1860. godine, počeo se i hrvatski seljak u Istri dizati i tražiti svoje pravo. Borba je bila žestoka. Talijani, kao gospodujući elemenat, služili su se svim sredstvima, da vlast zadrže u svojim rukama. Najmoćnije

im je sredstvo bilo nedavanje škola. Trebalo je da hrvatski narod ostane zapušten i neprosviećen, jer se sa zapuštenim i neprosvjetljenim narodom najlakše gospodari.

Tu su međutim priskočila u pomoć braća iz Hrvatske. Osnovala se Družba sv. Ćirila i Metoda, koja je imala zadaću podizati hrvatske škole po zabitnim selima Istre. Hrvati su i u Istri i u Hrvatskoj doprinosili velike žrtve za uzdržavanje svojih škola. Za kratko je vrieme narod progledao, digao se na noge i počeo stresati sa sebe stoljetno gospodstvo gradskih Talijana. Međutim borba još nije bila završena. Talijani su krivotvorili brojitbe pučanstva i pripoviedali svietu, da su oni u većini. Pogodovao im je i izborni zakon, koji je davao pravo glasa samo građanima i velikim posjednicima. Seljak nije imao prava glasa. Međutim kad je godine 1907. izašao zakon o obćem pravu glasa, onda je sav hrvatski narod Istre izišao na izbore složno kao jedan čovjek i izabrao u bečko carevinsko vieće samo hrvatske zastupnike Dr. Matka Laginju, Vjekoslava Spinčića i Matka Mandića. Talijani nisu dobili niti jednog zastupnika.

Tada je istom došla na vidjelo stoljetna prevara Talijana, koji su sviet zasliepljivali s tobožnjim talijanstvom Istre.

Od tada su se dizale hrvatske škole sve redom po svim selima Istre. Narod je dobio i svoju hrvatsku gimnaziju u Pazinu i sve je išlo brzim korakom u susret ljepšoj budućnosti, u susret sjedinjenju s Hrvatskom, koje je sjedinjenje tražio čitav hrvatski narod u Istri.

No ni Talijani niesu mirovali. Po hrvatskim su selima počeli otvarati talijanske škole. Ustanovljeno je i posebno družtvo nazvano »Lega nazionale«, koje je imalo svrhu otvarati talijanske škole u hrvatskim selima i odnarođivati hrvatsku djecu. Za tu je svrhu primalo bogate darove od razne talijanske gospode iz Istre, a i iz Italije s druge strane mora. Tako je dokazano, da je još davno prije rata družtvo »Dante Alighieri« iz Rima dalo tajan doprinos od preko 50 milijuna zlatnih lira za odnarođivanje hrvatske djece u Istri. Na taj su način sva ona djeca, koja bi pošla u talijansku školu dobila odmah odielo i cipele i sve knjige bezplatno.

Međutim narod je hrvatski bio tako sviestan, da svoju djecu nije htio slati u te tuđinske škole za odnarođivanje, nego su djeca radije polazila u hrvatsku školu, koja je često bila i po dva sata daleko od pojedinih sela, nego li da pođu u »Leginu« školu. Zbog toga su te talijanske škole po hrvatskim selima morale biti sramotno napuštene i zbog nedovoljnog broja učenika zatvorene.

Godine 1914. buknuo je svjetski rat. Italija je smatrala taj rat zgodnom prilikom, da se dočepa Istre i Dalmacije. U svibnju 1915. naviestila je i ona rat Austro-ugarskoj monarhiji i udarila preko Soče, da zaposjedne Goričku, Trst i Istru.

U junačtvu se međutim nije mnogo izkazala, nego je naprotiv godine 1917. kod sela Kobarida doživjela tako težak poraz, da je morala bježati ne samo natrag preko Soče, nego i preko Tilmenta (Tagliamento) do Piave, pa čak i do Livnice (Livenza) pred samim Mletcima.

Godine 1918. je međutim Austro-ugarska monarhija doživjela slom. Tu je priliku izkoristila Italija i ponovno prodrla preko granice, zaposjela cielu Goričku, Trst, Istru i jedan dio Dalmacije. Godine 1921. se iz Dalmacije povukla, zadržavši samo grad Zadar i otočić Lastovo, ali je Istru sa Riekom, Trstom i Goričkom zadržala cielu.

Hrvatski narod u Istri izvrgnut je bio najstrašnijim progonima i težko je opisati, koliko je toga u ovih 25 godina prepatio. Ali narod je ostao sviestan, i on se još i danas nada, da će nakon ovog ponovnog velikog rata konačno biti pripojen Hrvatskoj, kako je to oduviek želio.

Vidjeli smo, dakle, da je narod u Istri hrvatski, i samo hrvatski, osim nekih razsijanih talijanskih skupinica.

On je to i u svojoj poviesti bjelodano dokazao, doprinievši zajedničkoj hrvatskoj kulturi bogati doprinos.

Evo što je sve hrvatski narod u Istri doprinio hrvatskoj kulturi:

Najstariji hrvatski glagolski spomenik, glasovita *Baščanska ploča* (oko god. 1100.) na kojoj je urezana darovnica hrvatskoga kralja Zvonimira, nađena je na otoku Krku u Baški, dakle na otoku, koji je sastavni dio Istre. Ona je glasovita zbog toga, što se na njoj spominje Zvonimir kao h r v a t s k i kralj.

Otok Krk je domovina *Kločevog glagoljaša,* poznatog pod imenom »Glagolita Clozianus«. To je stari glagolski rukopis, koji potječe iz prve polovice XI. ili čak iz druge polovice X. stoljeća. Bio je vlastničtvo knezova Frankopana, pohranjen, kako neki misle, u knjižnici samostana na Košljunu. Kad je zadnji krčki knez Ivan Frankopan godine 1486. umro, ta je starina prelazila iz ruke u ruku, dok nije konačno došla u posjed grofa Parisa Cloza iz Trienta, po kojem je u znanosti poznat kao »Clozianus«. To je hrvatski prievod četiriju crkvenih govora grčkih svetih otaca.

Iz najstarijeg doba naše pismenosti t. j. od 9. do polovice 13. vieka došlo je do nas vrlo malo spomenika. To su uglavnom veći ili manji odlomci obrednih knjiga. Iz prve polovice 13. vieka potječe odlomak glagolskog rukopisa iz B e r n a (zapadno od Pazina), koji je poznat pod imenom »Ljubljanski homilijar«, jer se nalazi u sveučilištnoj knjižnici u Ljubljani. To je vrlo važan rukopis, u kojem je sačuvano desetak odlomaka iz nekoga zbornika legenda.

Od spomenika svjetovnog sadržaja iz ovoga je razdoblja poznat glasoviti R a z v o d i s t r i j a n s k i, koji je do nas došao na žalost samo u priepisu. Ovaj važan spis datira iz godine 1275. Njime se uređuju međe između nekih obćina u srednjoj Istri i posjeda pojedinih gradskih municipija i vlastele. Hrvatski je tekst pisao pop Mikula »kapelan gospodina kneza pazinskoga i župnik u Gologorici, očit nodar (javni bilježnik) oblašću svete rimske stolice«. Značajno je u tom starom spisu to, da se jezik, koji govori narod istarski u tom spisu neprestano naziva »hrvatskim«. Kad se sjetimo, da su tako reći u ostaloj Hrvatskoj svi spisi bili pisani latinštinom i da je latinski jezik važio u čitavoj Hrvatskoj, kao službeni jezik, onda je od to veće važnosti činjenica, da je u Istri, toj krajnjoj predstraži hrvatstva, već u najstarije doba hrvatski jezik bio i u crkvenim spisima i u javnim izpravama hrvatski, i da se je tako dosljedno nazivao.

Razvod istarski nije međutim naš najstariji razvod. To zaključujemo i po tome, što sami izaslanici pojedinih obćina u tom razvodu spominju neke još starije razvode čak iz prvih godina 11. vieka. Iz kasnijih vremena imade u Istri mnogo razvoda i statuta t. j. zakonika po kojima su se upravljale pojedine obćine. Tako su poznati statut grada Kastva, iz 1471., statut grada Mošćenica od godine 1501. statut grada Veprinca iz 1507. Osim razvoda (izprava o razgraničenju) istrijanskoga poznat je i razvod između Mošćenica i Kozljaka iz godine 1395.

(U Hrvatskoj su poznati Zakonik Vinodolski iz godine 1288. i Statut obćine Poljica iz godine 1440. Trsatski statut i drugi neki obćinski zakonici u Hrvatskoj pisani su latinskim jezikom, dočim su u Istri svi statuti pisani samo hrvatski i glagolicom).

Iz mnogih krajeva Istre ima sačuvanih hrvatskih misala. Tako je poznat *misal iz Berma,* koji se čuva u Študijskoj knjižnici u Ljubljani, a potječe iz 14. vieka. Iz 15 je vieka *misal iz Roča,* koji se sada nalazi u bivšoj dvorskoj knjižnici u Beču.

Godine 1463. napisao je župnik u Lindaru glagoljaš Petar Fraščić hrvatski *psaltir*. Znamenit je i *rukopis psaltira od ruke popa Domenika*, koji se čuva u Narodnoj biblioteci u Parizu, a potječe također negdje iz godine 1460. Ovaj je rukopis značajan zbog toga, što je pisan gotovo u pravom hrvatskom narodnom jeziku bez natruha one crkvene staroslovjenštine.

Pored čisto obrednih djela nalazimo i na djela bogoslovske sadržine. Takvo je djelo *rukopis što ga je godine 1493. u Roču pisao poznati glagoljaš pop Šimun Greblo*. To je priručnik za dušobrižnike s primjerima iz Sv. Pisma.

No niesu samo misali, psaltiri i zakonici pisani hrvatskim jezikom. Notarski zapisnici, zapisnici suda veprinačkoga, matica rođenih i krštenih u Dolini kraj Trsta, matice vjenčanih u Boljunu, zapisnici bratovština u Vabrigi kod Poreča, računi, bilježke i t. d., dakle sve moguće izprave, koje se u životu narodnom izpostavljaju u Istri su od pamtivieka bile pisane hrvatskom glagolicom i hrvatskim jezikom.

Sve su to dokazi, da su u Istri Hrvati oduviek bili starosjedioci, koji su ostavili itekako vidnih tragova svoga duha, u doba, kada o nekakvoj talijanskoj knjizi i književnosti na istočnoj obali Jadrana nije bilo ni traga.

Jednom rieči: *najstarija hrvatska književnost rodila se u Istri.*

No i u novije doba Istra je trajno i bez prekida doprinosila hrvatskom kulturnom stvaranju.

U doba t. zv. reformacije skoro sva hrvatska protestantska književnost, svi oni prievodi evangjelja, razni »azbukvari«, »katekizmi«, »artikuli«, »predike«, »govorenja«, »postilje« i t. d., sve su to radili uglavnom istarski glagoljaši, koji su prešli na protestantizam i htjeli ga uvesti u Istru. Od njih je najglasovitiji protestantski bogoslov Matija Vlacić, rodom iz Labina u Istri, koji je uz Martina Lutera najveći protestantski bogoslov.

Uz njega stoje Stjepan Konzul Istranin iz Buzeta, pa popovi Juraj Cvečić iz Pazina, Matija Pomazanić iz Svetoga Stipana pod Oprtljem u zapadnoj Istri, Ivan Lamel iz Pazina, župnik Franjo Hlej iz Gračišća, Vincenc Vrnković, župnik u Tinjanu i pop Mikula Kolarić iz Berma. Mnogo su im pomagali na širenju hrvatske protestantske knjige u Istri mnogobrojni istarski popovi i učeni ljudi. Svemu je tome, čini se, glavni razlog bio taj, što su protestantske knjige bile pisane narodnim jezikom, a do narodnoga se jezika u Istri uviek mnogo držalo.

Kad bismo htjeli iznieti pregled književnoga stvaranja, što ga je hrvatskoj kulturi dala Istra trebali bi napisati golemo djelo. Na stotine je i stotine knjiga i djela, pa mogli bi reći i na tisuće, dala hrvatskoj književnosti Istra, ona Istra o čijem se hrvatstvu zadnjih četvrt stoljeća nije smjelo ni pisnuti, niti ga u školskim knjigama spominjati.

Spomenut ćemo samo još nekoje pisce zadnjeg stoljeća i završiti.

Tko ne pozna Evgenija Kumičića Istranina, rodom iz Berseča? Istranin je i Viktor Car Emin, pa glasoviti autor najstarijeg hrvatskog rječnika u pet jezika Josip Voltić iz Tinjana, koji je živio prije 150 godina. Istranin je Rikard Katalinić Jeretov, pjesnik rodoljubnih pjesama, pa Antun Kalac, osjećajni pjesnik i autor Istarske himne, Istranin je Antun Tentor, koji je prije 40 godina bio mnogo čitan, Istranin je pjesnik Mate Balota i mnogi mnogi drugi, koje se sve u jednom članku ne može nabrojiti.

To je eto dala Istra hrvatskoj kulturi, a potrebno je da to današnja hrvatska mladež ne zaboravi.

M U Z A G E T

OD DRAGUTINA KOLAKA

PROLOG

PJESNIK

Apolon muzaget sa lirom u ruci
pjesnika je branič i u naše dane
i čim zveknu lire čeznutljivi zvuci
ljubavnih će sunce snova da ograne.

Al u duši novog voljnog samotara
više nije samo kipolika Ona
— iako je ljubav svedjer ista, stara
sada si na nebu postala Madona!

RISAČ

Da znam crtati
nacrtao bih ti gornju usnu visoku
po stasu stao ugljenom posrtati
sjenkom tugu dočaro u oku

lelujavom linijom zagrlio ti grudi
Nad gotovim djelom pustio dva uzdaha
a kada stresu pepeo ugljenova praha
— žerava zapretana se probudi!

SLIKAR

Da znam slikati
naslikao bih te bosu sred trave
Zrikavac očaran presto bi zrikati
zabezeknut gledajuć u oči ti plave.

Suknje ti vjetri nose
prosipljuć latice bielog behara
— pahulje sniežne padaju na kose
i usne pune rujnoga žara.

KIPAR

Da znam ~~klesati~~ vajati
~~izklesao~~ izvajao bih ko Maillol statuetu*
Svakog bi morala ~~obćarati~~ obajati
kao Diana uz psa i trompetu.

Bilo bi čudno gledati smjenu
hladnoga kipa i lika što živi
— kip tvoj bi ušao u života mjenu
a ja u nepomični mramor sivi.

GRADITELJ

Da sam ~~graditelj~~ arhitekta
sagradio bih čempresima okruženu vilu
a tvojih poklonika ciela jedna sekta
došla bi da pohodi božicu milu.

Oni ne bi stali na stubište hrama
gdje ti obitavaš gordo usamljena
a kad padne noći razpletena tama
ja bih ti se prikro znajuć da si snena.

MUZIČAR

Da znam skladati
skladao bih draga tebi simfoniju
— u C-molu tiho se pojadati
na moju sudbu tužnu, najboniju.

A kad zadrhće uzduh
mekih talasa pun
ti bi ko vila, kao duh
uz harmoniju sfera sjela u mjesečev čun.

Autor

* Majol (francuzki kipar)

SVIRAČ

Da znam svirati
svirao bih ti rane proljeti pjesmu
— tipke glasovira lahko prstima dirati
nek bruje strune vilinsku česmu·

Neka se harmonike šire
ko tvoje složene suknje pri letu
— Eda nas blagi zvuci pomire
svirao bih melodiju tihu i svetu.

PJEVAČ

Da znam pjevati
pjevao bih samo tužne kantilene
a da mi ne bi počela snivati
spomeno bih vješto nimfe i Silene.

Ja bih svako veče nježnim baritonom
obletao srdce okrutne mi male
dok te ne bih smilovao gestom da smionom
dotakneš se kose moje ko iz šale.

EPILOG

KROTITELJ

Da znam zvjerove krotiti
ukrotio bih tebi najsilnijeg lava
nek kao jagnje kraj tvojih nogu spava
Tko bi se onda smio urotiti

protiv moje ljubomore — drznik tebi prići
Lav bi na svakog gnjevan pogled bacao
i vjerno uza te koracao
— samo ja bih smio tada uz vas ići!

JURE PRPIĆ:

NA MRTVOJ STRAŽI HRVATSTVA

Tiha, biela sela s idiličnom slikom, crkve, škole, križevi usred sela, samotni kipovi svetaca na poljskim stazama i razkrižjima, široke ceste kroz sredinu sela, potoci s mostićima i brvnima, ljudi marljivi i pitomi s mekanom hrvatskom riečju. Tu sliku nalazimo daleko od domovine u sjevernom pravcu, tamo počevši s Moravskom i Slovačkom pa od Bratislave s ove strane Dunava sve do blizu Mure. Tu na tom području, koje neki prozvaše možda nesimpatičnom i politički mrzkom riečju koridor, nalazi se nekoliko desetaka hrvatskih sela, hrvatski narodnostni otoci na području Moravske, Slovačke, njemačkih i austrijskih pokrajina: Donje Austrije i Burgenlanda (koji Hrvati prozvaše Gradišće) i Ugarske. Tu na tom području nalazi se dio izseljene Hrvatske, tisuć ei tisuće ljudi hrvatske krvi, hrvatskog jezika i hrvatskog osjećaja. Tu već preko četiri stoljeća žive izseljeni Hrvati boreći se na mrtvoj straži Hrvatstva.

Kad se zađe uliepa hrvatska gradišćanska sela dobiv ase osjećaj, kao da je to dio Hrvatske. Jednako je i slikom samog kraja, koja se mienja počevši s plodnim krajevima oko Dunava, Nežiderskog jezera, pa preko brežuljkastog srednjeg Gradišća, sve do dosta siromašnih krajeva izbrežkanog i Zagorju sličnog južnog Gradišća. Napose je taj osjećaj o hrvatskom značaju jak u srednjem Gradišću, koje je nacionalno središte gradišćanskih Hrvata, kraj koji je u sebi porodio narodni preporod Hrvata u Gradišću, koji je dao narodne prvake i borce i gdje je hrvatska sviest snažna i neslomiva povezavši u sebi svu predaju od početaka životne borbe naših ljudi, kad su se naselili tu pred više od četiri stotine godina, kao slobodni ljudi, napustivši pred turskim pritiskom stari kraj, pa sve do danas, kada je još u mnogima najživlje sjećanje na povezanost s ustaškom djelatnošću Poglavnikove organizacije u Beču. Skupina Gradišćanskih Hrvata je jedna od najjačih skupina izseljenih Hrvata i o njoj ne govoriti znači prešućivati četiristoljetni život naše mrtve straže u Europi, koja je prije desetljeća i stoljeća bila mnogo jača i kao dosta cjeloviti pojas se prostirala od Mure sve do bečkih zidina i obala Dunava. Četiri vieka života i borbe ove naše skupine zaslužuju da ih se uvrsti kao sastavni dio naše povjestnice, kao djelić obćeg našeg životnog bivstvovanja i borbe.

Sreća je, da se o pitanju gradišćanskih Hrvata dosta pisalo, nalazimo se u sretnom položaju, da su dobro iztražena poviest, život i prilika Hrvata u Gradišću. To smo radili i onda, kad je nad Hrvatskom vladala beogradska tiranija, tako da je baš jedno iz velikog niza tuđinskih zlodjela, u Hrvatskoj, bila zabrana »Družtva prijatelja gradišćanskih Hrvata«, koje u Zagrebu za vrieme diktature zabraniše srbske vlasti, ne dopustivši, da se Hrvati brinu za svoju braću, koja su krv njihove krvi i djeca iste domovine.

Hrvatski narod je i prije obnove svoje narodne države često puta — unatoč težkih neprilika — koje su pod tuđinskim pritiskom dovodile u pitanje i sam narodni obstanak, naglašavao svoju povezanost s braćom u tuđini. Nekoliko krupnijih učenjačkih i publicističkih pera su zadnjih desetljeća, a osobito zadnjih petnaestak godina, naglašavala i poticala i pitanje od preko sedamdeset tisuća gradišćanskih Hrvata. To pitanje nije bez temelja i opravdanosti poticano i spominjano. Poslovična nemarnost mnogih slojeva naše inteligencije, koja često u presudnim časovima naše poviesti nije u svome nemaru posvećivala dovoljno pažnje ni Hrvatima u samoj Hr-

vatskoj, bila bi dovoljan razlog, da se Hrvate kao narod manje ili osrednje veličine upozori na toliko važan problem naših narodnih manjina. Uz težke političke prilike je baš taj spominjani nemar bio razlogom, da se mnogo toga propustilo u pitanju mnogih tisuća Hrvata u Gradišću, te u velikom broju hrvatskih naselja u Mađarskoj, onih osim naselja uz gradišćansku skupinu, kao i skupina u kraju uz Dravu, u Baranji i Bačkoj (napose u poznatom »Bajskom trokutu«).

Danas imamo svoju državu, a pitanje naših manjina je jedno među značajnima. Mnogi veći narodi od našega posvećuju tom problemu vrlo mnogo pažnje. Svaki narod vodi brigu za svoje, svaki narod se bori za prava svojih sunarodnjaka u tuđini, za njihove škole, za očuvanje jezika, običaja, te svih kulturnih i političkih prava Prava manjina bila su uviek predmet delikatnih razpravljanja i često povod neugodnih međunarodnih razmimoilaženja, no ipak se uviek sporazumima između pojedinih kulturnih naroda moglo mnogo postići na korist manjina. Primjer Njemačke najbolje govori o tome koliko se na tome području može postići, a preseljenja njihovih skupina iz baltičkih država i drugih zemalja dokazaše, da se upraksi može riešiti i na oko toliko težko pitanje preseljenja manjina, Niemci osnovaše u Stuttgartu i posebni »Institut za Niemce u inozemstvu«, koji vodi točne podatke o stanju Niemaca izvan Njemačke, a sam Stuttgart je proglašen gradom Niemaca u tuđini za koji postoji i poseban župski vodja (Gauleiter). Velika je uloga bila posvećena družtvu »Südmark«, koje je iza pripojenja Austrije Njemačkoj pristupilo »Družtvu za Niemce u inozemstvu«. Ovo se pak brine za materijalnu i moralnu pomoć Niemaca u tuđini. Za njih su se čak i priređivali veliki nastupi, kulturni sastanci i festivali u Breslavi. U ministarstvu vanjskih poslova je posebni državni tajnik, koji ima brigu za Niemce u tuđini, a on ima pravo prisustvovati i vladinim sjednicama.

Također se i čisto vjerska družtva kod Niemaca brinu za Niemce u tuđini. Tu je svakako značajna djelatnost »Saveza za katoličke Niemce u tuđini« i protestantskog »Družtva Gustav Adolf«.

Jednako su se i drugi narodi brinuli za svoje sunarodnjake u tuđini. Preko petdeset godina se Talijani brinu preko svog družtva »Dante Alighieri« za svoje sunarodnjake izvan Italije. U vremenu prije svjetskog rata osnovali su na području Julijske Krajine družtvo »Lega Nazionale« s brigom za Talijane izvan svojih granica. Francuzi pak imaju za svoje u tuđini organizaciju »Hors-France«. U bivšoj Čehoslovačkoj je svake godine bio t. zv. »Masarykov dan« posvećen zemljaicma u tuđini, za koje se brinuli zavod »Zahranični ustav« i »Narodni rada čehoslovenska«. Poljaci su vodili veliku brigu za svoje u tuđini preko »Svjetskog saveza Poljaka izvan granica«. Danas se broj raznih organizacija za sunarodnjake u tuđini kod pojedinih naroda i povećao. Suviše bi nas daleko odvelo to da nabrajamo i spominjemo sve te organizacije, ustanove i cjelokupno ustrojstvo kod raznih naroda za sunarodnjake u tuđini. Svaki se brine za svoje, svaki manifestira ljubav i povezanost prema svojim narodnim pripadnicima u tuđini. Mi Hrvati, iza kako smo u travnju 1941. osnovali ponovo svoju vlastitu državu, uz veliki niz zadataka, uz borbu za svoj obstanak i budućnost, uz brigu za sva važna i potrebita pitanja ne smetnusmo s uma brigu ni za naše u tuđini. Domovina misli na sve svoje pripadnike, ona zna za Hrvate u tuđini. Njoj je svaki Hrvat jednako drag, bio on iz hrvatskih zemalja s Istrom i Sandžakom ili iz Bačke i Baranje ili iz Ugarske, Rumunjske, Njemačke i iz drugih europskih država ili prekomorskih krajeva. Svi ti Hrvati iz Gradišća, Moravske, Slovačke, Ugarske i iz drugih zemalja, zajedno s našim pripadnicima iz naših pokrajina: Istre,

Bačke, Baranje i Sandžaka su ravnopravni članovi hrvatske narodne zajednice, oni su dokaz hrvatskog bivstvovanja u tim krajevima i živo podsjećanje domovini da se zamisli osobito nad pitanjem naših manjina gore na mrtvoj straži Hrvatstva između Mure i Dunava.

Ratne prilike i potežkoće ne dopuštaju, da se pitanja naših manjina rješavaju u pojedinostima i podrobnije. Domovina sada vodi borbu za obstanak, pa ne može veću brigu posvetiti našoj narodnosnoj mrtvoj straži, koja već četiri stoljeća natapa tuđi kraj, svojim znojem i krvlju. Gradišćanski Hrvati se danas u tisućama nalaze na bojištu. Dosta stotina mrtvih i veliki broj ranjenih i odlikovanih svjedoče, da su Hrvati i utuđini dobri prokušani vojnici. Daju svoj obol novoj domovini, za obranu Europe dadoše veliki broj života na Iztočnom bojištu. Kao tumači i izobrazitelji padoše gradišćanski Hrvati zajedno, rame uz rame s našim legionarskim postrojbama, pa tako pade njih nekoliko s posljednjom šakom hrvatskih vojnika u Stalingradu početkom veljače 1943. Na dalekim prostorima iztočnog bojišta po prvi puta iza četiri vieka smrt sjedini braću iz južne — stare domovine i iz Gradišća. Krv i zajednički grobovi nad vojničkim odorama s hrvatskim grbom na desnom rukavu povezaše za uviek jednokrvnu i jednonarodnu braću.

Mate Meršić, Miloradić, najveći pjesnik gradišćanskih Hrvata i jedan od velikih članova čitave naše narodne zajednice pjeva u svojoj poznatoj pjesmi »Hrvat u Gradišću«:

»Hrvat su moj otac
Hrvatica mat
A ja sam njeva krv
I verni sin Hrvat.

Za svoj hrvatski dom
Ću živit, ću umrit
Zakriknut ću hura
Da čuje celi svit...«

Veliki pokojnik se sigurno nije nadao, da će doći vrieme, kad će se rame uz rame, u istim vojničkim postrojbama naći braća iz Gradišća iz domovine, nije sigurno znao, da će stanovnici mnogih hrvatskih gradišćanskih sela nositi na sebi hrvatski grb i stupati pod hrvatskom zastavom. Ratne prilike i borba i ulog hrvatskog naroda na bojištima u domovini i izvan domovine povezaše stjecajem prilika mnogo Hrvata iz Gradišća s vojnicima iz Hrvatske. Najnovija stvarnost, jednako kao i četiri stoljeća prošlosti i poviesti boravka izvan granica domovine, dokazaše nepobitnu istinitost Miloradićevih stihova.

ĐURO SUDETA:

AVE MARIA

O, zaspite me, prekrijte me svega;
blagoslov njen se neka i na me prospe,
kad sjajna među vas s onog siđe briega
Žito,
o travo,
djeco naše Gospe!
O, zaspite me, prekrijte, me svega!

Ruka je moja umorna i trudna,
da k njoj se digne. Ja ne mogu više,
Ne mogu — bol je moja uzaludna.
Ja ćutim, kako nekuda sve više
ruka je moja umorna i trudna.

A što ja mogu? Što sam — čovjek dao?
Da mi je Ljubav silna kao more?
O, da sam sunce, da bi vječno sjao.
O, da sam cviet s vrha Karmel gore.
A šta ja mogu, što sam čovjek dao?

Dadoh li himne sjajnije i veće
od cvrčka u tu večer uznesenu!?
Il' slike ljepše, nego što je veće,
kad zlatna polja Pozdravljenja prenu!?
Dadoh li himne sjajnije i veće?

O, što su zvuci velikog Šopena,
O što su slike slavnog Rafaela
spram jednog samo, samo jednog trena,
kad pozdrav Gospi šalju žita zrela?!
O, što su zvuci velikog Šopena?

I što je naše ovo naše Liepo·
Uzhit rad kojeg pljeskamo ko djeca?
Jecaj u ptica kog slušamo sliepo
ne ćuteć kroza nj glas Asiškog svetca.
O, što je naše ovo Liepo?

Čuj! Negdje sjetno odbijaju zvona,
ljiljani zlatnim zvončićima truse.
A ja?
O stid me; evo ide Ona
O kud ću, kud ću? . . . sakrijte me u se.
Ne mru li sjetno povečernja zvona?

O, primite me, prekrijte me, braćo!
Neka me uz vas Njena Milost pospe,
Kad kraj vas prođe sjajna s onog briega
Žito,
o travo,
djeco naše Gospe!
O, primite me, prekrijte me, — svega!

DUŠKO KEČKEMET:

PJESNIK SUTONA

O ČOVJEKU I PJESNIKU GJURI SUDETI

Ima pjesnika koji su do savršenstva dotjerali svoje stihove. Oni su ih često prerađivali, uljepšavali, mjerili njihovu boju, ton, i kad im se već ni jednom slov unije mogl oprigovoriti, onda su ih dali u sviet. ... Ti su nam uzori i učitelji!

A ima drugih pjesnika, koji su svoje osjećaje i utiske u prvom zanosu odmah bacili na papir i kasnije ih nisu mnogo dotjerivali ni krojili, da ne bi srušili onaj neposredni dodir s nadahnućem. U takovim pjesmama se često nalaze i krupne pogrješke, koje će književni kritičari osuđivati. Često je srušena harmonija, kojom neumjesnom rieči, jer se u onom času zanosa pjesnik nije sjetio zgodnije, ili možda kojem stihu manjka pravilna rima. Ali uza sve to u tim pjesmama nalazimo često mnogo više nego u naljepšim klasičnim stihovima: nalazimo dušu onog, koji ih je pisao. Takve su pjesme mnogo bliže našim osjećajima i mnogo iskrenije, te ih kao takove radije čitamo, a pri tome nam nekako mora stajati pred očima lik samog pjesnika kao čovjeka. U zanosnim stihovima vidimo njega, kako se zanosi, u tužnim, njegova tuga prelazi na nas, a u sumornim, ltuamo i mi s pogrbljenim pjesnikovim likom sjetnim sutonima i razmišljamo o stvarima bez rješenja.

... Ti su nam pjesnici prijatelji i samo nad njima možemo plakati kao djeca.

A Sudeta je baš takav pjesnik.

Njegove su pjesme izpoviest čovjeka, koji želi olakšati tugu izpričavši je drugome. Zar mu čitav kratkotrajni život mora proći u tumaranju sutonima, periferijama i najzad bolnicama? I doći će smrt, hladna, nesmiljena smrt, koja već vjekovima ne poznaje razlike, i njega će nestati, nestati kao da ga nikada nije bilo na svietu, a nitko ne će toga opaziti, baš nitko ga ne će požaliti ni reći: Dobar čovjek, imao je veliku dušu! Zar se svi ti lirski zanosi moraju razplinuti zajedno s njegovim boležljivim tielom? Zar nisu oni nešto više od tiela.

To je bio eto onaj zanos nedosanjalog mladića, koji je htio, da bar u mašti proživi život, onaj ružičasti i vedri život, koji mu je uzkraćen.

Napisati, opjevati u nekoliko liepih stihova te sanje, pa će biti već napola preživljeni, ne će se razplinuti, kao ni snovi. A divan je to osjećaj: iz sanje stvoriti zbilju, pa makar i u pjesmi.

Tužan čovjek traži prijatelja u tuzi. Njih ima mnogo po svietu, strašno mnogo, koji svaki u svom kraju luta, sanjari i pati. Ali svi ti imaju oko sebe družtva hladnih ljudi, koji ih ne mogu shvatiti, jer upravo jure kolotečinom svog života, i boje se ustavljati i obazirati na druge. Za njih je on jedan od mnogih...

I tako pjesnik ostaje osamljen... isto kao i onaj drugi i onaj treći.

Kad zatim uzme u ruke knjigu kojeg starog ili novog pjesnika, nalazi u njoj iste osjećaje, iste tuge i male radosti, pa makar ga od tog čovjeka stoljeća diele. Tada osjeća ugodnost u duši i uviđa, da te tuge i ludi osjećaji mogu biti i pozitivni u životu, čak mnogo veći od sveg što je stvarno, i to ga spašava i bodri, da ne klone. Ipak nije čitav svršetak u tom bolničkom krevetu. Ima nešto više, ima nešto što ignorira i bolest i život: to je umjetnost i pravi umjetnički zanos. On spaja sve ljude, koji ga mogu osjetiti i dati barem maleni obol tom silnom fluidu; to je više nego spasiti svoj život.

Kod tog je možda pjesnik sviestan onog vječnog: »Exegi monumentum...«, ali ne mnogo, jer takvi se osjećaji ne nameću onima, koji opažaju više svoje pogrješke od ostalih; njihova širokogrudnost ih oslobađa svih konvencionalnosti i teatralnosti.

Mnogo je takovih duša, ali ih je malo, koji su tako liepo i uvjerljivo sa pravim uspjehom mogli svoju dušu pretopiti u stihove i pružiti je svima na uživanje.

Tako je Sudeta tek poslije smrti počeo pravo živjeti za one, kojima zbilja mnogo znači. Nema više ništa krhkog ni bolestnog, da ga sputava u novom životu, to je predano zaboravi: živi samo duh njegov, dobrota njegova, radost i tuga njegova. I srsi nas prolaze, kad razmišljamo, kako je taj čovjek patio, kao što možda i mi patimo, i nije bježao od boli, već je upravo uronio i predao joj svu svoju stvaralačku snagu.

To je ideja o bezsmrtnosti, koja se ne nameće pjesniku i stvaraocu, već onome koji ga čita i osjeća.

Ja nikada nisam ni vidio Gjuru Sudetu, ali mi je ipak on, (bez banalnosti rečeno), mnogo bliži prijatelj od kojeg živog, i kao u podsviesti mi se pričinja, da sam s njim često slušao rominjanje gradske kiše, ili šetao u težke sutone.

U prvom mladenačkom dielu svog stvaranja nije pjesnik još našao svoj izraz i jasno se osjeća diletantizam i početničko tumaranje. I sam Sudeta nije mnogo držao do tih pjesama, jer ih nije ni izdao u zasebnoj zbirci. One su bile potrebne, da svlada tehničku stranu i da se izgradi kao pjesnik. Stoga mislim, da nije dobro (kao što je nedavno baš kod Sudete bio slučaj) izdati i početničke diletantske pjesme u zbirci nekog pjesnika, jer ove mogu kod površnog suđenja, da bace samo sjenu na ostalo njegovo djelo.

O Sudetinim pokušajima se nema što govoriti, jer bi to mogle biti pjesme i kojeg nepoznatog mladog pjesnika, budući se u njima kasniji Sudeta jedva naslućuje.

Već u prvoj zbirci »Osamljenim stazama« počima dobivati ono obilježje, koje je tako osebujno za njegovu poeziju pa i prozu, a u kasnijim »Kućice u dolu« i »Sutoni« kao i u lirskoj pripoviesti »Mor« dao je on najbolje svoje stvari.

Ako hoćemo dakle da upoznamo pravog Sudetu onakvog kakvog ga najviše volimo, otvorimo »Kućice u dolu« i »Sutone« pa tražimo. Svakome će se neke pjesme sviđati više, a neke manje, što je vrlo relativno, jer zavisi o duševnoj predispoziciji čitača. Ali ima jedna, koja se poput bisera iztiče među njima, i ukojoj, kao da je na najpriprostiji način sažeto čitavo pjesnikovo stvaranje:

POĆI ĆU U DOL

Poći ću u dol,
među ljude!
Tamo ću uz njihove
da sagradim kućicu svoju.
I kad joj osunčam pragove i gotova bude,
uniet ću u nju svu mladost moju,
sve griehe, sve patnje svoje,
svu bol!

I tad ću použgati kandila
i sklopit ću ruke i molit ću Boga:
— da mi pošalje mir noći blage,
— da mi pošalje srk priegora tihog i snage,
do dana bieloga...
A kad začujem, u daljinama,
— nad dolom,
oblake, da već idu i plaču:
iztrčat ću —

— da ih pozdravim pjesmom pobjednom,
— da im mahnem u crnome skutu;
— da još jednom pružim i stisnem ruku
čovjeku kojem na putu.

U lakim muzikalnim stihovima je pjesnik opjevao svoj tihi ideal, onaj vječiti ideal gledan kroz ružičastu prizmu sjete i nedokučivosti. Često ponavljan motiv, a ipak jednostavnim načinom prikazan tako liepo, da čovjek očaran ni ne misli na banalnost. To je tihi skroviti san umorna čovjeka, koga bacaju svuda, kome sudbina krade mir i sreću i ostavlja mu još samo njegova sanjarenja, koja su vedra i čista kao ljiljanov cviet. To je antiteza njegovim »sutonima krvavim i bolnim« i bježanje od njih k vedrini. Koliko li pomirenosti sa sudbinom ima u stihovima:

A kad začujem, u daljinama,
— nad dolom,
oblake, da već idu i plaču:
iztrčat ću —
— — — — — — — — — — — —
— da još jednom pružim i stisnem ruku
čovjeku kojem na putu.

Zar pjesnik može s više poezije zamisliti svoj svršetak, tim više što znade, da će umrieti na bolničkoj postelji među dosadnim bolničkim zidovima. On se ne plaši smrti, već se smireno opršta sa svietom, kad stiska ruku prvom prolazniku. Ima tu puno kršćanske i slavenske dobrote i širokogrudnosti. A širokogrudnost i davanje punim pregrštima su baš odlike Sudete.

Čak prema svojim vlastitim rukama, izmučenim i izpijenim od duge bolesti ima smilovanja i bolnim pogledima ih miluje kao drage prijateljice s kojima se oprašta:

Umorne ruke moje,
kako ste suhe i žute —
umorne!
Stavljam vas tiho kraj sebe
na tople jastuke svoje,
da se odmorite.
A tko će vas da odmori?
Vi ste umorne vječno (Ruke)

Sudeta ljubi ovaj sviet, iako ga je uviek skoro u sumornim bojama gledao, i bolno mu je pri pomisli, da ga mora ostaviti. Težka je ta osuda za mladog čovjeka, koji je još pun mladosti i neizživljene energije,

— — — — — — — — — — —
oh težko je, tako težko, kada mre se,
a kad sve se
tako voli!

To je samo jedan uzdah, ali ga osjećamo u svoj svojoj snazi i tragici.

A zatim često zapada u neku smirenu rezignaciju, što je neobično za mladog čovjeka, videći, da je u životu ipak sve samo prolazna iluzija:

Jer... konačno...

I mladost
i radost,
tielo i oči
dani i noći
sve će to proći... (Na raztanku)

Sudeta se iztiče od svojih suvremenika i osebujnim uporedbama i ukrasnim pridjevima. On poput muzičara pazi na zvuk, poput slikara na boju rieči, a sve neposredno i nenamješteno. Često umetne koju riječ bez smisla, samo da dobije onu toplinu tona, koja mu je potrebna za dotični ugođaj. Bogat je njegov rječnik izražaja. On pjeva na primjer:

— — — —*Baš su negdje žita*
spremala se krišom, da do jutra dozore.

ili: *Ujutro je piesak gorio na drumu,*
preko njeg je prešlo sedam rujnih makova;
(Čežnje i bolestan mladić)

Netko će se pitati, analizirajući posljednji stih: zašto baš sedam makova? Ali te pjesme uobće ne treba razčlanjivati, jer to nisu stihovi kojeg klasika, ni l'art-pour-

l'art-iste, već njih treba samo osjetiti. S onim »sedam« je pjesnik dao stihu neku naročitu boju i skoro mističku svečanost, nešto biblijskog.

Sudeti *dan svršava u molu, grane se bude,* ili *zora kuca na prozore·* Neku pljačljivu sjetu ćutimo nad nekoliko skladno povezanih rieči, na pr.: *Umiru večernje boje* ili: *dokle za bolnicom negdje kašljuca novembar bez moći.*

Socialnih problema nema u Sudetinim pjesmama, iako bi drugi na njegovom položaju vrlo lako prešao na to polje. U njega je široka i strpljiva duša i ne buni se, već podnosi i trpi. Najviše što kaže:

— Ta zar smo mi krivi
zato, što smo živi!

pa i tu možda ima nešto Kranjčevića.

U patetične stihove je malo zapadao, većinom u prvim radovima po uzoru na druge, ali je često i u takvom stilu dao dobru pjesmu:

Ja nisam nikad htio život bura,
traženja vječna, sumnje koje bole,
ja sam od onih, što su vječno sjetni
i suton kasni tako žarko vole. (U sutonu)

Po zvanju je bio učitelj. Djecu je osobito volio i razumio dječju dušu, u koju je duboko ponirao. Često je skoro tepao u čistom zanosu malog djeteta, da se prene iz krute zbilje. Tada upotrebljava rieči od milja i priproste epitetone. Koliko li je jednostavnosti na pr. u »Priči« iz djela »Les Legendes oubliées«:

Slušaj, Katjoščice, srdce malo,
bi li htjela, da ti pričam
onu tužnu priču —
o djetetu — sniegu
na briegu . . . ?
— — — — — — — — — — —

I tako se kroz čitavu pjesmu igra riečima »diete od sniega« i »briega« kao s igračkama.

Ali ipak Sudetine najljepše i najuvjerljivije pjesme su tuge u bolnim sutonima i čežnje za vedrim životom i bježanje od krute zbilje, koja ga je pritisla.

To bježanje od družtva i ljudskih obaveza je najbolje iznio u »Moru«. Iako je razkidana veza u toj pripoviesti i utisci su bez mnogo reda nabacani, ipak je svojom neposrednom vezom s onom vječnom pravdom u čovjekovoj duši i svojom težnjom za jednostavnošću i podsviestnom srećom najbolja stvar te vrste u našoj književnosti.

Bolničke krevete, kao personifikaciju realnosti, je unio u poeziju, kao malo ko. Njegove pjesme iz bolnice su tragovi svietla, koji su se podkrali izpod crne zavjese i tako prodiru u svojoj djevičanskoj ljepoti kroz tamu· To je mnogima nametnulo pitanje: Da li bi Sudeta napisao tako dobrih pjesama, da nije bolešću bio osuđen na smrt? Na to pitanje se ne može odgovoriti ni pozitivno ni negativno, jer se rad

jednog pjesnika ne može definirati jednom rečenicom. Istina, da mu je baš to stanje pružilo neizcrpivo vrelo nadahnuća i motiva, ali on se je morao roditi pjesnikom i razviti dugim radom svoj talenat, da dade što je dao. Tada tek možemo shvatiti onu lakoću, kojom on pjeva o čežnji za životom i suncem, jer tisuće ih je umrlo od sušice, ali samo Sudeta je napisao stihove

Sunce!
Sunce!
Kako te dugo nisam vidio,
već cielu godinu,
samo četiri biela hladna zida,
sjever, što pod prozorima vječno rida
i težak gvozden strop.

ALBERT KINERT: CRTEŽ

ANTE JERKOV:

ZVANJE SAMOĆE

Kad je noćni nemir zamienio počinak bezsanicom, bieli trak mjesečine pozvao me je osvietljenom prozoru moje sobe, da gledam ponoćnu igru zviezda.

Noćas sam doznao tajnu svoje samoće·

Tako prolaze svi koji previše traže.

Hladni zviezdani sjaj pričao mi je da ljudi nikad ne daju sve što posjeduju. Uviek usvojoj nutrini ostave jedno malo mjesto, gdje se mogu sakriti i ostati sami. Kad nešto darivaju, zadrže i za sebe dio. To je nepisani zakon kojeg sliede svi oni što jednom moraju umrieti.

Noćas sam se obogatio spoznajom, da nikada neću naći ono što tražim. Kad bi mogao manje željeti bilo bi bolje. Ali za to treba imati dušu drugčiju od one, koju mi je darovalo nebo u času, kad mi je poklonilo život.

Sve što sam primio treba platiti usamljenošću. Putem odricanja najlakše se stiže u luku poslanja.

Noćas je do mene došao tihi šapat jedne zviezde:

— Na svietu nema čovjeka koji bi bio tako velik, da se prelije i bez ostatka izpuni tvoju nutrinu.

Noćni nemir bio je obogaćen mislima, da je moje zvanje, zvanje samoće . . .

Iz zbirke »Nepisana pjesma«.

KAD GUSLE PLAČU

Kad gusle plaču meni se čini da bi htjele odkriti tajnu moga jecaja u samoći. Kako je divno uz umiranje dana slušati plač violine? Prsti se grče, dušu izpunja zanos, a kapci lagano padaju na oči, da nam lakše dočaraju rađanje ljepote.

Uviek kad čujem plač gusala meni se čini da je netko doznao moje tajne snove i sad ih predaje svietu. Možda je to bila šutnja večernje mjesečine ili mali cviet što sam ga ubrao na dalekoj šetnji.

Kako je divno uz umiranje dana slušati plač violine . . · ?

Sinoć je netko gudalom pročitao tajnu umjetnikovog sanjarenja o ljepoti i njegovu bol zbog neshvaćanja ljudi.

Borovi staroga parka slušali su pjesmu, što su je slali otvoreni prozori. Meni se čini, da je njihovo srdce za čas prestalo kucati, a krošnje su zamišljeno savile glave.

Iz ciklusa »Ledeni plamen«.

NIKOLA MACHULKA:

AUTORITET I MLADEŽ

Svima nama je pred očima problem narodne budućnosti. Napose sada, kad je posve očito, da će naš narod u tu budućnost poći kroz najteže i najsudbonosnije težkoće. Te težkoće mogu biti možda i lakše prebrođene nego što se to na mahove čini, a mogu se još i teže zamrsiti no što mnogi slute, ali u svakom slučaju ostaje ka oi uviek nosilac hrvatske narodne budućnosti — hrvatska mladež. Na mlađima sviet ostaje. Da su vremena i najsmirenija, da je u ovaj čas narodni obstanak i njegov sretan razvoj ne znam kako osiguran i nesmetan, mladež ostaje uviek, kao onaj činbenik, koji odlučuje o daljnjoj sreći svojega naroda, a tako isto ona može i iz najtežih lomova narodne sudbine iznieti narodni život na put sreće i blagostanja. Kako se dakle narodna mladež razvija i kakva ona prema tome jest, takva je i budućnost narodna, i to bez obzira na sretnu ili nesretnu sadašnjost, jer ona predstavlja i činbenik trajnosti, sveudiljnog obnavljanja i nastavljanja života svoga naroda. U nju stoga i u pitanje njezina razvoja mora biti neprestano uprt pogled svih onih, koji ljube svoju domovinu.

Više nego ikada prije u današnjim je vremenima mladež postala nosiocem najsudbonosnijih pokreta, više nego ikada prije ona je pokretna snaga u borbi ideja i sistema, kojima bi se imao oblikovati život svieta i pojedinih naroda. Ona je danas u posebnoj mjeri subjekt zbivanja. Odtuda upravo dojam, kao da je neprilično i pomisliti, da bi ona bila vođena i odgajana, kao da bi bila objekt odgoja. No — kako stvar stoji? Treba razlikovati dinamiku mladenačke prirode, želju za vlastitom afirmacijom i značenjem u životu, prirođeni idealizam, osjećaj tuđosti prema odprije nagomilanim i ustaljenim zabludama (osobito u životnoj praksi starijih), te uobće sve ono što mladež nosi kao uviek novo i s v o j e — od stalnih i vječnih zasada istine i života, od onoga što predstavlja uviek i u načelu obćenite idealne zasade ljudskoga duha, koje imaju dobiti u prilivu nove i svježe snage mladeži samo svoju točniju, noviju, suvremeniju i svježiju primjenu. Treba znati, da su i današnji starci bili nekada mladi. I oni su imali osebine mladenačke duše. No možda su, prema duhu i potrebama vremena te osebine tada drugačije dolazile do izražaja, a napose su, zacielo, i neke specifične osebine izkrsle baš u njihovu mladenačkom previranju, prema specifičnim osebinama, koje su kod današnje mladeži izkrsle — pod utjecajem današnjeg zbivanja i suvremenoj postavi problema.

Život uči pregarati i odricati se, hoćeš ne ćeš, onoga što se nije moglo ili znalo postići ili — što se naprosto propustilo. Tako i starije generacije predstavljaju doba u kojem su se donekle, ikako ili nikako postigle težnje njihove mladosti, a sadašnji život sigurno daleko objektivnije osvjetljuje i vriednost tih težnja. Ne treba smetnuti s uma da će tako biti i sa težnjama i nastojanjem sadašnjeg pokoljenja. I ono tek ima da položi mukotrpni i dugi životni izpit o sebi i svojim sposobnostima. A pri dubljem i ozbiljnijem promatranju poviesti jasno je, da svako nastojanje u nekom vremenu prolazi na izpitu pred poviešću i životom sretno u toliko, u koliko je odgovaralo vječnim idealnim zasadama ljudskoga duha. Tu ujedno dolazimo i do toga da uočimo udio i smisao odgoja u pravilnom razvoju i životnoj primjeni svega onoga, što predstavlja polet, dobra volja i neizmjerna energija mladeži. A varamo se, ako mislimo,

pod dojmom neprestanih pojava mladenačke ekspanzije i želje za samostalnošću i vlastitim učestvovanjem u životu — da mladež ne želi biti odgajana i vođena. Ne! Naprotiv ona to i te kako želi. Ali ona želi biti vođena u z o r i m a, a ne tek zapoviedima i zabranama. Ona čak i strastveno sluša, ona se i sliepo povodi, samo ako ima koga (bar po vlastitom uvjerenju i osjećaju) slušati, ako se ima za kim povoditi. Ona traži autoritet. I to ne autoritet straha i sile, nego autoritet ljubavi. Mladi ljudi sliepo sliede onoga koji ljubi isto ono što i oni ljube. Oni su željni autoriteta u koji će moći iskreno vjerovati i u nj se doista pouzdati.

Čovjek je socialno biće. Suvišno je izticati, što danas znači upravo socialno pitanje. Isto tako nije potrebno mnogo razlagati i to da nijedna ljudska zajednica ne može biti bez autoriteta — bilo kao nečega što spada u bit družtva bilo kao nečega što mu je neminovni atribut. Što je od toga dvojega autoritet za neko družtvo, stvar je čisto filozofskog umovanja). Jedno praktično stoji, a to je da nijedno družtvo i nijedna zajednica — da ljudi — ne mogu obastati bez autoriteta.

No autoriteti su u lomljavama našega vremena doživljavali najteže svoje krize. Manje ili više dobronamjerni (da o negativnima ne govorimo) podhvati i reforme na svim područjima života često su i nehotice rušili sâm autoritet, ne razlikujući ga točno ili uobće nikako od nedostojnih nosilaca autoriteta. To je bilo uviek u onoj mjeri u kojoj je bilo demagogije u takovim pokretima, a iza demagogije prikrivene sebičnosti uzkogrudnosti i nesposobnosti zainteresiranih. Prečesto se naime dešavalo da je potreba reforme u kojem pogledu (sjetimo se samo vjerskih »reforama«, a pogotovo marksizma obzirom na potrebu rješenja socialnog pitanja) bila za neke zablude samo pogodno tlo da dođu do rieči. Postavljaju se lažni autoriteti, kojima sigurno nije zadnja briga da ruše prave autoritete.

Razumljivo je, da pri tome najviše stradava mladež, odnosno njezin odnos prema autoritetima i autoritetu uobće.

Ima autoriteta, koji ne mogu doći nikada u pitanje, a da ne dođu u pitanje i osnovni principi čovjekova života, smisao života, životne vriednosti. Marksizam je najdosljedniji u rušenju takvih autoriteta. Izkoristio je uvelike i zloupotrebe nosilaca autoriteta, pa je — na donekle već utrtom putu liberalizma — do kraja otišao išteći autoritet vjere u posmrtni kao konačni i pravi život čovjekova bića i prekogrobni podpuni smisao ljudskoga života, a tako i autoritet nacionalnih svetinja, autoritet obitelji, a, razumije se i škole.

No mlad čovjek — ako je u njega bar nešto dobre volje i zdrave dobronamjernosti — ne mora klonuti pod udarcima razočaranja i sablazni od licemjernih ili nedoraslih nosilaca autoriteta, pa bili to predstavnici vjere, politički činbenici ili čak vlastiti roditelji ili baš profesori. On će uviek moći ipak razlikovati ono što treba razlikovati. A zlo koje gleda i doživljuje samo će još većma u njemu izazvati težnju za vlastitim usavršavanjem, za dobrom što ga on može ostvariti, samo će ga još bolje poučiti o tome, kako mora biti što dostojniji, da jednom bude nosilac bilo kakvog autoriteta. Jer težko da ima čovjeka, koji to ne bi bar donekle bio. Ta to je svaki već time što je čovjek!

Ako hrvatska mladež želi biti uzdanica Hrvatske i zalog njezine sretne budućnosti, ona će dosljedno i sustavno usviestiti i produbiti u sebi smisao za poštovanje autoriteta kao takvog, autoriteta Božjeg, državnog, roditeljskog i školskoga. I radi svoga dobra . . .

TOMICA PENAVIĆ:

CRTEŽ MOJE DOMOVINE

I

Klokoću vode:
Mura, Drava i Dunav,
Sava, Drina i Jadran.
O, kako je divan nad njima sunčani dan!

A one ko poviestnica težka
nose
vjekove duge uprte o svome boku
i vječnu mladost u svome toku.

II

Na plahti vez se prekrasni koči,
što su ga vezilje vriedne
vezle kroz duge noći.
I onda umorne sklapaju oči
čekajuć mladu, koja će po njega doći,
da ga razastre po svome bračnom logu.

I gle dolazi ljepotica krasna
(među boginjam nijedne takove nema!)
i vezu se liepom ljepotica divi . . .

Gleda brdo do brda, polje do polja . . .

III

Zlate se ravni . . .
Dukati zlatni šaptom se liju,
svatovi vedri u duši se smiju
mladinom prekrasnom bogatom daru.

Sunce se ceri pijano, sito,
klasa se klasa u polju žito.

IV

Poklici svatovski čuju se jače i jače,
a pladnjevi težki se kuju
za mladin bogati stol . . .

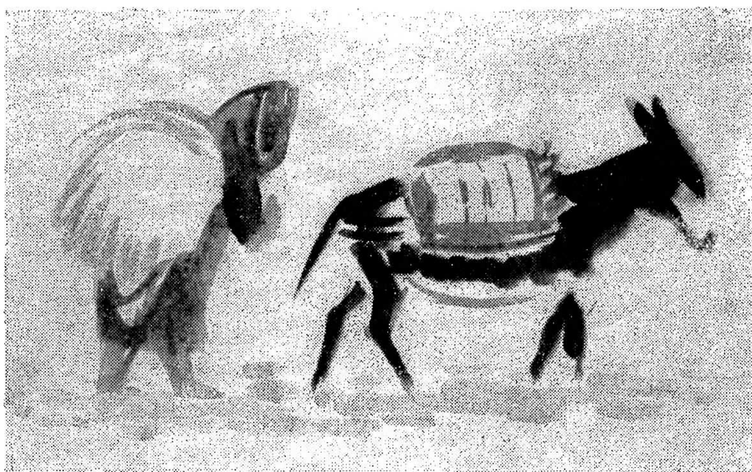
Rudari vuku iz zemlje blagoslov.

V

Pale i gase se sada?!
Ne! Pokrivačem se mira pokriva
grad do sela, selo do grada.

Brencaju zvona . . .
Ruka se pobožno na angelus sklapa,
mlada se stidljivo s mladim
u zagrljaj stapa.

Mjesec se osamljen na nebu čudi:
A kada su zviezde na zemlju pale!
Što je? Ej vi,
što ste još ostale?

MATO BENKOVIĆ: CRTEŽ

A. HIVZI BJELEVAC:

DVA GRADA – ISTANBUL I ANKARA

Prst sudbine često izpremieša stvari u svietu tako, da buduća pokoljenja gledaju na to sa čuđenjem. Čovjek često bježeći pred sudbinom dolazi joj s druge strane u otvorene ruke. Ne zna čovjek gdje će ga stići, da izvrši nad njim ono, što mu je bilo zapisano! Ove fatalističke misli došle su mi često na pamet prilikom višekratnog mog odlazka u Tursku. Prije skoro četrdeset godina, moj otac me je poveo u Istanbul, da me odgoji u turskom, iztočnom duhu. Davno je to bilo, ali se i sada dobro sjećam, kako sam nekoliko dana lutao s njim bez cilja istanbulskim sokacima. Kao da je nešto tražio, kao da je u ruci imao jednu nepoznatu adresu, koju je htio u ovom velikom gradu pronaći. Ja ga nisam ništa pitao trčeći s njim i preskačući s kamena na kamen po izrovanim ulicama, preko bolestne i crknute pašČadi. Otac je zastajkivao, zapitkivao u hrđavom turskom naglasku pojedince: kako će ovamo ili tamo doći. Jednog dana ipak sam ga zapitao: šta traži? On mi je odgovorio: »Znaš sinko, ja ću se povratiti skoro u Mostar i tamo će me sa svih strana zapitkivati šta sam vidio u Istanbulu? Bojeći se da mi tko postavi pitanje: »Majstore, zar nisi vidio onu ulicu što je biserom i koraljima popločena?« da mu odgovorim: »Nije istina, takove ulice nema u Istanbulu...«

Ja sam tek kasnije razumio mog otca. Dugo godina ostao sam u Istanbulu, saživio se s njim živeći njegovim vlastitim životom. Vidio sam njegovu veličinu i njegov pad. Vidio sam, kako ga proždire plamen požara, vidio svečanosti i sjaj zadnjih sultana; sjaj i razkoš dvorova i konaka paša i vezira... Na kraju sve se je razpršilo. Od svega ostalo je samo ono, što je veliko, trajno i neprolazno u ovom gradu od dvadeset i pet viekova.

U mome djetinjstvu vidio sam na pristaništu velike lađe pune Hrvata muslimana, koji su se odselili u Tursku. Žene, djeca u krpama, ljudi sa zavežnjima i sanducima lutali su ulicama velikog grada pitajući njegove ravnodušne stanovnike: gdje bi se mogli naseliti. I išli su tamo izvan zidina starog grada po obližnjim selima i naseljavali se. Drugi su prelazili more i odlazili u Anatoliju, nepoznatu zemlju, koja im je postala druga domovina. To je trajalo godinama...

Nakon trideset godina dolazio sam ponovo u grad moje mladosti i grad mojih sanja. U blizini Kücuk Čekmedje zaustavio se vlak, upravo na rtu, gdje more duboko zasjeca u kopno i pravi zaliv. Bilo je divno jutro! Sunce je davno izašlo, obasjalo okolinu i njegove zrake igrale se na valovima, koji su zapljuskivali europsku obalu. Kao da je i sama priroda htjela pokazati putnicima, koji dolaze prvi put u ove krajeve svu razkoš svoga umieća i svu veličanstvenost boja Mramorskog mora. Zašto je vlak stao nije niko tražio objašnjenja. Zadivljeni veličanstvenim prizorom gledali su svi i uživali. Šapat valova, prelievanje boja od smeđe-crvenkaste, zlatno plave do biele pjene gdje su se valovi lomili u sjaju sunčanih zraka. Nekoliko časaka gledao sam ovu divnu sliku kao pjesmu morskih valova, kao simfoniju Mramorskog mora, a onda se sve izgubilo u pokretu vlaka i zvižduku lokomotive.

Ja sam gledao u onaj Istanbul, koga sam ostavio prije trideset godina. Pokazali se zaselci, predgrađa, nizale se kuće i vile, pokazali stari bizantijski bedemi, razrovani i obrasli bršljanom i divljom travom, izkrsle džamije i minareta, a onda daleko tamo u sunčanom bliesku velike džamije i Aja Sofija... Vlak je išao kraj

zidina starog bizantijskog dvora: desno more, lievo na brežuljku Top kapu saraj; onda kroz šikare i stare bedeme ulazimo u kolodvor na Serkedži.

Kada sam god dolazio na ovaj kolodvor, osjećao sam uviek neku neobičnu žurbu, vrevu i zbrku. Nije to kao u Ankari. da odahneš izlazeći iz vlaka... Ovdje me nešto zaguši, stegne i ne znam, kuda bih prije pobjegao. A kada dođem gore u moj — Hotel-Park[1], — u kojem sam uviek odsjedao i kraj otvorena balkona zagledavao se tamo preko na azijsku stranu, a more preda mnom dočaravalo ponovo sliku moje mladosti, osjećao sam se zadovoljnim i sretnim.

Koliko mi je prijatna Ankara sa svojom prostranošću, čistoćom i ljepotom, s prijateljskim iskrenim susretom, toliko mi je Istanbul drag s onim vječito mladim, neoskvrnutim u njegovom djevičanstvu, kada zađem u njegovu okolicu, ili uđem u džamije velikih neimara turske arhitekture. Moj otac, kada je obilazio Istanbul, nije našao ulice biserom i koraljima popločenu, ali sam ja našao u ovom gradu toliko ljepota u njegovim hramovima, u njegovoj prošlosti i sadašnjosti, da ne će nikad prestati moje zanimanje za njega.

Današnji Istanbul nije više grad nekadašnjih romantičara; on je danas jedna turistička stvarnost, gdje će se sastajati turisti iz čitavog svieta, kada Republika iznese na svietlo dana ono, što se krije pod slojevima zemlje. I ako je pitanje vrlo složeno, ljudskom će umu i današnjoj tehnici uspjeti, da se sačuva i velika Ahmedova džamija, a da pod njom pregledavaju ljudi ostatke starog bizantijskog doba ili hipodroma...

Zadnji put kada sam bio u Turskoj, Istanbul je bio sav razkopan. Država i grad radili su na njegovoj regulatornoj osnovi. Ona je sve predvidila, da Istanbul postane svjetsko turističko mjesto. Istina, ja žalostan obilazim nekada poznata mjesta, gdje su se kočili divni konaci, bogataške kuće i nekadanji dvorovi, kojih danas više nema... Ja prolazim kroz »Direkler arasi«, gdje je nekad bilo izloženo neprocienjeno bogatstvo u radnjama i pitam se: gdje je sve to nestalo? One divne tkanine iz Indije, Kine, Sirije? One mirodije, što nadražuju nos? Briljanti, biser i ostalo drago kamenje. Nema tog više. Nije li to Europa odniela ili bogataši skrili u svoje škrinje? Ili je sve to bio san mladosti? Možda.

U razcvjetalom proljeću ili u bujnoj jeseni najljepši je Istanbul. Jeste li učenjak, graditelj, inžinjer, vi ćete gledati Aja Sofiju, Sehzade i Sulejmaniju džamiju... Pogledati ćete djela Kodje Sinana, Hajrettina, Mimar Davuta i Kasima, a arheolog će naći toliko zabave iztražujući Bizant, koji se krije pod zemljom i koji će se odkriti. Trgovac će se zadržati u Galati i Beyogli u onim malim, mračnim poslovnicama ili za bogatim stolom u hotelskim blagovaonama, gdje se uz pivo sklapaju veliki poslovi, povjestničar i profesor u bogatom turskom arhivu i knjižnicama; pjesnik u divnoj okolici grada...

Lutajući po Ramisu, Ejubu, Fatihu i drugim mjestima bliže okolice nailazio sam i na naše ljude, muhadžire, koji su ostali pod tim imenom obilježeni među Turcima sve do Kemalova doba. Istom tada velika turska obitelj primila ih je za svoje jednakopravne članove, gdje su se i izgubili, kao kap vode u velikom moru. Kako se je to dogodilo? Jednim zakonom o obiteljskim imenima rehabilitirani su svi od muhadžirskog obilježja i priključeni turskoj zajednici. To je bio jedan veliki državnički potez turske politike, ali u isto vrieme s nestankom tog muhadžirskog obilježja nestalo je desetke hiljada Hrvata iz Bosne i Hercegovine, da se više vode u statistici, kao doseljenici.

MIKOLA MUCAVAC: MALI BOSANCI

Prst sudbine i ovdje je izpreturao stvari preko volje ljudi. Naši ljudi, koji su bježali od zapadne kulture u daleke krajeve Anatolije, doživili su jedno iznenađenje — zahvatila i hje zapadna kultura sa Iztoka! Ljudi, koji s ubježali »da spase vjeru i običaje« od nasrtaja sa Zapada našli su se pred dilemom, u koju nije bilo više sumnje: Turska je primila zapadne običaje i zapadnu kulturu sa svim njihovim obilježjima! Nisu znali — bježeć od šešira da će doći pod njega; sakrivajući žene, da će ih tamo odkriti... Odlazeći tamo prije trideset-četrdeset godina nisu ni sanjali, da će nositi šešir u Turskoj, da će njhove žene hodati odkrivene, a da će dotle vriediti još običaji njihovih djedova u njihovoj postojbini...

...I tamo daleko u središtu Anatolije — u starodrevnoj Ankari, gdje ih je bio vrlo veliki broj — zatekao ih je zakon kemalističke revolucije. Oni su mu se pokorili... I Anatolija i Ankara!

Nekad je Ankara bila mjesto, gdje su slati politički nepoćudni ljudi, mjesto nezdravo, bez vode i bez ogrjeva — leglo malarije, koja je roditeljima kosila po devetero djece. Ta zapuštena varošica, koja je brojila nekoliko tisuća pučanstva, na jednom brdu, okruženom baruštinama, gdje su se bile ponizale nizke i neugledne kuće, brojila je i nekoliko hiljada doseljenika iz Bosne. Oni nisu ni sanjali, kada su bili ovamo bačeni, da će biti svjedoci jedne velike epopeje turskog naroda. A koliko je toga svieta nestalo, a da nisu mogli podnieti malaričnu klimu uzdišući za svježinom hrvatskih šuma i bistrih rieka, a da nisu dočekali izgradnju i politički uspon današnje Ankare, metropole Turske republike! Nekadašnje Ankare i njezinih stanovnika zapravo i nema više. Stara Ankara određena je da se postepeno sruši, osim historičkih ostataka i starog grada, čiji početci idu daleko u poviest na hiljade godina! Ostati će samo terase sa ovim ostatcima, odakle se pruža divan pogled na Jeni Seher — Novu Ankaru... Zaista je divan pogled na Novu Ankaru prema Čankaju i visokim planinama na Iztok i jugozapad, gdje se koče visoke palače, veliki bulevari i razkošne liepe vile... Nova Ankara je tvorevina jednog velikog napregnutog napora cjelokupnog turskog naroda. Ona je sjedište i središte čitavog turskog narodnog života, tvorevina tehnike u borbi s nesmiljenom prirodom, koja je maćuhinski postupala s ovim poviestnim gradom, koji treba da se umjetno i proti prirode razvija i održi.

Ankara sa svojom nadmorskom visinom od 900 metara mogla bi se smatrati planinskim mjestom, da nisu ljudi, a za njima i priroda učinili već u davnoj prošlosti svoje opustivši okolicu; posjekli šume a sunce spržilo travu, vjetrovi odnieli zemlju i nanieli piesak, crvenkast, pustinjski piesak. I ljeti kada ugrije sunce, kada nema kiše po nekoliko mjeseci, nastaje taka žestoka vrućina, da se ne može podnositi. A nekad se spuste olovni oblaci sasvim nizko nad grad, pritisnu ga svojom težinom, ponestaje zraka, prestane njegovo strujanje i čini se tako, da prestaje udarati i bilo grada... Ali kiše nema! To nisu oblaci, već neka teška masa prašine, koja visi nad gradom. Poslie dune vjetar, nanese piesak i prašinu, produha kroz ulice, nanese u kuće i sobe, raztjera oblake, pojavi se užarena kugla na nebu, vrućina postane još nesnosnija...

Dva kontrasta između Istanbula i Ankare. Tamo čim se naoblači, evo i kiše... Pa kada počne padati, zna ona sipiti i po nekoliko dana, da nam omrzne i život. A ona sipi... sipi...

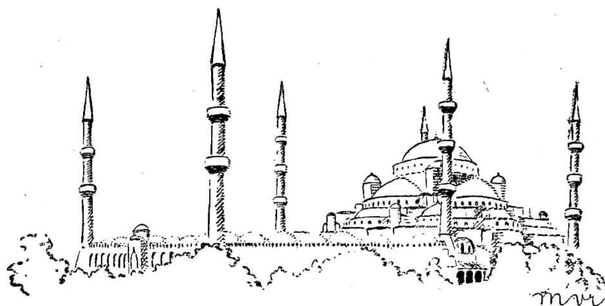
Kada god dođem u Ankaru, vidim nešto novo. Ankara napreduje. Pitanje vode riešeno je sretno, i grad je obskrbljen dobrom i pitkom vodom s Čubuka, gdje su

sazidane sve naprave za prikupljanje i destilaciju vode. Zato i Ankara ima u svojoj sredini divne travnjake, bazene i čitava umjetna jezera, koja osvježuju grad.

Nekad mi je žao, što napredak ide tako rapidnim korakom. Nekad mi je žao onih starinskih kuća podno starog grada, jer one konzerviraju onaj duh starosjedioca njezina. Ja sam ulazio u neke kuće i divio se rezbarijama vrata, mušebaka, pa i čitavih stropova. Divni su oni starinski dolafi kao veliki ormari, koji preko dana sakrivaju jorgane, dušeke i jastuke. Gledao sam divno izrađene sanduke, u kojima se čuva djevojačko ruho i ostatci stare turske nošnje, koja nije više u modi. A u ovim kućama našao sam i bosanskih Hrvata, koji su još sačuvali svoj materinji jezik i običaje. Čuo sam često i pjesmu iz avlija i s prozora čeznjutljivo... Zastajao sam i slušao, i bilo mi je žao, što će brzi napredak grada porušiti i ove ostatke, odnieti njezine stanovnike Bog zna kuda... Turci žele da nestane ovih malih kućica podno grada; oni žele da bude Ankara liep i moderan grad, oni žele da osvietle prošlost metropole, pa se u tome pravcu užurbano radi.

Moj prijatelj g. Košaj u svojoj poviesti o postanku Ankare tvrdi, da su ovi krajevi bili naseljeni još u prastara vremena, čak i prije Hitita. Izgleda da je najstarije ime ovog grada Ankuva, zatim Ankur (za doba Midosa), a poslije dobiva sadašnje ime. Ankur je osnovao Midos. Aleksandar Veliki prošao je kroz njega, imperator August stvorio je od Ankare jedan veliki centar i podigao velike građevine, hramove i spomenike, izgradio ceste i bunareve. Spomenici iz tog doba sačuvani su samo djelomično. Najsačuvaniji je veliki mramorski stup, koji je bio pred Belkis džamijom, a sada je na trgu pred starim predsjedništvom vlade, kojeg pokazuju strancima kao Augustov stup, ali je podignut kao spomen-stup caru Julianu prilikom njegova boravka u Ankari nakon pobjede nad Partima.

Turci kažu: treba doći u Ankaru, ako se želi odmoriti... I zbilja imaju pravo! Nema nigdje toliko širine, toliko prostora, koji je slobodan pred našim okom! A zalaz sunca gledati s ankarskog platoa, sa starog grada, ili s visina iznad golih brda Hadžikadin ostaje nešto trajno i veliko, što je priroda dala ovoj pustoj krajini... U Ankari je najljepše sunce i nebo. Nigdje nisam vidio svjetlije nebo, jasnije zviezde i mjesečinu, koja osvjetljava ovaj stari grad. A zalaz sunca privuče raztrgane oblake s dalekih planina, da u njima utone, a daleke planine u pozadini kao da gore divljim plamenom. I polako, kao da nevidljivi režiser izmjenjuje divne zastore, mienjaju se boje na zapadu, postanu slabije... Požar zapada gasi se i suton pokriva daleke planine.

MIJA VRKLJAN: AJA SOFIJA

JOSIP ŠTIGLIĆ:

LIST

Na grani list sam samo. Pogledajte što se
na dlanu mom svjetluca zrnje zlatne rose.

Oko mene sve se sja i sve blista
Na rubu drhće suza moja čista.

Svaki dan me vjetar u jutarnje čase
probudi da slušam budjenja glase.

U sutone kasne do mene, na grane
Spuštaju se lieno svadljivice vrane.

Kad me u jesen vjetar iz mog kuta
ponese, strunut ću zaboravljen kraj puta.

VIESTNICI BOLA

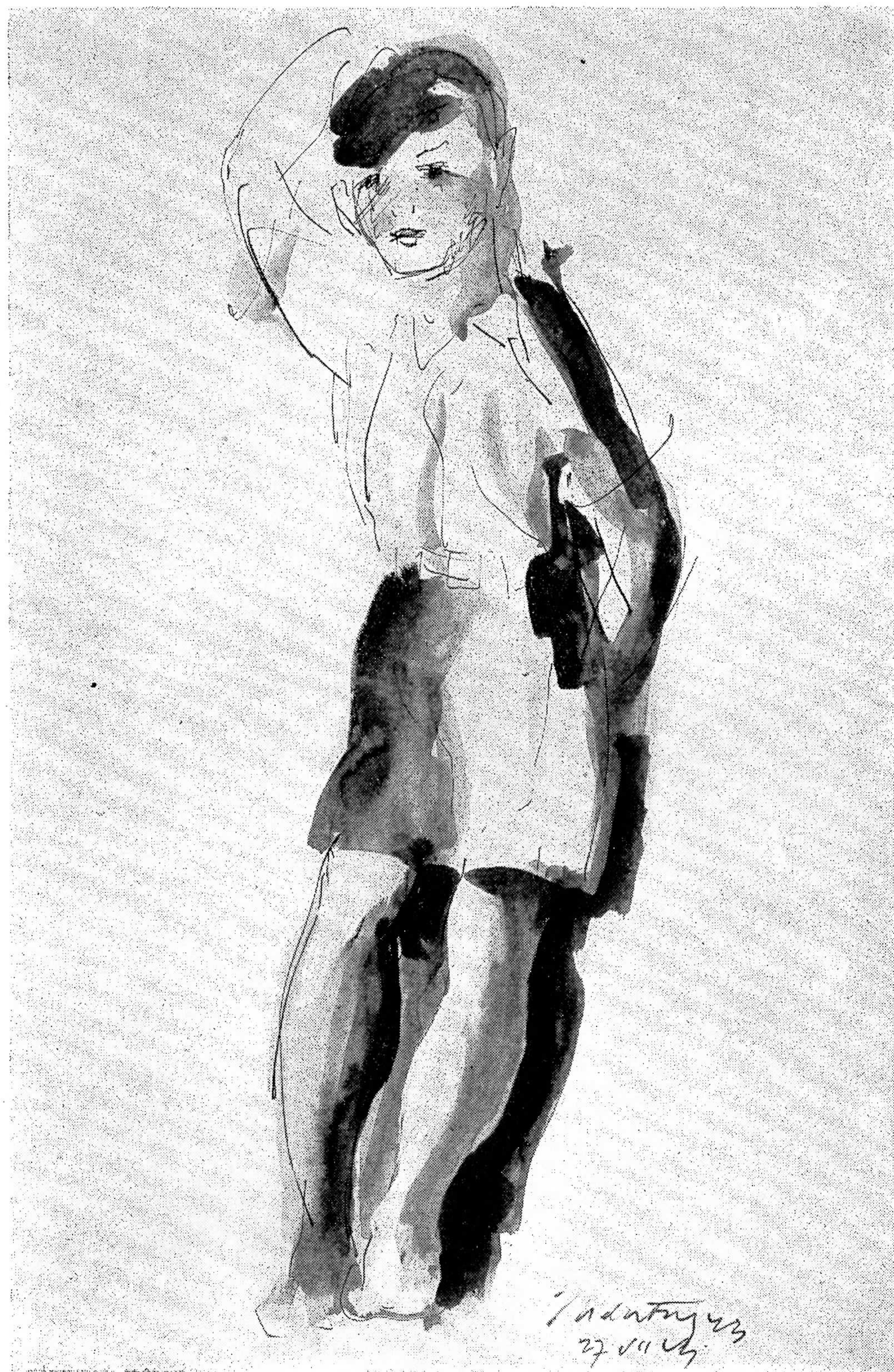
Vječni putnici juga. Mnoge sam dane brižne
Lutao s njima za tragom Nedostižne.

Oni mi nemir nose. U meni sve se tuži
kada nad gradom jato razdrtih zastora kruži.

Viestnici novog bola. Zašto su vaša lica
zastrta danas oblakom zlokobnih sivih ptica.

U bunilu svietli moji se dvorovi ruše
U njima nestaju likovi — razdrti snovi duše.

Iz kuta jednog samo snop sunčanih zraka osu.
Posljednji žar srdca diže se, zadrhta, prosu.

VLADIMIR UDATNY: DJEČAK

ZDENKA JUŠIĆ-SEUNIK:

DAR SVJETLOSTI

Očima djeteta i srdcu djetinjem odkriva se božična noć u tajanstvenu sjaju, kakvoga ne vidi nitko drugi. I čudesno svietlo zviezde, i tihi romon stare priče traži svoj odraz u djetinjoj duši, a zvuk radostne pjesme izvire najdublje iz uzhita, kojega poznaju mali, kad se bezkrajno raduju i dive.

Božična je noć njihova, i svi andjeli te noći njihovi su druzi, i svi darovi neba i zemlje darovi su za njih. Mir i sreća traže zaklon u njima, a blagoslov božjega čeda pada na njihove ruke.

Treba biti malen pred tajnom ove noći — treba joj poći u susret srdcem raztvorenim poput čaške cvieta.

Samo oni, koji traže znak spasenja u tami, doživljuju susret s blagom svjetlošću visina.

Njima progovara radost, što roni iz skrivenih dubina, i pjesma andjela silazi i do njih, i tišina što kriepi raste preko buke na zemlji.

Još je daleko onaj sat, kada će u bolnom grču zamrieti osmieh, rođen s djetetom t enoći.

Još ne kaplje krv s križa na glave nesretnih, sagnutih u pokornosti i jadu.

Djetinje srdce ne zna za muku, koja plaća griehe drugih, i oči djeteta ne vide strašni golgotski put do časa, kad prestaje boljeti nepravda tuđa.

To je noć u kojoj treba doživjeti čudo biele radosti tamo, gdje je netko čeka bdijući.

Treba zaboraviti tada, da više nismo djeca i spasiti treba divni uzhit naših mekih sanja.

Treba zaboraviti mržnju i strah, što guše dobrotu, a suzom osvietliti mračni kut. u kojem o biedi drugih snuje misao, a zbogbiede naše.

Čudesni je dar, što silazi samo na ruke čiste·

Dar svjetlosti i mira u božičnoj noći.

ZLATA EISENSTÄDTER:

SJEĆAM SE

Sjećam se: bilo je veče,
Ko uviek, kad se vraćamo sebi.
I te časove mienjali ne bi
Za brdo obične sreće.

Sjećam se: mrak je bio tih.
Samo su se misli razgovarale,
I ono, što su s tugom stvarale,
To je bio stih.

Sjećam se: nikoga nije bilo
Do mene i mraka i pjesme moje,
U kojoj je srdce oplakalo nevolje svoje,
Što ih je ljudima krilo.

Sjećam se: bilo je veče
Ko uviek, kad se vraćamo sebi.
I te časove mienjali ne bi
Za brdo obične sreće.

LJUBO RIBARIĆ:

LOPOČI

Ponad plavih, mirnih, uzstajalih voda
Ko da netko potako ih rukom
Zaplivaše zlatne krune razcvjetale
Zaploviše dugim sjajnim lukom.
I tad zapjevaše pjesmu uzbibale duše
Pjesmu bljeska, srebra i odsjeva svoda.

ŽELJKO BABIĆ:

MAJKA MOLI

Daleko odbi zvono svetog Marka,
drvoredom sjene se vuku . . .
. . . Varka!? . . .
Ne. Nije! Izpaćena majka moli i pruža ruku.

Cvjetaju biele orhideje,
padaju ljudi . . .
Ideje . . .
Zora! Život se budi!

Kaplje znoj Gubca,
Staroga glas ori;
kori se krv Eugenova rubca,

Radić leži na odru.
»Vincere aut mori!«
Junačina diže desnicu bodru.

ZDENKO HORVATOVIĆ:

SUSRET U DRVOREDU

Nikog več nema u tihom parku.
Tek prolaznik prođe koji
šutljiv i tih. Zavijeno u mraku,
drveće u redu osamljeno stoji.

Tama se šulja k starom drvoredu.
Nitko neće ovdje večeras proć,
samo prema starom redu,
na osamljenim klupama će prospavati noć.

Sama stojiš u tami i sjeni
i gledaš kako noć dolazi po cesti.
Možda se nadaš opet meni?
Da ću se vratiti i tebe u drvoredu sresti.

Listak

BRANKO KLARIĆ: SREBRNI KOVČEG

Iz današnjeg kruga pjesnika nesmirene i neuravnotežene poezije, očajnika i lutalaca, pjesnika, koji vječno traže uzalud svoj izraz, odvaja se pojava Branka Klarića. On je bez mnogo galame prolazio kroz život, iako ima iza sebe već mnogo godina rada i dobrih plodova. Pisao je tako rekuć jednom posebnom duševnom sloju, koji ga je pratio i shvaćao, dok se mnogi u previranjima posljednjih godina nisu mogli uživjeti u čistu skoro djevičansku poeziju Klarićevu, a mnoge je bez sumnje odbijao onaj nadimak »katolički pjesnik«. On je uistinu jedan od najreligiozniji naših pjesnika, ali u najboljem smislu te rieči. Njemu religioznost nije forma, koja ga sputava i koči stihove, već mu je ona naprotiv glavno i skoro jedino nadahnuće, neizcrpivo vrelo njegovog pjesništva. Njemu nije Bog siedi starac sa potamnjelih oltarskih slika, niti drveno izobličeno Razpelo: njegov Svevišnji je u njemu samome, u prirodi, u čitavom životu, u njegovom pjesničkom zanosu. On s Bogom razgovara kao sa svojim dobrim iskrenim prijateljem, koji će ga svjetovati i umiriti, a ne zaplašiti.

Branko Klarić je smiren pjesnik. Njega ne muče bezkrajna pitanja, kolebanja i sumnje, jer on rješenje svemu nalazi u vjeri i Bogu. Zato njegova poezija ima jasni ton mirnog uživanja u ljepoti i neku dostojanstvenost.

Već njegova »Missa poetica«, izdana u Splitu 1936., odaje jasno pravac u kojem će se on razviti. Ne znam zašto, ali bih je najradije uporedio s kojom Bachovom misom, jer se u tim stihovima muzika izprepliće sa skrušenošću i čvrstom vjerom.

U »Slavi katedrale«, njegovom možda najsnažnijem djelu do sada napisanom, dao je maha bujnoj fantaziji, da bi svoje »vjerovanje« prikazao u najveličanstvenijem obliku. Tu pjesancu bi mogli uporediti sa srednjeviekovnim misterijem, koji ga je preko Claudelove spiritualističke drame »L'Annonce faite à Marie« vjerojatno i nadahnuo. Zar se u sjenama te stare simboličke katedrale ne nazire i ideja samostana Montsauvierge-a. I iz katedrale na koncu, kao i sa Montsauvierge-a bruji angjeosko pozdravljenje.

Zadnja Klarićeva knjiga »Svjedočanstvo zemlje« znatno zaostaje za ostalim radovima. Tu je nešto sišao sa svog puta i prihvatio se prigodne i rodoljubne pjesme, ali u njima nije mogao dati toliko svoje ličnosti i snage, kao u religioznoj poeziji. U mnogim se pjesmama te zbirke (iako svojim pjesmama nije jedna zaokružena cjelina) osjeća, da su rađene s voljom i oduševljenjem, ali bez pjesničkog zanosa. Patetika je jača od lirike u njemu. U njima nema one originalnosti, ono tipično Klarićevo, što nalazimo jasno izraženo u »Missa poetica« i naročito u posljednjoj zbirci pjesničke proze, u »Srebrnom kovčegu«.

»Srebrni kovčeg« je knjiga vizija, knjiga srebrnih podnevnih vizija, od kojih mnoge imaju ljepotu i naivnost Oscar Wilde-ovih priča. Ima i razmišljanja u njoj, nešto usvojenog Tagore. Mottom je sam pjesnik kazao da je i Claudelov simbolizam imao na njega znatnog utjecaja, kao i jednostavnost Francis Jammes-a, pjesnika iz zemlje lurdske djevice a i preobraćeni Papini mu je bio svakako uzorom modernog mislioca.

U tim pjesmama u prozi ima divnih opisa prirode. Ali ta priroda nije stvarno gledana: često se osjeća pomanjkanje veze pjesnika sa samom prirodom; ona je promatrana njegovim očima, očima vjere, i sva u slavi Stvoritelja, sva posrebrena nekom nadnaravnom ljepotom. On sam kaže: »... Ja sam osobito počašćen od Dobrote, što sam nadaren darom zapažanja. Zato je red moga postojanja i njegov smisao uzdignut nad svim, što grije vatra božanskog plamena.« U tim crtama ima i samouvjerenja, sviesti svog poslanja i svoje snage.

Stil je u Klarića često dekorativan i neuvjerljiv (— ... Od zelene pjesme na njivama travnja i od srebrne pjesme na njivama kolovoza), ali zato često uživa u harmoničnoj igri riečima. U »Ljubimcu mjesečine« pjeva: »Svidjaju mi se ove dvie rieči. Zamišljena osebujnost. Osobito u noći biele mjesečine.«

Ili još jedna liepa slika iz iste pjesme: »Na kraju pitam mjesečinu, kuda odlazi, kad se ugasi za malim zvonikom uz moju kuću. Ona šuti. A zvonik raste sve više i pretvara se u viđenje. Tada me hvata san. Ostajem u sjeni zvonika, koji se ne budi iz svetačke ekstaze.«

Ili zar ne obogaćuje divno opise oblaka i ova uporedba: »Prolaze oblaci kao mlade djevojke u nedjeljnim procesijama i rose cviećem utjehe.«

Sama pjesma »Srebrni kovčeg« je najljepša pjesnička slika, samo što joj mnogo čara i naivnosti oduzima drugi dio, koji već nije samo plod srdca, već i razuma. Dok čitamo na primjer, kako bi Papini-u bilo dopušteno da uđe u Srebrni kovčeg, moramo se »zamisliti« o velikom filozofu, njegovom kajanju i preobraćenju i njegovoj Molitvi Kristu, a to odmah ruši ljepotu divne pjesničke slike o dječjim očima, djevojčinim rukama i žrtvici male Terezije.

Već sam rekao, da Klarić odskače od drugih pjesnika današnjice svojim vedrim i čistim pogledima u život. U »Životu grada« sâm vidi u kojem se tamnom metežu nalazi, ali vizija zvonika katedrale, koji mole jutarnju molitvu za grad i za sve koji lutaju bez nade, daje mu podstreka i poleta za dalje putove.

Ali i on često osjeća mukotrpnost života. »Vidiš, jadno je to naše putovanje«, kaže u svojoj »Molitvi«. »Svaki dan prolazeći mimo nas dieli jabuke tuge.« Čak se i neki traci sumnje javljaju u njemu (Molitvi ovoga časa, Spremanje za povratak) i baš ta iskrenost su njegove najuvjerljivije stranice.

Moram napomenuti još originalnu i osjećajnu zamisao u »Čovjek koji nije prosjak« i virtuoznost stila u crticama »Sâm pod križem« i »Utjelovljenje«.

Ja sam lično naročitu snagu osjetio u »Sijaču«, simfoniji o povratku zemlji i Božanstvu, kao prvim počelima, i mislim, da će baš u tom smjeru pjesnik Branko Klarić još dosta dati.

Duško Kečkemet

A. D. SERTILLANGES: INTELEKTUALAC

To je knjiga koju je naša kulturna javnost s pravom očekivala. Do sada je prevedena na skoro sve svjetske jezike. Napisao ju je jedan od najvećih suvremenih francuzkih duhova, otac Sertillanges, pisac, do sada napisanih, oko pet stotina poznatih filozofskih djela.

U ovoj knjizi razpravlja pisac o problemu umnoga rada i značajkama intelektualca. Sa svake stranice izbija ljubav kojom, kako liepo kaže pisac predgovora Dr. Drago Čepulić, on ljubi svoj suptilni a duboki, solidni a duhoviti posao intelektualca.

Knjiga ne razpravlja o stvaranju u sebi, nego o načinu kako se stiče znanje i način kojim se ono dieli, odnosno primjenjuje. A to je ono najvažnije, ono čega nam najviše treba.

Na stotinu šestdeset stranica velikog formata pisac izlaže jedino njemu svojstvenim stilom tajnu intelektualnog poziva, intelektualčeve misije, njegovog odnosa prema družtvu i vremenu. Nadalje se govori o nuždnim vježbama, koje moraju biti temelj intelektualnog uspjeha. To su disciplina duha i tiela. Sliedeći potrebni uvjeti jesu pojednostavljenje života, ljubav prema samoći, suradnja s drugovima u zvanju, razumna aktivnost i mir svoje duševnosti.

Nakon ovoga, pisac iznosi, nadasve važna zapažanja o vremenu rada, o noćnom i dnevnom radu, o večernjem i jutarnjem djelovanju, kao i o časovima najživlje aktivnosti, a onda o potrebi uporednog znanja, specializacije, gorljivosti i sabranosti u iztraživanju.

Druga polovica knjige posvećena je tajni čitanja i pisanja. Na koncu pisac iztiče potrebu intelektualčevog odnosa prema životu.

Već i grubo nabačeni sadržaj jasno nam govori koliko je zanimljivih problema obrađeno u ovom odličnom djelu, kojemu je glavna misao naglašavanje ljepote duševnog rada.

Treba iztaknuti, da je stil p. Sertillangesa neobično snažan. Misli nas zadivljuju snagom svoga doimanja. U svakome redku nalazimo odkriće dubinskih tajni, koje često nosimo u sebi ne poznavajući ih i ne izkorištavajući ih.

Ako je našem narodu ikada trebalo intelektualaca, onda mu ih treba danas. Sutrašnjica će ih tražiti još više. Kad zamuknu topovi morat će progovoriti kultura. Rieč će imati konstruktivni značajevi. A ako je istina, da borci čine narodnu mišicu, onda su intelektualci njegova živa sviest. Odatle izskače sva veličina uloge, koja čeka one mlade ljude, koji se danas nalaze možda u srednjoškolskim ili akademskim klupama. Danas govori čelik. Sutra će govoriti oni. Nije pjesnička fraza reći, da će njihovi glasovi ječati kroz poviest. Nju treba osigurati. Treba je učiniti velikom i sretnom.

Sertillangesova knjiga Intelektualac je divni dar svima onima koji uče, bez obzira jesu li još djeca, ili su već zakoračili u samostalni znanstveni rad. U njoj je progovorio veliki genij francuzke nacije, nacije srdca i duha. Progovorio je svima. Pisao je za sve. Kao diete univerzalnog poimanja svieta i života nije imao pred očima samo jednu grupu duhovnih radnika, nikako ne samo svoje zemljake. Francuzka je produkte svoga srdca i uma obilno darivala svima. Nije čudo, da se kadkada toliko izdavala da bi za čas izgledala osiromašjelom, ali samo za čas... jer je uviek imala duhovnih velikana.

Mi je toplo preporučamo svima, koji su dobre volje. U njoj će upoznati veliku učenjakovu dušu, koja je progovorila, kao riedko tko. Sertillangesova će knjiga pomoći izgradnji naših umnih radnika. A »Hrvatska treba — kako liepo reče pisac odličnog predgovora — intelektualaca, jer samo na pravim principima gradi se zgrada narodnog života. Sviet treba intelekta, jer je zaglibio u strastima i izgubio se u divljanju. Tu našem intelektualcu pokazuje put otac Sertillanges. Suptilni filozof, koji putuje svietom bitka, pokorno osluškuje i kroz misao bitka stizava do onog prvog Počela, do Pramisli, filozof koji putuje evolucijom, motreći bitak sve misaoniji, dok se ne rodi u bitku misao sviestna sama sebe: misli koja se kontemplira u čovjeku...«

Knjigu je prošle godine izdala naklada Istina, Zagreb (Kažotićev trg 4). Čujemo da je ovo izdanje skoro razprodano.

B. Tonkin

KNJIGA O NAŠEM ČOVJEKU

(Josip Vrbanek: Dr. Ivan Merz)

U kaosu što ga proživljuje današnje čovječanstvo, čovjeku je težko naći orientaciju. Težko kažemo, jer opredjeliti se ne znači biti za ovaj ili onaj teorijski pogled, ne znači u pojedinim manifestacijama života ziti ovakav, a onda opet onakav. Vrieme naših dana od čovjeka mase, što ga pedagozi liepo nazvaše n i t k o, traži značajeve, traži one koji će svaki za sebe, svaki u sebi i svaki za se biti n e t k o.

Biti netko to je imperativ vremena.

Danas se ne radi o jednome danu, tjednu ili godini. Ako je ijedno vrieme proživljavalo poviest u najdoslovnijem smislu onda je to naše. Ako je ijednoj generaciji pružena prilika, da o sebi ostavi tragove kroz stoljeća, onda je to dano nama.

Kad se ranije govorilo da treba polagati izpit poviesti, mogla je to biti fraza. Danas su ove rieči najstvarnija stvarnost. Iz nje izlazi snažna potreba značajeva, ljudi koji su sviestni šta hoće, pojedinaca koji znaju šta im je cilj i šta moraju postići.

Ako nam je ičega potrebno onda svima, a pogotovo našem narodu, treba uzora. Ne onih davnih, dalekih tuđih. I njihovi primjeri vode. I njihova imena svietle. Ali ono što mi danas trebamo jest uzorni lik našeg suvremenog, domaćeg čovjeka.

Takav je bio Dr. Ivan Merz.

Ime ovog divnog čovjeka poznato je širokim slojevima naše javnosti. Nakon njegove smrti (bilo je to u svibnju 1928. g.) izašao je životopis ovog velikog Hrvata što ga je napisao sveuč. prof. Dr. Dragutin Kniewald. Za kratko vrieme bio je razprodan. Posebne prilike nisu omogućavale drugo izdanje. Tokom godina ova knjiga je postala takova riedkost, da se danas može dobiti samo u riedkim knjižnicama, gdje se čuva uz posebnu pažnju. A hrvatska mladež je ipak trebala da čuje o svome uzoru. Mladi ljudi, kao i ostali slojevi našeg naroda, željili su da dobiju u ruke knjigu o njemu. Nije im bilo dosta znati da se Ivan Merz rodio u Banja Luci, da je nakon gimnazije pošao u častničku školu, ali je uskoro ostavio i upisao se na pravni fakultet. Rat je proveo na bojištu, doživljujući ga

u njegovoj biti, u veličini i tragici. Nakon toga upisuje se na studij književnosti, studira u Zagrebu, Beču i Parizu, postaje doktor filozofije i posvećuje sav svoj život odgoju mladeži. Sve je to bilo poznato. Pisali su o tome često i novinski članci. Javnost je osjećala potrebu da dozna nešto više o njegovoj nutarnjoj fizionomiji. Svi su znali da je Merz izgrađena ličnost, karakter, koji se ne rađa svaki dan, uzoran hrvatski intelektualac. Trebalo je doznati koju rieč i o tajni, kako je postigao tu veličinu.

O tome nam govori novoizašla knjiga Josipa Vrbaneka Dr. Ivan Merz. U njoj ugledni pisac, Merčev duhovni savjetnik, potanko opisuje njegov život. To su njegovi djetinji dani, gimnazija i sveučilište... Nadalje su posebno obrađena poglavlja Merčeve religije, njegovih rodoljublja, družtvovnosti, odnosa prema prijateljima i prijateljicama. Puna pažnja je posvećena njegovom djelovanju oko organiziranja hrvatske mladeži, put kojim ju je vodio i postignutim uspjesima. Na koncu su donieta svjedočanstva njegovih suvremenika o ovome divnom sinu našega naroda.

Za sadržaj ove knjige možemo reći samo to, da ga treba na svaki način pročitati ,a to zato jer po svaku cienu treba upoznati Merza. Izvadci iz njegovog ratnog dnevnika su nam više nego suvremeni. U njima ćemo naći odgovor na vlastite probleme. Vriedi to za svakoga, pogotovo za naše djačtvo.

Čitač će se brzo priviknuti na nešto neobičan stil piščev i on će poći od stranice do stranice da Merza upozna jer ga treba i sliediti. U ratnim danima izgradio je on sebe. Dani koje mi proživljujemo slični su, da ne kažemo isti. Stvarnosti nam se dodiruju. Nameću se pitanja odnosa prema narodu, izgradnje značaja, svladavanja i životnog ideala. Često tražimo na ovo pitanje odgovora. I Merz se o tome pitao. Šta je sebi odgovorio priča nam njegov život. Ovom prilikom dovoljno je spomenuti, da je postao jedan od onih Hrvata čija su imena neprolazno zabilježena.

Knjiga obuhvata preko 250 stranica sa devet stranica slika, na umjetničkom papiru. Prava je šteta, da slikovni prilozi nisu razpoređeni s više tehničkog ukusa. Knjiga bi se čitača ugodnije doimala. Ali ovaj mali nedostatak ni najmanje ne utiče na vriednost djela, koje je jedno od najjeftinijih na današnjem književnom tržištu. Broširanom primjerku (polukarton u boji) je ciena samo 120 Kuna. Vezani primjerak, na najfinijem papiru, sa zlatorezom stoji 200 Kuna.

Knjiga se može dobiti u svim knjižarama i kod uredničtva Nedjelje, Zagreb, Palmotićeva 3.

B. Tonkin

WILHELM MÜHLMANN: RAT I MIR

Knjigu je izdala Matica Hrvatska u svojoj Prosvjetno-političkoj knjižnici niza b, broj 4. S njemačkog prevela Margita Čeh. Pisac ove knjige dr. Wilhelm Mühlmann je docent na sveučilištu u Berlinu. Domena njegova studija i intenzivnoga rada jest etnologija i sociologija. Ova knjiga je dokaz tome. Problemom rata i mira, tim stalnim pratiocima čovječanstva, ne bavi se Mühlmann sa stanovišta s kojeg bi polazio jedan folozof. On kao etnolog i sociolog, posebnom etnoložkom metodom objašnjava družtvene i međunarodne događaje i zbivanje. Osobito se mnogo zaustavlja na problemima nastojanja i organiziranja prvih političkih zajednica, određivanja i formiranja skupina i pojedinih zajednica, te gospodarskih i duhovnih saobraćaja i dodira, te sve to uzporeduje s današnjim modernim družtvenim gibanjima. Najviše se zaustavlja na problemu rata i mira, tih dvaju jakih momenata, koje su neodvojivi od razvoja poviesti čovječanstva. Mühlmann promatra život primitivnih naroda. Iztražuje sve u čemu se je očitovala duša tih prastarih naroda, kao običaje, zabave, borbe, udruživanja, ratovanja i smirivanja, te pomoću istih osvietljuje družtvovna gibanja u novijoj poviesti. Mühlmann uočava i iztražuje različite oblike vojničke i stratežke podhvate, ratne ciljeve, sklapanja primirjâ, obavljanje raznih vjerskih obreda i uporeduje ih sa današnjim sukobima, ratovima, diplomatskim zapletajima, sankcijama i primirjem. Posebno poglavlje u svojoj knjizi posvećuje Mühlmann narodu i državi. Da je jedna narodna individualnost formirana i gotova iznalazi Mühlmann tri osnovna (faktora) činbenika i to: substancija narodne snage ili rasa, čije su odlike disciplinranost, junačtvo, sposobnost za život; organizacija narodne snage ili država, gdje se očituje narodna suverenost i sposobnost samoupravljanja, a to je moguće preko trećeg važnog činbenika vodstva ili narodne duhovne elite. — Tako Mühlmann na vrlo interesantan način, na temelju etnoložkih i socioložkih utvrđenja i zakona ulazi u duševna gibanja i družtveni razvoj starih i najprimitivnijih naroda i kultura i traži razjašnjenje današnjim svjetskim zbivanjima.

Grgo Pejnović

BALTAZAR GRACIAN: IZVOR MUDROSTI ILI PRAVILA ZA ŽIVOT

Knjigu je izdala Knjižnica »Vidici i Putovi« Zagreb 1943. Strana 158. Ciena 160 Kn.

To je knjiga izvadaka iz filozofskih spisa Španjolca Baltazara Graciana, rektora isusovačkog kolegija u Taragoni. Živio je od 1604. do 1658. Ovo je djelo prevedeno na više svjetskih jezika. Na hrvatski je prevedeno prema prievodu Artura Schopenhamera. Ova knjiga ne zastupa možda jedan filozofski pravac ili opredjeljenje, niti ima namjeru da brani i osvaja pristaše za jedan moralni sustav. To je analiza života i čovjeka, kao glavnog nosioca svjetskih poviestnih i svakidašnjih zbivanja. U ovoj je knjizi doneseno 299 maksima, misli ili pravila za život. Poput Blaise, Pascala, Larochefoucaulda, Labryèra, Schopenhauera, Mardena, Jules Payota, ili naših Dukića i Jurjevića, i Gracian odličan poznavalac čovjeka, života, ljudskih duša, daje vječno vriedne upute za življenje. Promatra čovjeka s njegovim manama i vrlinama, upozorava na značajeve, prilike, družtvo, rad, uzpjeh, prijateljstvo i za druge oblike i prilike života.

Kolikogod je ova knjiga davno pisana i stvarana u drugim životnim prilikama i u drugom duhu vremena, ostala je vječno suvremena. Ovaj duboki mislilac i odlični praktičar proživljao je vrlo intenzivno svoje doba, poznavao ljude i značajeve i prilike, zalazio u ljudske duše i znao je dobro razlučiti prolazno od neprolaznoga. Čitati ovu knjigu znači upoznavati sebe u svim zgodama života, znači vidjeti svoje nedostatke i vrline, omjeriti ih i vidjeti u pravoj slici. U tome i jest njena vriednost. Najteže je poznavati samoga sebe. Za primjer navađamo jednu misao: »Važan je znak mudrosti ostati uviek

miran i nikada se ne naljutiti. To pokazuje podpunoga čovjeka s velikim srdcem, jer sve veliko težko je pokrenuti. Uzbuđenja su boležljivi sokovi duše, pa ako ih ima u izobilju, razboli se mudrost, zlo se popne do usta i izmakne i tako dovede čast u opasnost. Zato neka svatko bude gospodar nad sobom i tako moćan, da si u najvećoj sreći ni u najvećoj nesreći ne pokaže slabosti uzbuđenja, dapače, neka se drži tako, da mu se čude, kako se mogao uzvisiti nad sve.«

Knjiga će ostati vječno vriedna, pa makar je prevedena na hrvatski sa zakašnjenjem od nekoliko stotina godina, ipak moramo pozdraviti namisao, da se dade našem narodu na hrvatskom jeziku. *gp.*

BJEGUNAC IZ DOSADE DANA

(Zlata Eisenstädter: Od proljeća do jeseni)

To je mala, prilično neugledna knjižica. Na prvoj stranici, iza plavih korica, stoji da je izdana 1943. g. Nije naznačeno gdje. S druge strane čujemo, da je autorica učenica jedne zagrebačke gimnazije.

U zadnjem broju našega lista prikazali smo »Liriku dvojice«, pjesme Sarajlija, Milošića i Petrinića. I Zlata Eisenstädter pripada njihovom kolu, redovima mladih boraca pjesničke rieči. Na jednom drugom mjestu bilo je prilike iztaknuti koliko je današnje vrieme došlo do izražaja u nedavno objavljenoj lirici Stjepana Jakševca. (Vidi »Nedjelju«, br. 23. od 17. listopada o. g.).

Govoreći o pjesmama ove mlade, do sada nepoznate autorice nuždno se sjećamo spomenutih pjesničkih imena. Po svojoj životnoj dobi bliža je pjesnicima iz Bosne. Po tematici i sadržaju doživljanja, kao i njegovom obliku, ima dodirnih točaka sa zrelom lirikom Stjepana Jakševca.

Djevojka je objavila svojih trideset pjesama. Neke od njih (te su riedke) pokazuju nagnuće za ustaljene oblike ne samo pjesničke sadržine nego i oblika. Većina ih je izlomljena stanovitim nemirom u kome nazrievamo djevojačku dušu i njezino vrieme. Ako su Petrinić i Milošić predstavnici naraštaja, koji nije našao sebe i ne zna šta bi u današnjim težkoćama, lirika Zlate Eisenstädter služi kao dokumenat za jedan tip suvremene djevojke. Ona realno doživljuje svoje vrieme. Pa ipak kao da je u duši sačuvala jedan mali kutak u kome se ne da ljudima ni vremenu, kutak u kome je ostala svoja. Znade i previše dobro, da naši dani nisu ružičasti. Sviestna je ozbiljnosti vremena. Ali zato ne očajava. Ne gubi nade. »Sjeća se sretnih, neprospavanih noći i pita(m) samoću, kad će jednom prava sreća doći.« Možda nije toga ni sviestna, da govori o nutarnjoj snazi svoje ličnosti kad se, bez sumnje pita:

»Zašto usred sivoga danas
I usred tisuće sićušnih briga
Čeznem za mutnim i dalekim vizijama sreće?
Zašto na oltaru Nade palim uviek nove svieće?«
(Zašto)

Poput ostalih dobrih djevojaka i ona voli tražiti spas u tihom sanjarenju. O zašto samo u snu liepo biva?« (Prije sna). Kadkada je život grublji, stvarnost teža. U jednom takvom času nastali su stihovi:

»Svaki dan očekujemo ko obećanje,
Koje nam nikad nitko dao.
I smiešak gorčine izaziva saznanje,
Da je jedan novi »sutra« za drugima pao...«
(Čekanje)

Njezine pjesme bez sumnje govore, da život autorice nije lak. Možda je to radi toga što joj otac »ima žuljave ruke« a majka »udes grubi«. Možda... Čini joj se, da je u mlađim danima bilo snošljivija patnja.

»Kako je čudno sjećat se onog, što je bilo!
Kako je težko mislit na ono, što će doći!
A sadašnjost je pusta i nema u njoj sreće.
O, sumorna noći!« (U sumornoj noći).

Nemojte misliti da se radi o očajanju. Prijašnji stihovi su samo konstatacija, izpovied jednoga časa. Odmah ih sliede drugi:

»Živjeti treba, živjeti znati,
Makar te sreća nikad ne prati.
Maštanja, čežnje, sanjive oči...
Sjećanja neće nikada proći.« (Vrieme)

Jedna liepa pjesma posvećena je otcu. Dvije druge majci. Iz jedne od njih su rieči:

»Stidim se za svoje poglede i rieči,
Bez topline što su pale.
Ljubim njenu radost i osmjeh u sreći
I ustne, što su samo blagoslova dale.«
(Mislim na onu)

Neki stihovi mirišu tihom ljubavnom lirikom. »Mislim, da volim. O, da! Ja volim! Ja ludo volim! I skrušeno klečim i molim — za njega molim.« (Ljubav) »,a mnogo ljubim, a ipak nemam druga.« (U jesen).

Zlata Eisenstädter imade i refleksivne lirike. Samo jedno treba iztaknuti. I kad razmišlja ona stvarnost doživljuje nekako literarno, na svoj način. A to je baš pozitivno za pjesnika, koji imade snage, da okrene oko sebe, da zaviri u se i nazove se »bjeguncem iz dosade dana« (Pjesnici). Refleksivne su pjesme »Nema vječnosti na zemlji«, »Rezignacija« i druge. »...I dok se misao vraća zbilji, zadnji se zanosi gase. U svoje nas ralje hvata bolestan život mase.« Jedna od najljepših je pjesama »Mala moja, tiha ulice!«, u kojoj joj govori za njezine prolaznike, toplo skoro Verlaineovski

»Možda ne znaš, što im smiešak krije.
Možda slutiš, da im suze lažu.
Zašto šutiš, zašto uviek šutiš?
Što ti noću tvoji snovi kažu?...«

Ovo su možda najpjesničkiji stihovi ciele zbirke.

U njoj smo upoznali dušu dobre djevojke, kćeri (ali pametne kćeri) našega doba. Malu knjižicu mogli bi smatrati tihom izpoviešću u kojoj su iznieti glavni događaji dnevnika...

Treba napomenuti, da je pjesmama »Od proljeća do jeseni« autorica uspjela upozoriti na sebe. Daleko smo od toga, da bi ovu zbirku smatrali nečim završnim. U njoj imade množtvo stvari koje pokazuju početnika, u tematici i obradi. Pa i one govore, da je autorica, iako tek pošla, ipak pošla s v o j i m putem. Ona se izdvaja uz mase koja je okružuje, pred očima imade jasan cilj i daje obrise nastajeće ličnosti.

Pjesnički izrazi Zlate Eisenstädter su naizmjenično dobri i slabi. To vriedi i za svu tehniku njezinog pjevanja. Mjestimično za ritam i rimu. Osobito ovoj zadnjoj ne treba žrtvovati ljepotu izraza, kao ono: Sve je kao p r i č a... jednog dragog b i ć a. Ili... osjećanje č e ž n j e moje ljubavi n j e ž n e...

Kad bi, na koncu ovoga prikaza, htjeli tražiti rieči kojima bi završili naše izlaganje ne bi našli boljih od onih: Treba uztrajno poći napried. To mi poručujemo mladoj hrvatskoj književnici Zlati Eeisenstädter. U njoj živi pjesnik. Treba ga razvijati. Sviet danas više nego ikada treba onih, koji će naći adekvatan izraz njegovim i svojim radostima i bolima.

Ante Jerkov

Dr LOVRE KATIĆ: TRI NAJVEĆA HRVATSKA KRALJA

Izdalo Hrvatsko Književno Družtvo sv. Jeronima. Jeronimska knjiga 668. Jeronimska knjižnica koju uređuje Dr Josip Andrić, Zagreb 1943. Strana 90. U knjizi su priložene slike iz hrvatske starine i slike hrvatskih kraljeva od Hristijana Krekovića.

Dr. Lovre Katić, kao kulturni radnik radi na dva područja. Kao povjestničar i kao književnik. Poviestna su mu djela »Stopama hrvatskih narodnih vladara« (1929. god.), »Svoji na svome« (1931. god.), »Pregled poviesti Hrvata« izdala Matica Hrvatska 1938. god., »Vođa po starome Solinu« 1938. god. Kao književnik surađivao je u đačkim listovima »Pobratimu« i »Nevenu«, zatim u katoličkim listovima »Luči«, »Hrvatskoj prosvjeti«, »Croatia Sacra«, »Životu« i drugima. Sva njegova djela odišu snažnom i dubokom ljubavi prema hrvatskom rodu, hrvatskoj grudi, hrvatskoj kulturi i vjeri naših otaca. Isto takovom ljubavi prožeto je i ovo najnovije djelce Dr. Lovre Katića. Providnost je htjela, da je iz naše zemlje uklonjen himbeni i zakleti neprijatelj hrvatstva, pa je i ova knjiga mogla ugledati svietlo Božje. Imperijalistički Rim se je bojao i najtihije rieči, pa makar se to radilo o kolievci hrvatskog naroda, hrvatske države i hrvatske kulture. Ali Božja pravda redom grede — pa je i Talijane stiglo ono što su zaslužili.

Ova knjižica je pisana za široke slojeve hrvatskoga naroda. Na jednostavan pripoviedalački način je iznesena poviest razdoblja triju velikih hrvatskih kraljeva Tomislava, Krešimira i Zvonimira. Čitavo djelce je jedna pedagožki i umjetnički izrađena metodska jedinka iz hrvatske poviesti. Okružen priprostim pučanima izpod ogranaka Dinare i sa obale našega Jadrana, tim potomcima davnih banova, velmoža i knezova. Oni su siromasi ali vitezovi duha, te sa svojim Don Lovrom u mislima se šeću, po dalekoj, ali slavnoj hrvatskoj poviesti. Ovdje nisu nanizane gole poviestne činjenice, već vješto zaodjenute u pripoviedalačko ruho, što zaokuplja dušu svakoga čovjeka. Dr. Lovro Katić je u tome pravi pedagog, koji se na vješt način približuje duši svojih čitača.

Knjiga je podieljena u tri glavna poglavlja. U prvom poglavlju je obrađen poviestni lik kralja Tomislava i zahvaćen prvi i drugi crkveni sabor. U drugom poglavlju govori pisac o kralju Petru Krešimiru, gdje obrađuje i preporod kršćanstva i novi pokret u Hrvatskoj i Dalmaciji.

U trećem dielu pripovieda se o velikom hrvatskom kralju Dmitru Zvonimiru. Urednik Jeronimskih izdanja dr. Josip Andrić na kraju knjige je dodao prikaz o životu i radu dr. Lovre Katića. U knjizi su priložene slike hrvatskih kraljeva od slikara Hristijana Krekovića, kao i slike nekih važnih hrvatskih poviestnih spomenika. Pročitati ovu knjižicu znači duhom se prenieti u te dane, ali po hrvatski narod, važne događaje, koji su se odvijali u vremena suverene, samostalne i velike hrvatske države. *T. P.*

VASILJ STEFANYK: SINOVI

Izdala Suvremena biblioteka. Redovito izdanje. Zagreb 1943. To je zbirka o 31 kraćih novela. Podieljene su u dvie skupine: Sinovi i Zemlja. Sa ukrajinskog preveo Stanko Gašparović.

Ukrajina je dala na području liepe književnosti nekoliko snažnih ličnosti. Među prvima je svakako veliki nacionalni pjesnik Taras Ševčenko, zatim Marija Vilenjska Markovyč poznata pod pseudonimom Marko Vovčak, Ulas Samčuk, Josip Horodenčuk Fedjkovyč, Ivan Tranko i Vasilj Stefanyk. Naša čitalačka javnost odlično je primila roman Ulas Samčuka »Za zemlju«, koji stoji uz bok književnicima sela drugih naroda. Što je Čehov za Ruse, Reymont za Poljake, Budak za Hrvate to su Samčuk i Štefanyk za Ukrajince. Štefanyk je zbilja velik književnik, preko kojega progovara blaga i dobra duša ukrajinskoga sela, koje je pritisnuto težkom sudbinom robstva. Osobina njegova stvaranja jest da neposredno ulazi u problem i daje ga u jednome dahu. Nema razvučenosti niti one široke zasnovanosti poput drugih slavenskih književnika. Događaji, koje on daje obuhvaćeni su u nekoliko oštrih poteza. Lica koja susrećemo na njegovim stranicama su ocrtana s nekoliko najmarkantnijih crta. Pozadina događaja i sredina u kojoj se kreću njegovi ljudi jest ukrajinsko selo i široka prostrana oranica. A duša koja provijava iz te sredine, iz te zemlje, iz tih ljudi jest tmurna i patnička, jer tuđinska sila gazi i uništava sreću naroda. Istina život ukrajinskih seljaka kako ga daje Stefanyk jest vrlo težak, jer je priroda uza svu plodnost zemlje vrlo okrutna, ali kroz novele se osjeća, da tuga i bol naroda dolazi i od drugih strana. Ukrajina je porobljena zemlja i iz svoje patrijarhalnosti, kršćanskog naziranja i sesilnog držanja uz zemlju i ognjište, bačena je u vrtlog boljševičkog bezbožtva, socializacije dobara i strahovito nacionalno porobljivanje. »Da, da, sjećam se. Bilo je to posljednji put, kad je došao k meni Andrija, moj učeni momčić. Tata, reče mi, sada ćemo poći ratovati za Ukrajinu. Ma, za kakvu to Ukrajinu? upitao sam. A on digne na sablji grudu zemlje i reče: Evo vidiš, ovo je Ukrajina, a ovo ovdje — uperio je ponosno na prsi sablju — ovo ovdje je njezina krv, idemo braniti našu zemlju od neprijatelja« (Sinovi str. 29). Sudbinu ukrajinskog čovjeka osobito liepo ilustrira novela »Pismo«. Mnogi i mnogi Ukrajinac završio je u ruskim i boljševičkim tamnicama, zato što je ljubio svoju zemlju i svoj narod, što je u svojoj kućici izvjesio sliku Tarasa Ševčenka. »Ja sam uviek mislio, da ću krčiti nepravdu, a oni su me izčupali s korienom, ubili mi ženu, a djecu ostavili na milost Božju! Kad bi se barem vi brinuli za moju djecu, koje još

jedino imam, Vi majko moja, i ti brate moj Vasilju. Da im u subotu operete glavu, a u nedjelju obučete bielu košuljicu. Da ne idu po svietu crni i zamazani i da ih gamad ne grize. A najviše, najviše Vam majko stavljam na srdca najmanju Marijku. Pazite da ona, malena moja Marijka, ne slini košuljicu, jer joj se onda slina uvlači u grudi, i nemojte dopustiti da plače. Jer znadete da kada sirotica plače, onda i svi anđeli plaču.« (Pismo)

Ova zbirka Stefanykovih novela daje jednu stvarnu i uvjerljivu sliku života ukrajinskoga seljaka. Pisane su iz duše i srdca književnika, koji duboko proživljuje sudbinu svoje nacije. Pune su topline i blage slavenske duše. *T. P.*

O. STJEPAN GRČIĆ: SENJANIN IVAN

To je knjiga narodnih pjesama o velikom junaku senjskih uskoka. Izdalo Hrvatsko književno družtvo sv. Jeronima prigodom svoje sedamdesetpete godišnjice. Jeronimska knjiga 673.

U ovoj knjizi je donešeno devet narodnih pjesama u kojima je opjevano junačtvo Ivan Senjanina. Pjesme su: »Hrnjičić Mujo prevario Senjanin Ivana,« »Senjanin Ivan prevaren od Đulić barjaktara«, »Ugarski ban otrovao Senjanin Ivana«, »Karlovački ban uzimlje ljubu Senjanin Ivana«, »Turci robe Senj«, »Hasan-aginica se udaje za Senjanin Ivana«, »Ženitba Senjanin Ivana od Hrnječića Muje«, »Ženitba Senjanin Ivana od Leđana«, »Starac Janković izbavlja kćer Senjanin Ivana« i »Ženitba Senjanin Tadije iz Budima«.

Uvod knjige potječe iz pera o. Stjepana Grčića, gdje je ovaj neumorni sabirač narodnih pjesama i pripoviedaka, iznio ono što poviest govori o Ivi Senjaninu, slavnom uskoku i borcu protiv tlačitelja. Na kraju knjige dodan je pregled i dobar prikaz prof. fr. Gašpara Bujasa o životu i radu franjevca Stjepana Grčića, koji je hrvatskoj kulturi učinio neprocienjena dobra, skupivši množtvo narodnih pjesama i pripoviedaka iz krajeva vitežke Hrvatske izpod Svilaje. Bujas ga stavlja u red naših najvriednijih i najsposobnijih i najboljih poznavalaca narodne duše i sakupljača narodnoga blaga: Jemeršića, Korenića, Rožića, Lahnera, Blažinića, Oriovčanina, Lovretića, Tordinca, Cepelića, Martića Jukića, Šunjića, Nuića, Miličevića, Volčića, Radetića, Premude, Raića, Pavlinovića, Ljubića, Glavića, Palunka, Ujevića, Škarpe, Ivaniševića, Kutleše i Plepela. Za fra Grčića piše prof. Bujas: »Fra Stjepana svega prožeta duhom vitežkih igara, obrednošću narodnih običaja i ljepotom narodnih priča i pjesama, zaboljelo je težko u srdcu, kad je vidio, kako s novim družtvovnim prilikama i u njegovoj krajini sve više zamire pjesma na usnama pučkih pjevača. Zato nije prekrstio ruke, već je iz ljubavi prema svom narodu i u zanosu za sinjske junake odlučio svojski poraditi, da sakupi narodno bogatstvo po Cetini. U želji, da mu narodna pjesma mnogo više i bolje kaže o cetinskim junacima držeći, da ih ona ipak ne slavi dostojno i po zasluzi, sve je nekako smišljao, kako bi pošao u potragu za novim i nezabilježenim pjesmama o borbama i slavi svojih pređa. Njegovo prirođeno osjećanje i razumievanje narodne starine trebalo je samo izvana pokrenuti i Grčić ga je ubrzo razvio do najvišega zamaha u sakupljanju svih vrsta pučkih umotvorina.«
T. P.

ČASOPIS ZA HRVATSKU POVIEST. BROJ 1-2.

Izdaje Hrvatski Izdavalački Bibliografski Zavod. Izlazi četiri puta godišnje u svezcima od 5 do 6 araka. Godišnja predplata 200 Kuna. Časopis uređuju Prof. dr. Miho Barada i prof. dr. Ljubo Karaman. Ova knjiga ima sliedeći sadržaj: Dr. Ćiro Truhelka: Popis bosanskih sandžak-bega i begler-bega od god. 1463. do 1878. Dr. Vinko Foretić, Dubrovačke bratovštine. Dr. Dragutin Kniewald, Misal Dominika Kalmancsehi († 1503) i zagrebačkog biskupa Osvalda († 1490) Dr. Ljubo Karaman, Starohrvatska umjetnost. Dr. Stjepan Ivšić, Hrvatski ćirilski testament Radoslavca Vladišića iz god. 1436. U priepisu iz god. 1448. Dr. Slavko Batušić, Kazalištni ravnatelj Heinrich Börnstein. Lina A. Horvat, Prilozi poviestnom razvoju čuvanja umjetničkih i kulturno-poviestnih spomenika u Hrvatskoj. Dr. Miho Barada, Iz kronologije hrvatske poviesti. Dr. Ljubo Karaman, Dva nova djela o pleternoj ornamentici. Emil Laszowski, Hrvatske tradicije u Valvasorovu »Teatrum mortis humanae«. Emil Laszowski, Brodogradilište u Ozlju, Agata Truhelka, †Ćiro Truhelka i Mirko Matijević † Dr. Franjo Fancev.

Prikaze su dali: Ljubo Karaman, o djelu Cvite Tiskovića »Drvena gotika skulptura u Trogiru.« S. Antoljak: Dr. Rudolf Horvat, Hrvatska na mučilištu. S. Antoljak: Dr. Rudolf Horvat, Prošlost grada Zagreba. S. Antoljak: V. Noršić, Samobor grad. S. Antoljak: V. Noršić, Poviest župe bl. dj. Marije u Zlataru. S. Antoljak: I. A. Brlić, Pisma sinu Andriji Torkvatu. S. Antoljak: J. barun Neustädter, Ban Jelačić i dogodjaji u Hrvatskoj od god. 1848. S. Antoljak: Vjestnik hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu. S. Antoljak: Zbornik Zrin. S. Antoljak: Leipziger Vierteljahrschrift für Südosteuropa. S. Antoljak: Kultura Hrvata kroz 1000 god. II. S. Antoljak, Zlatko Tanodi, Poviestni spomenici slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina. S. Antoljak, Dr. R. Horvat, Hrvatska prošlost.

BORIS VERBICKI: PJESMICA ZEMLJE I DRUGE PRIČE

U drugom kolu svoje »Vedre knjige« izdao je Hrvatski izdavalački bibliografski zavod među djelima već poznatih hrvatskih omladinskih pisaca Tomislava Prpića, Zdenke Jušić-Seunikove i Zlatka Špoljara i knjigu Borisa Verbickoga pod nadpisom: »Pjesmica zemlje i druge priče«, koji se ovom knjigom predstavlja hrvatskoj javnosti. Na ovo predstavljanje je zapravo i jedno odkriće, jedno veliko obogaćenje hrvatske omladinske književnosti. Boris Verbicki stupa ovom knjigom odmah među prve hrvatske omladinske pisce.

Ova zbirka pripoviedaka za djecu privlači svojom raznolikošću sadržaja i živim načinom pripoviedanja. Sadržaj im je uzet iz života i prirode, a među njima osobito se ističe priča Samko Lapčić, u kojoj je prikazan život, običaji i vjerovanja Laponaca. U ostalim pričama prikazano je značenje čovječjih kreposti, tame i svietla, povezanost čovjeka i prirode. Čitaju se upravo s napetom pažnjom, a naoko naivno pričanje ostavlja u nama dubok utisak.

Crteže za ove priče risala je Antonija Verbicki, supruga piščeva, a omot je izradio Vladimir Žedrinski.

Ciena je knjizi 80 Kn, a naručuje se kod Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, Zrinjevac 20.

GEORG GRABENHORST: NESHVATLJIVO SRDCE

Naklada Grünbaum pokrenula je i knjižnicu europskih pisaca. Urednik je književnik Zlatko Milković. Premda imademo još nekoliko nakladnih kuća koje svojom prevodilačkom djelatnošću upoznavaju hrvatski narod sa vriednim djelima ostalih kulturnih naroda, nije suvišno da je pokrenuta i ova knjižnica. Od Šenoe pa dalje išli su Hrvati stopu u stopu za velikim narodima Europe, to sve što se je vriedno stvorilo kod drugih prevedeno je na hrvatski jezik. Skoro sve što se je vriednije pojavilo u ruskoj, francuzkoj, njemačkoj, poljskoj i talijanskoj književnosti, već su naši listovi počeli donašati u nastavcima ili je tiskano u posebnim knjigama. Kao prva knjiga knjižnice europskih pisaca izišao je roman njemačkog književnika Grabenhorsta »Neshvatljivo srdce«. Prevela je na hrvatski Nada Kesterčanek. Grabenhorst je okrunjen velikim priznanjima za svoje umjetničko i književno stvaranje. Kao i svaki pravi umjetnik unaša u svoja djela svoju dušu, daje sebe, a osobiti je majstor, da svojim djelima udahne dinamiku i život sa svim svojim tragedijama i ljepotama. Proživio je svjetski rat na ratištu gdje ga je stigla težka sudbina, po kojoj je ne totalno, ali najvećim dielom osliepio. Oči su ipak najglavnija veza između ljudske duše i svieta i vrlo je težko snositi sljepačku sudbinu vječnog utamničenika bez tamničkih zidova i silom otete slobode. Motiv sljepoće dolazi u njegovim djelima ponegdje kao nabačen, a negdje i na široko zahvaćen i obrađen. — Tko bi mislio, da će u romanu »Neshvatljivo srdce« naći možda duboka poniranja u problematiku svakodnevnoga života ili na široko razpletene radnje i događaje ili susresti možda množtvo tipova, taj će se prevariti. Doduše mi smo na takva djela naučeni, jer je život pun problema i zbivanja i pitanja na koja tražimo odgovor. Grabenhorst u ovome romanu ponire u ljudsku dušu i promatra unutarnja zbivanja. Jer svaki čovjek nosi u sebi svoj sviet sanja, misli, želja, planova. Ravna se po zakonima logike ili zakonima srdca, ili jednoga i drugoga. Lik Andrije Arendta kakvog nam daje Grabenhorst zahvaćen je samo u razpeću srdca izmedju Johanne, Costanze Rogentu i Josefe Benita. Kroz čitavo djelo nagomilano je množtvo sretnih doživljaja i časova koje ovaj mali krug ljudi proživljuje. Tu nema velikih senzacija, već u liepom i prirodnom okviru daje pisac treptaje i oscilacije srdca između tri mila bića, koje svako za sebe ima svoje čari. Ona svaka za sebe čini poseban zanimljiv sviet, koji je pun dražesti i simpatija. Dok je Constanza velika umjetnica i bogata duša, dotle je Johanna jednostavna, vrlo simpatična i draga, pa makar ima umjetno nadomješteno oko, koje je Andriji Arendtu čak ljepše nego rođeno. Josefa je hrabra, razborita, sestrinska i neobično prisna. U ovome krugu titra srdce jednoga mužkarca koji traži ženu, koja će mu pomoći i uljepšavati život. Svi susreti, sukobi, zabave, sumnjanja, zavidnost, ljubomora i sve ono što se može pojaviti u krugu žena, kad se radi o čovjeku kojega one vole i koje ih on voli. Djelo je čitavo prožeto jednom posebnom atmosferom mladosti, ljubavi, glasbe i prirode. Ali pravo neshvatljivo srdce jest srdce Johanne. Ona je iz malena voljela drugoga. Voljela je dušom i srdcem. S njim je bila i zaručena. Andriji Arendtu od toga ništa nije dala ni naslutiti, dok nije došla dotle, da je Andrija uživao u podpunoj sreći njihove ljubavi. I u tome momentu, kad je trebalo završiti sretnim brakom Johanna mu odkriva sebe i kaže da mu ona ne može biti žena. U tim momentima govori Johanna: »Što sam Andriji dala i što sam mu odniela, i kako ću mu jednom osvanuti u sjećanju, to ne znam. No jedno sam sigurna, naime da će on tu gorčinu preboljeti i da će doći vrieme, kad će mi po tiho dati pravo što sam tako za nas oboje odlučila. A ako te za nešto smijem moliti, Josefa, onda te molim učini mi ovo: ostani mu ti bliza! Ja znam kako te je uključio u svoje srdce i kako mnogo drži do tvoje rieči, često mi je o tom govorio. Ja te molim da obratiš sjećanje na mene, da me htjedneš opravdati pred njim. Razumij me dobro; ja te samo molim, da ga sada ne ostaviš samog, da mu prijateljski pomogneš, kako bi bol ovoga sjećanja što lakše prebolio. I kaži mu još i to: koliko god me je jednoć privlačio sjaj vašega života, sad mi je jasno, da se konačno ipak ne bi mogla na njega priviknuti, da bih postala nesretna, a što je najteže, da bih bila nesposobna usrećiti drugoga. No ovdje se ja krećem u meni određenom krugu, u mome elementu. I ako me kadkada bude uhvatila čežnja za onim, što mi je odkrilo vaše prijateljstvo, ipak osjećam još dublje, da samo ovdje mogu živjeti, da ovdje mogu izpuniti svoj život, a tamo ne bih doista ništa bila, dok ovdje jednom čovjeku mogu sve biti«.

ć

TOMISLAV PRPIĆ: TRS NAD TRSOVIMA

Kao 5. svezak u nizu »Vedre knjige« izdao je Hrvatski izdavalački bibliografski zavod knjižicu »Trs nad trsovima« od Tomislava Prpića. Motiv ove liepe priče u stihovima uzet je iz jedne narodne kajkavske priče: »Čovjek, koji se jednim okom smije, a drugim plače« iz Valjevčeve zbirke. Priču je pjesnik proširio i podielio na osam pjevanja. Radnja je vrlo zanimljiva, puna uzbudljivih momenata, koji prikazuju sina, što luta po svietu. Izvrgnut je opasnostima, samo da ugodi otcu. Ritam je vrlo živ, stihovi i srokovi dobri i pravilni. Pjesnik se prilagodio narodnom načinu izražavanja.

Knjiga je po svojoj umjetničkoj vriednosti i vanjskoj opremi namienjena ne samo mladeži, nego i odraslim književnim sladokuscima. Crteže je risao Fedor Vaić, a omot je izradio Vladimir Žedrinski.

»Trs nad trsovima« stoji 80 kuna, a naručuje se kod Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, Zrinjevac 20.

ZLATKO ŠPOLJAR: TRI ZLATNE NARANČE I DRUGE PRIČE

Ove su priče za omladinu uzete iz realnoga života. Sadržaj im je uzet iz staroga egipatskoga života ili iz života u prirodi. Sve one prikazuju gotovo neprimjetno mane i vrline čovječje. U njima je karakterizirana bieda, škrtost, neposluh prema roditeljima, nemoguće i neostvarive želje i t. d. Liepi opisi prirode još jače poetiziraju pojedine priče, koje se i sadržajem i obradbom uzdižu iznad prosječnih priča iz omladinskih knjiga i časopisa. Vrlo su liepo ilustrirane crtežima Andrije Maurovića, Omot je izradio Vladimir Žedrinski. Izdanje H. I. B. Z-a.

N O V E   K N J I G E

IGRE I ŠALE ZA NAŠE MALE. Svezak II. Igre u kući. Izdala promičba ustaške mladeži. Stručna knjižnica odjela za umieće. Zagreb 1943. Osminski format. Strana 142. Tisak Tipografije.

DINKO ŠIMUNOVIĆ: SALKO IN DER ALKAR. To su Šimunovićeve novele prevedene na njemački jezik. Izdala Evropa Verlag Zagreb. Zagreb 1943. Strana 96. Osminski format. S hrvatskog prevela Camilla Lucerna. Priredio Ervin H. Rainalter.

LJUBO BABIĆ: MAJSTORI PREPORODA. Između svietla i sjene. Prikazi i slike. Izdala Naklada Ante Velzeka. Sabrana djela Ljube Babića. Knjiga II. Zagreb 1943. Strana 152. U knjizi su priložene, na finom papiru, reprodukcije umjetnina majstora o kojima Babić piše.

ZA BOGA I HRVATSKU. Almanah Mladeži Državne Realne gimnazije u Brodu. Predgovor napisao upravitelj gimnazije Dr. Josip Gunčević. Tiskano u Zagrebu 1943. godine. Strana 65. Osminski format. Ciena 40 Kuna.

JOSIP VRBANEK D. I.:VITEZ KRISTOV Dr. IVAN MERZ. Izdalo Veliko Križarsko Bratstvo i Veliko Križarsko Sestrinstvo. Tisak Narodne Tiskare. Zagreb 1943. Strana 254. Osminski format.

MAX DAUTHENDAY: GRABEŽLJIVCI. Roman u dvie knjige. Izdanje suvremene biblioteke. Godište V. Knjiga 8. S njemačkog preveo i predgovor napisao Ivan Krmpotić. Ciena 220 Kuna. Tvrdi uvez. Osminski format.

GUNNAR FINNE: STRAŽA NA ZVIRU. Naklada Ante Grünbaum, Knjižnica Evropskih pisaca. Zagreb 1943. Sa Švedskog preveo Dr. Franjo Bučar, koji je napisao i predgovor. Strana 184. Osminski format. Tvrdi uvez.

HAZIM ŠABANOVIĆ: MUHAMED A. S., U SVIETLU EVROPSKE KRITIKE. Izdala Prva muslimanska knjižara. Tiskala »Bosanska Pošta«. Sarajevo 1943. Strana 31. Mala osmina.

BRLIĆ-MAŽURANIĆ IVANA: BASNE I BAJKE. Ilustrirao Vladimir Žedrinski. Izdao Hrvatski Izdavalački Bibliografski Zavod. Zagreb 1943. Strana 123. Osminski format. Kuna 200.—.

Dr. KRUNO KRSTIĆ: FILOZOFIJA U HRVATSKOJ. Poviestni pregled. Tisak Matice Hrvatskih Akademičara. Zagreb 1943. Strana 35. Velika osmina.

JOSIP TORBARINA: DŽIVO MARINA GUNDULIĆA, DUBROVAČKI HUMANIST I DRŽAVNIK (1507.—1586.). Tisak Tipografije. Zagreb 1943. Mala osmina. Strana 14. Otisak iz »Hrvatskog Kola«.

MILAN BEGOVIĆ: UMJETNIKOVI ZAPISCI. Novele. Predgovor napisao Zlatko Milković. Izdanje BeLKA. Tiskara Milana Šufflaya. Zagreb 1943. Strana 128. Kolo II. Suvremeni hrvatski pisci. Knjiga 12.

JULIJE BENEŠIĆ: KRITIKE I ČLANCI. Izdao Hrvatski Izdavalački Bibliografski Zavod. Tisak Union tiskare. Zagreb 1943. Knjižnica Suvremeni hrvatski pisci. Knjiga 5. Ciena 150 Kuna.

GABRIEL CVITAN: PTIČJI DVORI. Opremio Valter Neugebauer. Izdala Ustaška mladež. Zareb 1943. Mala osmina. Strana 40. Ukrašena sa slikama. Ciena 30 Kuna.

DOMOVIĆ FRANJO: UZBURKANO JEZERO. Pjesme. Portret pjesnika izradio Ivan Topolčić. Vlastita naklada. Strana 46. Osminski format. Kuna 80.—.

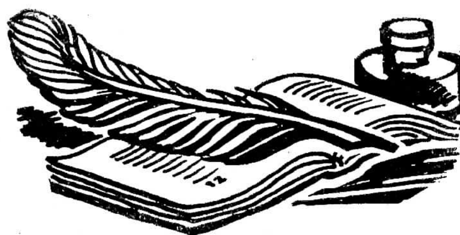
GIUNIO PETAR: IZ STARE PRIMORSKE BILJEŽNICE. Zagreb 1943. Osminski format. Strana 97. Ukrašeno piščevom slikom. Ciena 100 Kuna.

FABKOVIĆ SKENDER: DIVKONJIC I DRUGE PRIČE. Izdao Savez hrvatskih učiteljskih družtava. Mala osmina. Strana 64. Mala Knjižnica »Smilja«. Zagreb 1943. Kuna 20.—.

ANDREA MAJOCCHI: DNEVNIK KIRURGA. Naklada nakladnog zavoda A. Velzek. Zagreb 1943. S talijanskog preveli Neva Valles i Ante Velzek. Strana 238. Format 12×17.

SLAVKO JEŽIĆ: ŽIVOT U SJENI. NOVELE. Izašlo u nakladi Hrvatske narodne provjete. Knjiga 9. Tiskara Poljak i Glatz. Zagreb 1943. Strana 103. Mala osmina.

Dr. DRAGO ČEPULIĆ: PJESNIK GOVORI. Filozofsko-estetske kozerije. Predgovor napisala Nada Kesterčanek. Naklada BeLKA. Kolo II. Suvremeni hrvatski pisci br. 10. Zagreb 1943. Strana 128. Velika osmina.

CIENA OVOM DVOBROJU 70.— KUNA

»Hrvatska Mladost«, list za srednjoškolsku mladež. Izdaje Družtvo hrvatskih srednjoškolskih profesora. Uređuju: prof. Grgo Pejnović i prof. Nikola Matijević. Rukopisi se šalju na Uredničtvo H. M. Zagreb, Bauerova 17, a predplata i naručbe na Upravu, Zgb, Bauerova 17. Brzoglas 23-316. Čekovni račun br. 31.665. Tisak »Tipografija«, Zgb. Trg III. br. 2. Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Zagreb, Selska cesta 47.